

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

JOHN BERGER

FOTOKOPİLER

Metis Edebiyat

Metis Yayınları
İpek Sokak No. 9, 80060 Beyoğlu, İstanbul

Metis Edebiyat
FOTOKOPİLER
John Berger

İngilizce Basımı: Photocopies
Panteon, 1996

© John Berger, 1996
© Metis Yayınları, 1997
İlk Basım: Ekim 1999
İkinci Basım: Ocak 2003

Yayın Yönetmeni:
Müge Gürsoy Sökmen

Kapak Resmi: Abidin Dino, *eller'*den
Kapak Tasarım: Emine Bora
Dizgi ve Baskı öncesi Hazırlık: Metis Yayıncılık Ltd.
Kapak ve İç Baskı: Yaylacık Matbaası
Cilt: Sistem Mücellithanesi

ISBN 975-342-253-9

JOHN BERGER
FOTOKOPİLER

Çeviren:
CEVAT ÇAPAN

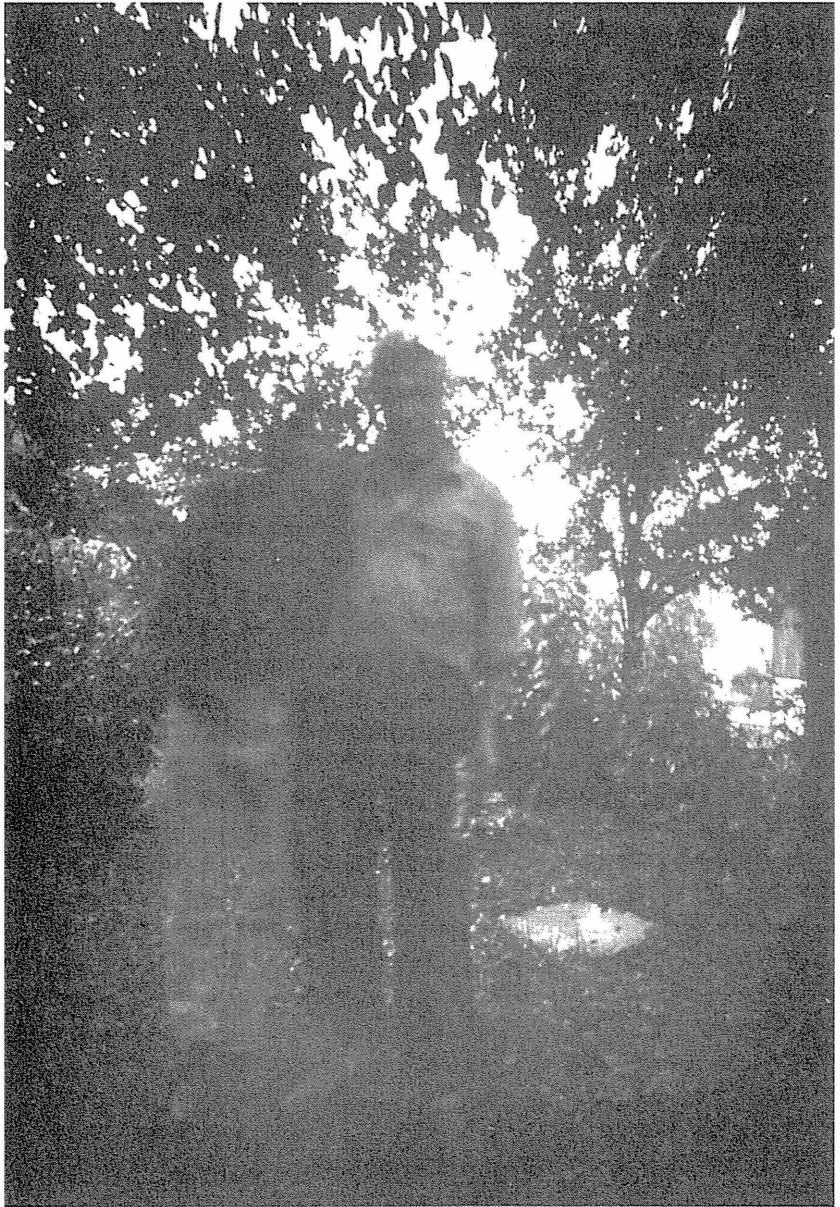
METİS YAYINLARI

[İçindekiler]

- 1 Erik Ağacının Yanında Duran Kadınla Adam 11**
- 2 Kucağı Köpekli Kadın 15**
- 3 Omagh Yolcusu 18**
- 4 Lacoste Kazaklı Adam 23**
- 5 Bebek Arabalı Yaşlı Kadın 27**
- 6 Eli Çenesinde Bir Genç Kadın 29**
- 7 Tek Parça Deri Giysisi ve Başında Kaskıyla
Kımıldamadan Duran Bir Adam 32**
- 8 Bir Kayanın Altındaki İki Köpek 35**
- 9 Le Corbusier'nin Tasarladığı Bir Ev 39**
- 10 Bisikletli Kadın 43**
- 11 Metroda Dilenen Bir Adam 47**
- 12 Otların Üzerine Bırakılan Sayfalar 54**
- 13 139. Mezmur 58**
- 14 Sokak Tiyatrosu 60**
- 15 Bir Bardakta Bir Demet Çiçek 64**
- 16 Kaldırımında Güreşle Tutuşmuş İki Erkek Figürü 67**
- 17 Atının Gemini Tutan Bir Adam 72**
- 18 Sifnos Adası 76**
- 19 Bir Ampulün Resmi 80**
- 20 Antigone Gibi Bir Kız 84**
- 21 Bir Dostu Konuşuyor (Güzin için) 87**

- 22 Bir İneğin Başında Bekleyen İki Adam 90
- 23 Göğsünü Açan Bir Adam 93
- 24 Sabine Dağlarında Bir Ev 96
- 25 Bir Sepette İki Kedi 99
- 26 Şapkalı Bir Genç Kadın 102
- 27 Masaya Oturmuş Yemek Yiyen Erkekler
ve Kadınlar 105
- 28 19 Numaralı Oda 109
- 29 Başkaldıran Subcomandante 113

*Bu Fotokopiler'in isim babası
ve ilk editörü olan Frankfurter Rundschau'dan
WOLFRAM SCHÜTTE için*

Fotoğraf: Marisa Camino

Erik Ağacının Yanında Duran Kadınla Adam

Akşamın yedisinde sarı bir araba evin yanında durdu. Fransız posta arabalarının gibi sarı renkli, ama İspanyol plakalı bir araba. Motor kapağına da sarıya boyanmış zamklı şeritler yapıştırılmıştı, ama aynı sarı değildi. Araba daha önce hiç kim-
senin araba park etmediği bir yere park edilmişti. Gerçi burası park edilmeyecek bir yer değildi. Kimseyi de engellemiyordu. Ama buraya araba park etmek nedense daha önce kimse-
nin aklına gelmemişti.

Sürücü kadının üstünde kot pantolonla beyaz düğmeli siyah, tozlu bir gömlek vardı. Kendisi Galicia'dan geliyordu.

Onu daha önce yalnız bir kez görmüştüm. Madrid'de, beş dakikalığına. Orada düzenlenen bir okuma toplantısının sonunda otuz yaşlarındaki bu kadın gelmiş ve bana kahverengi bir kâğıt tomarı vermişti. Size bir armağan... Tomarı açtığımda, bunun bir resim olduğunu gördüm. Söylediğine göre, kiliselerde freskleri onararak kazanıyormuş hayatını. Bir şey al-
çıyla kaplandıktan sonra suyla yıkanır, beyazlık akıp gider, doğal renk yeniden ortaya çıkar.

Ama çoğu zaman bu yüzey yeniden kurduğunda, biraz beyazımsı görünür. Aynı şeyi tırnaklarınızda da görebilirsiniz. Kadın freskleri onardığını söyleyince, sanki giysilerinde ve ellerinin arkasında da biraz bu beyazlık varmış gibi geldi bana. Ama ona başka bir şey soramadan kaybolup gitmişti.

Sonra çizdiği resme baktım. Balıkların dünyasıyla ilgili bir şeydi bu. Ona teşekkür etmek istedim, ama ne adını duya-

bilmiştim, ne de imzasını çözebiliyordum. İlk adı M'yle başlıyordu, ikinci adı da sanırım C'yle.

İşte adını bilmediğim bu fresk onarıcısı beklenmedik bir anda karşımdaydı. Adını öğrendim. şurdan burdan, Galicia'dan, köylülerden, Paul Klee'den, Kessel'deki Documenta sergisinden söz ettik. Sanki herhangi bir şey hakkında konuşmuyorduk. Gelişinin asıl nedeni benimle konuşmak değildi sanki.

Balıkların ya da hayvanların dünyasıyla ilgili çizimlerinden biri gibi çıkıp gelmişti. Hayvanlarla birlikte yaşıyordu. Belli birtakım hayvanlarla. Onların gizlerini biliyor. Hayvanların kendileri için değil, ama bizim için giz olan özelliklerini. Birlikte yaşadığı hayvanları onun seçtiğinden kuşkuluyum; bence hayvanlar onu seçmiş olmalı. Bu da doğal bir şey, çünkü onun içinde yaşayanlar, onun içine yerleşenler onlar. Masada görünmeden onun içinde onlar da oturuyorlar.

Böbrekleriyle, yemek borusuyla, safra kesesiyle nasıl yaşıyorsa, onlarla da öyle yaşıyor. Bir ameliyat masasına yatırıp içini açsalar, o hayvanları artık orada göremezdiniz – tıpkı ormanda kerestelik bir ağaç kesilip devrildiğinde oduncuların yaban domuzlarını, tilkileri ve ağaçkakanları ortalıkta göremedikleri gibi.

Kendilerine göre gidip geliyordu bu hayvanlar; o da hangisinin ne zaman gittiğinin, ne zaman geri geldiğinin farkındaydı. Onu sinirlendiriyorlar, içgüdülerini uyarıyorlar, özellikle de kendi oyunlarından bazılarını oynamasını öğretiyorlardı ona. Bu oyunlar onun derisi altında kendilerinin oynadıkları oyunlardı. Masada karşılıklı oturmuş birbirimize bakarken bunları düşünmüştüm.

Hangi hayvanlar? diye sorulacak olsa, *onlar* kadının bunu yanıtlamasına asla izin vermeyeceklerdir. İnsan dışındaki bütün hayvanlar sakıngandırlar. Bu yüzden bir liste çıkarılmasına hiçbir zaman izin vermezler. Kadın da hayvanlara özgü bu dikkate saygı gösteriyordu. Hatta onların bu özelliğini taklit ediyordu – parmaklarına bakarken görmüştüm bunu.

Orada siyah gömleğiyle oturmuş kahve içiyordu. Saçları

yeni yıkanmıştı, ama büyük bir olasılıkla yıllardır kuaföre gitmemişti. Başka bir hayatta, ama aynı fiziksel varlığıyla bir at bakıcısı (ya da at hırsız) olabilirdi – ormanın kıyısında bir ata binmiş, öbürünü de yedeğinde götüren ve ufukta uzaklaşıp kaybolan bir karaltı. Atların dünyasında yaşayanlar gibi ince ve adaleliydi. Oysa şimdiki hayatında ev yapımı kâğıtlar üzerine gizemli resimler çiziyor, freskleri onarıyordu. Kendisine en yakın hayvanlar da artık atgiller değildi.

Belki de bu kez kemirgenler ailesiydi ona en yakın hayvanlar. Siyah kuyruğuyla bir *belette*, ya da sizi hiçbir zaman gitmediğiniz bir yere götüren kurnaz, ürkek bir kakım! Saklambaç oynamayan, saklambacı yaşayan ve çok hızlı oldukları için aynı anda iki kulağı birden ısırabilen, beyaz karınlı, hakemlerce ödüllendirilmiş ve hızlanırken bedenlerini dalgalandırmayı, dalıp kıvrılmayı ve gözden kaybolmayı yılanlardan öğrenmiş hayvanlar.

Akşam yemeğini yedik. Dışarıda şiddetli bir yağmur başlamıştı. Gece kalması için ısrar ettik. Ona yıkanabileceği ve yatabileceği yeri gösterdim. Mutfakta, duvara asılı çerçevelenmiş bir desenin önünde durup baktı. Öyle pek dikkatle bakmıyordu. Sadece resimdeki yazılarla çevrili birtakım figürlere gözü takılmış gibiydi. Yazılardan biri Eumenidelerden Öç Tanrıçalarının öç alma isteğiyle ilgili, öbürü ise Aziz Yuhanna'nın İncili'nden birer alıntıydı: "... size verdiğim huzur, dünyanın size verdiği huzur değil. Yüreğiniz tedirgin olmasın, korkmasın."

Ne bir şey söyledi, ne de başka bir tepki gösterdi. Yüzünü başka bir tarafa çevirdi. Yalnızca bedeninden bu sözlerin onun için hiç de yabancı olmadığı anlaşıyordu. Kımıldamadan durdu. Elini kolunu oynatmadan. Yalnızca küstahlık sanılabilecek bir içe dönüklükle.

O gece yağmur hiç durmadan yağdı.

Ertesi sabah Kessel'e gitmek için yola çıkması gerektiğini söyledi. Yola çıkmadan bir fotoğraf çekip çekemeyeceğini sordu.

Mutfakta kahve içiyorduk.

Fotoğraf makinamı gördünüz mü? diye sordu.

Hayır.

Dün gece dikkatinizi çekmedi mi?

Başıyla yerde, kapının yanında duran asker çantasını gösterdi. Çantanın yanında duran bir kutu gümüş rengi yüzünden aslında dikkatimi çekmişti. Bir tamircinin alet çantası büyüklüğünde bir kutuydu bu. Bazı yerleri siyah bantlarla onarılmıştı. İçinde ne olduğunu merak etmemiştim doğrusu. Kim bilir, belki de boya vardı. Ya da elma. Ya da sandeletlerle güneş yağı.

İlk icat edilen fotoğraf makinası gibi, dedi, ilk yapılanlar gibi. Kutuyu bana uzattı. Hiç ağır değildi. Kenarları kontrplaktı.

Burada yeterince ışık yok, dedi, dışarı çıkalım.

Dışarı çıkıp otların üzerinde duran masanın yanındaki erik ağaçlarına doğru yürüdük. Orada durup hâlâ bulutlu olan göğe baktı. İki üç dakika içinde yüksek sesle bir hesap yaptı ve makinayı özenle masanın üzerine koydu. Masanın uzun kenarlarının birinin ortasında beyaz dikdörtgen bir bant vardı. Küçük bir yaranın ya da yanığın üzerine yapıştırılan bantlar gibi bir şey. Bu bant da siyah şeritlerle çerçevelemişti.

Bir gediği, bir deliği ortaya çıkarmak için beyaz bandı dikkatli parmaklarıyla yapıştırıldığı yerden söktü. Sonra elimi tuttu.

İkimiz orada fotoğraf makinasına öyle bakarak durduk. Elbette kımıldadık, ama rüzgârda kımıldayan erik ağaçlarından fazla değil. Dakikalar geçti. Biz orada durdukça ışığı da yansıttık ve bizden yansıyan o siyah delikten karanlık kutunun içine girdi.

Bu bizim fotoğrafımız olacak, dedi, ve umut içinde bekledik.

Kucağı Köpekli Kadın

Onu kafamda canlandırdığımda, Angeline –kendisinden bekenebileceği gibi– hiç tartışmasız bağımsız biridir. Ne kadar çabalasam, onu genç bir kadın olarak hayal edemiyorum. Gene ne kadar çabalasam, onun artık yaşamadığını, öleli üç yıl olduğunu kabul edemiyorum.

Sanki durmadan bana bakıyor. Her zaman eğlendirirdim onu. Hele bunun için bir çaba sarfetmiyorsam; artık ölü ya, bayağı kahkaha atıyor, sessiz de olsa! Elbette biliyordu bana bu oyunu oynayacağını. Bu onun geceleri uyuyamadığı ve ertesi sabah geçirdiği gecenin korkunçluğunu anlatmak için uydurmak zorunda kaldığı zamanlardaki gizli planlarından biriydi. Yalanı da bir kez olsun gözünü yummadığıydı.

Gözlüğünü çıkardığı zaman, bakışları sertliğini yitirir, merakla dolardı, bu yüzden onu hiçbir zaman genç olarak hayal edemeyişimi açıklamak benim için oldukça güç. Bir keresinde dizi şişmiş ve benden dizine merhem sürmemi istemişti: dizleri ve baldırları genç bir gelininkiler kadar yumuşaktı. Saçlarının örgülerini çözdüğünde, gür, beyaz saçları kürek kemiklerine kadar dökülürdü. Onu öptüğüm ender anlarda –örneğin, ona mutlu yıllar dilerken– kimse görmesin diye beni bir köşeye çekerti. İşte bütün bunlara rağmen, onu genç olarak canlandıramıyorum gözümde.

Sanırım bunun nedeni onun yas tutuyor olmasıydı. İnsan siyahlar giyerse –Angeline otuz yıldır siyahlar içindeydi– sonsuza kadar arkanızda bırakırsınız gençliği. Bir düğün ala-

yı geçerken trafiğin yol vermek için durduğu sırada bisikletli bir adamın bana söylediğine göre, yeni evliliğin işareti açık pencere önünde kucağında duvet tutan genç bir kadın, dulluğun işareti ise tek başına baltayla odun yaran bir kadınmış.

Angeline'in mutlu olduğu anlar, onun bunu kolayca kabul edeceğinden daha sıkı. Ormandan parçalanacak odunları kucaklamış gelirken mutluydu. İlke olarak herkesin önünde gülmemeye çalışırdı: bu üstündeki siyah giysilere uygun düşmezdi. Ama başkalarını güldürdüğü zaman gizlice mutlu olurdu. Sonra kimsenin taklit edemeyeceği bir hazır cevaplığı vardı. Taktiği, karşısındakinin sözünü bıçakla keser gibi kesmek, sonra da ondan unutulmaz bir espri çıkarmaktı. Ekranda Giscard d'Estaing'i gördüğünde, cebinde teke boku var, derdi. Pazar dışında her sabah, postacının onun mutfağında on dakika güldüğünü duyardım. Bazen benimleyken, kendisini tutmaz, o da gülerdi. *Jesu, Marie, et Joseph, comment tu es bête!* derdi.

Kocası için, daha çok da yirmilerinin başında bir trafik kazasında ölen oğlu için yastaydı. O zaman çektiği acı, otuz yıldır oğlundan geriye bu acıdan başka sarılabileceği bir şey kalmadığı için sımsıkı sarıldığı bu acı, onun acı çeken herkesle bir dayanışma içinde olmasına yol açmıştı. Hastaları yoklar, ölüsü olanları ziyaret ederdi. Kendi acısı başkalarının acısını arar, onlarla birbirlerine dayanak olmalarını sağlardı.

Bana bir çok kereler bir gece önce izlediği programdaki açlık çeken insanların ülkesine yiyecek almak için televizyona nasıl para gönderileceğini sormuştu.

Aynı zamanda lükse karşı da bayağı duyarlıydı. Üç keçisi vardı, parasının hesabını tutması gerekiyordu, oturduğu yer elli metre kareden geniş değildi, ama lüksün ne olduğunu hayal edebiliyordu. Bu yüzden kullanmaktan en çok hoşlandığı hakaret, aylak anlamına gelen *feignant*'di. Köpeği de, keçileri de ona göre *feignant*'dılar. Benim de öyle olabileceğimi söylerdi. Angeline'in gençliğinde köyde aylaklık en büyük lüksmüş.

Köpeğinin adı Miki'ydi, Miki Fare'nin Mikisi. Küçük, si-

yah, gürültücü, salak, hiç büyümeyen bir köpek. Angeline ona söver, dışarda bırakırdı. Köpek hastalandığında, Angeline'in haftada iki kere silip parlattığı sobanın altına saklanırdı. Ama onu başka bir köpek ısırınca da, Angeline onu kucağına alır, Kalipso'nun Odisseus'a baktığı gibi bakardı.

Bu oyunu bana oynamak için de Angeline bu sabaha kadar beklemişti.

Bazı köyler masanın üstüne atılan zarlar gibi gelişigüzel ortaya çıkmışlardır. Başka bazı köylerin bulundukları yerde olmalarının nedeni ise daha açıktır: ya iki vadinin birleştiği yerde kurulmuştur bu köyler, ya da bir nehrin daraldığı yerde. Ama bazıları da sanki bir el çabukluğu sonucu, sanki ta başından beri, konumlarının seçimiyle gösteriş yapmak için oradadırlar. Sanki o köyün orada kurulması Tanrının bir lütfudur. Bizimkisi işte bu sonuncu türden bir köy.

Olduğundan daha mutlu görünür. Kilisenin güzel bir çan kulesi vardır. Mezarlık ise köyün tepesinde bir balkon gibidir. Belediye binası Fransız bayrağıyla yolun üst yanında nerdeyse bir şato gibi yükselir. Birinin adı R publicaine Lyre olan iki kahvenin de basamaklı girişleri vardır. Arka yamaçtaki çiftlikler ise kocaman yeşil bir tiyatronun locaları gibi düzenlenmiştir.

Bu sabah kış güneşinin aydınlığında köye yaklaşırken bunu düşünüyordum. Son zamanlarda çok şey değişti, ama kış ışığında uzaktan bakıldığında, köyün hâlâ yüzyılın başında olduğu gibi kaldığı düşünülebilir. Ve bu sabah birden bunu böyle gördüm. Daha önce onu on binlerce kez gördüğümden değişti. Gizemli vaatlerle dolu bir görüntüydü bu.

Bu köyün kilisesinde evleneceğimi, çocuklarımla bu köyün okuluna gideceklerini, kocamın her baharda, 14 Martta papazın kutsaması için kısırağı çıkaracağını biliyordum. İşte o anda duydum Angeline'in sessizce güldüğünü. Köye bakmakta olan ben değil, oydu. Köyü onun gözleriyle görmemi sağlamıştı. Gülüyordu, çünkü köyü gençliğindeki gözleriyle görmemi sağlamıştı.

Omagh Yolcusu

Jack Yeats'in eysersiz ata binmiş bir kadın resmi vardır, safkan atı üzerinde *haute ecole*'den bir kadın Big Top'un girişine yakın bir sandığın üzerinde çömelmiş oturan bir soytarıyla konuşmaktadır. Resmin adı *Gülün Altındaydı O Büyük Sohbet*'tir.

Jack Yeats çok yaşlıyken, onunla bir akşam geçirmiştım Dublin'de. Hikâyelerle dolu, bol viskili unutulmaz bir akşam. O zaman gerekip gerekmeyeceğini bilmediğim için bu başlığı kullanıp kullanamayacağımı sormamıştım ona. Ama otuz yıl sonra (yaşasaydı 125 yaşında olacaktı şimdi), bir otobüs yolculuğu için bu başlığı kullanmama sanırım karşı çıkmazdı.

Turizm mevsimi dışında Dublin'le Derry arasında günde iki otobüs işler. Yol İrlanda'nın sağ yakasını keser. Aralık ayında otobüse bindiğimizde, yağın hafif yağmurdan taş duvarlar, sığırlar ve düzensiz tarlalar iyice ıslanmıştı. Rahat koltuklarımıza kurulmuş, ağzımızda nane şekeri, bir gün önce Paris'ten gelen gazeteleri okuyorduk. Kız otobüse Castleblaney'de bindi. Elindeki plastik torbayla koltukların arasından geçerek boş bir koltuğa oturdu.

Yüzünün garip ifadesi dikkatimi çekmişti. Bu yüz bana bir hayvanı değil de, daha çok bir hayvanın resmini çağırıyordu. Belki de İncili yazarlardan Aziz Markos'un arkadaşı olan aslanı. Bazen bu aslanın yüzünde aynı zamanda hem gülümseyen, hem yaralı, hem de alaycı bir ifade vardır.

Otobüs kalktı. Bizim Fransızca konuştuğumuzu duyuyordu. Biraz sonra dönüp,

Nerelisiniz? diye sordu.

Tıknaz, kısa boylu bir kızdı; arka koltuktan bizi görebilmek için yana doğru eğilmesi gerekiyordu.

Buralı değilsiniz, diye devam etti, yabancısınız.

Birden gözleri ışıdı, maviydiler.

Derry'ye gidiyorsunuz demek; ben Omagh'a gidiyorum. Tatilde misiniz?

Derry'de bazı oyuncularla çalışıyoruz.

Ben de bir oyunda oynayacağım! Gelip yanımda otursanıza.

Kenara çekilip yanındaki yeri boşalttı. Yanına geçip oturdum, bana adının Kathleen olduğunu söyledi. Hangi oyunda oynayacağımı sordum.

Bir Noel İlahisi. Çok küçükken ilk olarak bebek İsa'yı oynamıştım. İki yıl önce de Lady Macbeth'i oynadım.

Apayrı roller, dedim, apayrı. Demek oyuncu olmak istiyorsun?

Sanırım bunun üzerine benim biraz aptal olduğumu düşündü.

Hayır, kuaför olacağım.

Omagh'da mı?

Hayır, Omagh'da okuyorum. Hafta sonu için eve gitmiştim de. On altı yaşındayım. Sizce daha mı yaşlı gösteriyorum?

Biraz.

Öyle sanırlar.

Kardeşlerin var mı?

Biz beş kardeşiz, ama babalarımız ayrı. Annem şimdi Bill'le yaşıyor. Bill annemden daha genç, üstelik annem gene gebe.

Doğum yakın mı?

Nisanda. Bill'le aram iyi, anlayışlı biri. Ben de gebeyim.

Yaa!

Benimki Mayısta doğacak.

Aynı hastanede mi doğum yapacaksınız?

Evet. Oradaki hemşireleri seviyoruz. Kim bilir, belki de günleri yanlış hesapladılar; bakarsın iki doğum da aynı zamana rastlar.

Annenle seninki mi?

Evet.

Peki, babası, seninkinin babası?

O istemedi çocuğu. Aldır şunu, dedi. Ama ben o sözü duymak bile istemedim. Ben istiyorum çocuğu; doğuracağım da! Bu yüzden çekip gitti. Şimdi en eski kız arkadaşımla yaşıyor.

Pek sadık biri değil anlaşılan, dedim.

Hıh! Daha on yedi yaşında, zavalıcık. Benimse bebeğim var, mutluyum ben. Bir sürü çocuğum olsun istiyorum. Sana ablama aldığım doğum günü kartını göstereyim mi?

Çantasından bulup çıkardığı bir kartı uzattı bana.

Ona bir hediye almazsam, ablam çok kızar. Ona bir kitap almak istiyordum. Belki de Roddy Doyle'un son kitabını, ama param yoktu, onun için bu kartla yetinmek zorunda, değil mi? Hadi, açsana!

Kartta beyaz bir gül resmi vardı, gülün altında Kathleen'den Deirdre'ye sevgilerle, yazıyordu.

Ablam hep evde oturur; kendisi benden on yaş büyük, ama evden hiç çıkmaz. Bir de kitap yazdı.

Kathleen'e bir nane şekeri ikram ettim.

İnik gözkapaklarının altından parlayan gözleriyle bana baktı. Sigara içersem sizi rahatsız etmem ya?

Karnını gösterdim.

Merak etme dercesine kolumu tuttu. Biliyorum, dedi, hafta sonu bırakıyorum. Ablamın kitabındaki kahramanın adı Annie. İrzına geçip onu gebe bırakıyor birisi. Babası yaşında bir adam. Çocuğunu düşürsün diye onu merdivenden aşağı itiyor. Annie orada yatıp ölü taklidi yapıyor, adam üzerine eğilince de, eliyle onu yakalıyor –neresinden tahmin edersin– ve herif inleyinceye kadar çekiyor. O sırada adamın arkadaşlarından biri geliyor, ikisi birden karar–

Bunlar Deirdre'nin başına gelenler mi? diye soruyorum.

Bunu da nerden çıkardın şimdi? Hayır, hayır. Babası, babasının babam olmadığını söylemişim ya. Küçükken o bir şeyler yapmaya kalkmış, ama önemli bir şey değil. Deirdre'nin trajedisi sağır olması. Kulakları hiç duymuyor.

Doğuştan mı?

Araba kazası... Ben California'daydım o zamanlar.

California'da mı?

Bayağı kaynatıyoruz, değil mi? dedi.

California'nın neresinde? Hatırlıyor musun?

Lodi diye bir yer. Oakland'ın elli mil kuzeyinde. Saat bire kadar Derry'ye varırsınız.

Güllü doğum günü kartını bir daha bakalım diye kaldırıp gösteriyor.

Öğleden sonra saçlarımı yıkayacağım; sence uzatsam daha mı iyi olur?

Niye olmasın.

Olmaz olmaz, doğum günü kartını önümüzdeki koltuğun filesine koyuyor, uzun saç yazın çok sıcak olur. En çok hangi renk güllü seversin?

Sanırım pembe.

Sıkılmadın ya? Seni arkadaşlarından ayırdım, belki de bu hoşlarına gitmemiştir. Burada kalmak zorunda değilsin Johnny.

Doğum günü kartıyla oynuyor.

Okulda Sheila'yla aynı odada kalıyoruz. O da gebe. Onun için bir anlaşma yaptık. Bir gün onun bütün işlerini ben göreceğim, ertesi gün de aynı şeyi o benim için yapacak. Bugün sıra onda, ben de saçlarımı yıkayıp televizyonda ne var ona bakacağım, sonra da rolümü ezberleyeceğim. Geçmiş Noel'in Ruh'u'nu oynuyorum.

O anda karnımı okşuyor. Tırnak yeniği elleri tombul.

Herhalde gelecek yıl oynayamayacağım. Çocuğuma bakmam gerekecek. Rolümün ilk bölümünü dinlemek ister misin?

Peki.

"Sadece elimini şuraya dokunuşuna bak" –elini kalbime yakın bir yere koyuyor– "o zaman bundan çok daha fazlası için destek bulacaksın. Şu anda dudakların titriyor... ya o yanağındaki ne?... bunlar olan şeylerin gölgeleri sadece..."

Otobüs ıssız bir yolun kenarındaki bir evin kapısı önünde duruyor; yaşlı bir çift, ellerinde alışveriş torbaları, birbirlerine yardım ederek iniyorlar. Bahçe kapısının gerisindeki köpekleri zıplayıp dışarı çıkmak istiyor.

On dakika boyunca Kathleen de, ben de konuşmuyoruz.

Ben de sağırım, diyor sonunda.

Yok canım, diyorum.

Ama Deirdre gibi değil, yalnız bir kulağım duymuyor, sen de duyan kulağımın tarafında oturuyorsun. Aslında bir işitme cihazım var, ama kullanmıyorum.

Bu da mı araba kazası?

Hayır. Bir yıl önce bir Cuma akşamı iyice tepem atmış yürürken bir kamyon çarptı. Kolum da kırıldıydı.

Hırkasının kolunu sıvayıp omuzunda kızarıklığı süren bir yara izini gösteriyor.

Erkek olursa Kevin koyacağım adını, kız olursa Sara.

Muayenede kız mı, erkek mi olduğunu söylemediler mi?

Ben öğrenmek istemedim. Ne olacağını merak etmek hoşuma gider benim. Kevin ve Sara adlarını beğendin mi?

Omagh'da otobüs iki kere durdu, Kathleen de ikinci durakta kalkıp koltuğun filesindeki güllü doğum günü kartını aldı, hiçbir şey söylemeden koltukların arasından yürüyüp gitti.

Şimdi onu dik bir yokuştan okul olabilecek bir binaya doğru tırmanırken seyrediyorum. Ağır bir yük altında ezilmiş gibi görünüyor.

Sheila! diyecek arkadaşına, otobüste bir yabancıya rastladım, bilsen ona ne masallar uydurdum!

İnandı mı?

Kathleen de gülümseyerek yaralı başını alaycı bir bakışla evet anlamında sallayacak.

Lacoste Kazaklı Adam

Odaya son giren oydu. Zayıf, uzunca boylu, kırk kırkbeş yaşlarında vardı. Gözlüklüydü, gözleri de hemen dikkatinizi çekiyordu. Keskin bakışlı ve duyarlı, alışılmadık gözlerdi bunlar. Milimetreleri ölçen bir adam derdiniz onu görünce. Elimizi sıkarken bize hoş geldiniz diyen gülümsemesinde de duygularla ilgili aynı kesinlik bilinci vardı. Değerbilirlikle minnettarlık, minnettarlıkla hoşnutluk arasındaki ayrımın ne olduğunu çok iyi biliyordu. Değerbilir bir gülümseyişle bakıyordu bize. Buluşmamızın koşulları, lütfen kendi evinizdeymiş gibi davranın, demesini engelliyordu.

Odadaki masanın çevresine oturduk. Odada pencere yoktu. Ondan daha genç olan öteki iki tutukludan biri Reunion Adası'ndan, öbürü ise Marsilya'dandı. Kendimizi tanıttık ve seçtiğimiz hikâyeyi yüksek sesle okumaya başladık.

İnsanları hapsetmenin amacı dünyayla alışverişlerini en aza indirmektedir. Bu durum sesleri de etkiler. Okurken bizim seslerimiz de tutukluların seslerinden farklıydı. Pencerenin önünden uçan kuşlar gibi değişkendi. Belki de okuduğumuz hikâyeden daha ilginçti bizim seslerimiz.

Hapishanede sesler bir geminin ambarındaymış gibi yankılanır. Onları soğuracak ya da örtecek bir şey yoktur. Orada seslerin de tutuklular gibi gizliliği yoktur. Bu yüzden çoğu zaman, bir şey duymak istemiyorsanız, kulaklarınızı tıkarsınız. Ama duymaya karar verdiğiniz zaman da kulak kesilirsiniz.

Masanın çevresindeki üç adam da bizi dikkatle dinliyorlardı.

Kapının karşısında bir gardiyan duvara dayanmış çizgi roman okuyordu. Onun sese ihtiyacı yoktu. Belindeki zincirli halkada her kapı için bir anahtar vardı.

Okuduğumuz bir aşk hikâyesiydi. Tutkuyla, suçla, sorgulamalarla, düşlerle, ölümle, bağışlamayla ilgili bir hikâye. Anlatılan olaylar uzaklarda, büyük bir şehirde geçiyordu.

Reunion Adalı genç kaşlarını çatmış, kamburunu çıkarmış, Marsilyalı ise arabasını yalnız başına büyük şehre doğru sürüyormuş gibi arkasına yaslanmış oturuyordu. Birden gözlüklü adamın kazağında Lacoste'un yeşil timsahı gözüme ilişti. Ne yaptığını bilen biriydi o. Biz okudukça değerbilirliği sanki minnettarlığa dönüşüyormuşçasına başını sallıyordu.

Hapishanede insanın imgelemi, dışarıda sözü pek edilmeyen ve değer verilmeyen bir çeşit dehaya kaptırır kendini. Her tutuklunun imgelemi kendine göre bir yer seçer, bir değer biçer bu dehaya, ama her imgelem onunla özdeşlik kurar. Kaçmak için gerekli olan dehadır bu, "dağı aşabilen" o ender birkaç kişinin dehası.

Çoğu geçen yüzyılda mimar masalarında tasarlanan hapishane planlarından son yıllarda yerleştirilen video kameralarına, hücre kapılarının dışındaki metal sahanlıklardan elektronik alarm sistemlerine, gardiyanların çoğundaki saplantılı kuşkulardan hapishane yöneticilerinin Clausewitz eğitimlerine kadar her şey kaçmayı düşünülmez hale getirmek amacıyla tasarlanmış ve düzenlenmiştir. Günler ve geceler bu düşünülmezliğin düzenli olarak tekdüze ve sadistçe uyarılarıyla noktalanır. Gene de durmadan kaçmayı düşünenler vardır. Bunlardan da birkaçı bu düşüncüyü eyleme dönüştürmeye çalışır. Bunların daha azı da bunu, mucizevi bir biçimde, başarır.

Tutuklulardan biri bunu başarır ve "dağı aşarsa", içerde kalanlar bu olay üzerine düşler kurar ve ondan bir başarıptan söz edercesine söz ederler. Gerçekten de bir başarıptır bu. Yaratıcılığı, ustalığı, disiplini, kararlılığı, tasarımı ve dikkat yoğunluğu bakımından Donatello'nun Floransa'daki bronz kilise kapıları ya da *Epistrophy*'yi çalan Thelonius Monk'la kar-

şılaştırılabilecek bir başarı.

Hapishanenin ana binasının girişinin yanında, binadan ve metalurjik detektörden önce, içinde bir aynasız tarafından izlenen bir düzine video ekranı bulunan bir büro var. Bu görevli istediği kadar kamera getirip bütün gün içerdekileri izleyebilir. Cimnastik yapan, uyuyan, çalışan, kapışan, sıçan, sigara içen, bekleyen, hikâye anlatan adamlar. Görevli hepsini izler. Telefonunun yanında bir alarm zili var. Birkaç dakikada bir adamların ne yaptıklarını denetler; ama bilemediği bir şey var, o da ne konuştukları.

Hapishanede anlatılan her hikâye gibi bizimki de anlık bir kaçış olanağı sağlıyordu. Dinleyebilen dağı aşmayı başarıyordu.

Okuduğumuz hikâyede yalnızca olay dizisi, merak ögesi, diyalog değil, aynı zamanda doğal olan, dışarda uyanmakla ilgili, ama içerde olmayan her şey vardı. Bu penceresiz odada okunan hikâye dağları, sessizliği, dans etmeyi, hangi sokakta yürüyebileceğini seçmeyi, kişisel davranış özgürlüğünü ve onun ödüllü olan gizdeşliği, ne zaman ne yiyeceğine karar verme hakkını, düşünmeden bir pencereyi açabilmeyi, bir trene binebilmeyi, yıkanabilmeyi, kimsenin ardında ne olduğunu göremediği kapıları hatırlatıyordu.

Okumaya bir sonraki ara verişimizde, gözlüklü adam ellerini uçan bir kuşun kanatları gibi havaya kaldırarak, "Harika," dedi. "Çok güzel tasarlanmış. Gerçekten harika!"

Hikâyeyi okumaya devam ettik, hikâye de dinleyen üç adama dış dünyayı hatırlatmaya devam etti. Biz okumanın sonuna gelmeden gardiyan araya girdi ve bizim hapishane saatlerini bilemeyeceğimizi düşünürcesine bize kolundaki saati gösterdi. Vakit dolmuştu.

Hikâye için teşekkürler, dedi Reunion'lu genç.

Gözlüklü adam da bana yaklaştı. Her zamankinden daha çok ev sahipliği etmek ister gibi bir hali vardı. Sanki başka bir yerde, örneğin bir bahçe kapısındaymış gibi yumuşak bir sesle konuşuyordu. Umarım gene görüşürüz... belki de başka bir hapishanede.

Başımı salladım.

Gardiyan üçünü de alıp koridorun dibine doğru götürdü. Gözlüklü ve Lacoste kazaklı adam dönüp eliyle belirsiz bir hareket yaptı.

Bebek Arabalı Yaşlı Kadın

Londra'da, Oxford Meydanı'nın yakınında bir yer. Doksanlı yıllar. Yaşını kestirmek güç. Kırk beşinde olmalı. Neyi varsa süpermarketten aşırıldığı bir alışveriş arabasına doldurmuş. Arabayı kaldırımında iterken bir yandan da başını hafifçe eğmiş, sanki içinde çocuk olan bir bebek arabasına bakıyor. Arabadaki eşyalarını plastik torbalara doldurmuş. Başında bir eşarp ve Rusların "şapka" dedikleri kürk bir kalpak var. Kürkün çoğu dökülmüş. Giydiği pantolonun üstünde pamukla beslenmiş bir ceket, bir de toz renginde taklit bir kürk manto var. Uzaktan onun bir Eskimo gibi giyindiğini düşünebilirsiniz. Ayakları dışında. Çünkü ayaklarında bir çift Amerikan tenis ayakkabısı var. Bunları annemin hayattayken oturduğu Hallam Caddesi yakınındaki New Cavendish Caddesinde, bir çöp kutusunda bulmuş.

Londra metrosunun platformlarındaki bankların yerine son günlerde yolcular için birtakım yeni oturma birimleri kondu. Bunlara yolcular beklerken vücutlarının olanca ağırlığını ayaklarına vermemeleri için yaslanabilecekleri bir çeşit tünek de denebilir. Bunların göze çarpan yararlı özelliği berduşların uzanıp yatmaları için elverişli olmayışları. Geceleri şapkalı kadın istasyonun asfalt platformuna yaydığı mukavva parçasının üstüne yattığında, beyaz ayakkabılarını çıkarmıyor, yalnızca anneminkiler gibi şişen ayaklarını acıtmasınlar diye bağcıklarını çözüyor.

Şimdi öğle saati ve kadın Oxford Meydanı'nın arkasında yüzlerce güvercinin topladığı yaya bölgesine doğru yürüyor. Güvercinler şapkalı kadını görür görmez, ya paytak paytak yürüyor ya da kaldırım taşları üzerinden kadına doğru uçuyorlar. O da arabasından çıkardığı plastik torbadan Mortimer Caddesindeki bir lokantadan atılmış bayat ekmeği elleriyle ufalayıp avuç avuç havaya serpiyor.

Bir sürü güvercin kadının kollarına konuyor, birkaçı havada, başının üstünde kanat çırpıyor, ama çoğu havadan dökülen kırıntıları gagalamak için yerde bekliyor. Zaman zaman kadın da dalgınlıkla ağzına bir parça ekmeği atıyor.

Çocukluğumda evimizin arka bahçesinde kuşlar için taştan bir havuz vardı; çok sert geçen bir kış, o zamanlar bu kadının yaşında olan annem, her sabah donmuş suyun üstüne kırmış ekmeği koymak için gümüş huş ağaçları arasında kalın karlara basa basa yürürdü. Annem de Maeterlinck gibi kuşların ölümlerinden haber getirdiklerine inanırdı. Arabalı kadın, elleriyle bir kuşu tutarken bir yandan başını sallıyor, bir yandan da dirseğini havaya kaldırarak ötekileri kovuyor. Göğsünün üzerinde tuttuğu kuşun tüylerinin bir bölümü dökülmüş, bir pinpon topundan biraz küçük olan yuvarlak başı yarıya yarıya dazlak. Kadının verdiği ekmeği de reddetmiş. Kadın bir eliyle güvercini ceketinin üstünde tutarken, bir eliyle de plastik torbalarından birini karıştırıyor ve içinde biraz süt olan bir biberon buluyor; güvercinin açık tutmayı başardığı gagasına birkaç damla akıtıyor.

Her gün Oxford Meydanı'na gelmeden dazlak güvercinin biberonunu hazırlıyor ve sürünün geri kalan güvercinlerini besledikten sonra dazlak güvercinin sütünü veriyor.

Oxford Caddesinde alışverişe çıkan kalabalık da durup şapkalı kadını seyreliyor.

Duvarların arkasını göremezler, değil mi? diyor evsiz barksız kadın dazlak kuşa. Bahçeye bakmak istiyorlarsa, bırak baksınlar!

Anacığım benim!

Eli Çenesinde Bir Genç Kadın

Kalabalık odaya girdiği zaman, nerdeyse Ravennalı İmparatoriçe Theodora'nınki gibi Bizanslı bir azameti vardı. Onun gibi biri için kendini savunmanın herhangi bir küstahlığa meydan vermemekle başladığını çok iyi biliyordu. Buna meydan vermeyeceğini de hem yüzünün ifadesi, hem de duruşuyla açıkça belli ediyordu.

"Onun gibi biri" diyorum, çünkü o bir müzisyen ve bir *émigré*; dans ettiği zaman kalçalarından dökülen ağır, uzun eteği Kutsal Kitabı ve sonu olmayan kadın kuşaklarını çağırıyor.

Ukraynalı bir köylü olan büyükannesi büyütmüş onu. Tavuk kesmeyi, kaz beslemeyi, heyecanlı insanlar olan annesiyle babasına bakmayı ondan öğrenmiş. Babası bir konser viyolonselisti, annesi de piyanistmiş.

Büyükannesinin gözetiminde daha on iki yaşındayken iyice yetişkin birinin güvenini kazanmış. İlk kez aşık olduğunda on üç yaşındaymış.

Bir ay sürecek hikâyeler anlatabilen biri. Hem kendisinin, hem de büyükannesinin birikimi vardı onda. Gülünç, gerçek, gerçekdışı hikâyeler. Anlattığı hikâyelerin hepsi dünyanın nasıl sert geçen bir kış boyunca şu ya da bu biçimde beslenmeleri gereken kuşlar gibi insanlardan oluştuğuyla ilgiliydi. Bu kuşlardan bazıları karga, bazıları da ispinozdu. Bunları anlatırken yapacağı çorba için patates soyan yaşlı bir kadın gibi kamburunu çıkarırdı. Gülüşü –ki ancak siz güldüğünüz

zaman gülerdi– sessiz ve gümüş gibi pırl pırlıdı.

Yoğun bir duyarlılıkla Beethoven'in sondan bir önceki piyano sonatını çalarken heyecanlanmış ve bir köylü kızı gibi terlemişti. Bu sonatın duygu yoğunluğunu bir daha hiçbir zaman onun kuruyan ot gibi kokan ter kokusundan ayrı olarak düşünemeyeceğim.

Bir keresinde, tam piyano çaldıktan hemen sonra, onun bir resmini çizmeye başladım. Piyano hâlâ açıktı, o da piyanonun yanbaşıda oturuyordu. Gözlerimi kısıp bekledim. Çizme dürtüsünün kaynağı gözler değil, daha çok eldir. Belki de sağ el, bir nişancıda olduğu gibi. Bazen her şeyin bir nişan alma sorunu olduğunu düşünürüm. Opus 110'u çalmanın bile.

Sol gözü bazen doğal yerinden kıl payı uzaklaşıp gibi kayıyor. O andaki bu hafif asimetri görebileceğim en değerli şeydi. Ona hiçbir ad vermeden karakalemimle bir dokunabilsem, onu yerli yerine bir yerleştirebilsem...

Kendisinin resmini çizdiğimi elbette biliyordu. Onu hedef alan bakışlarımla buluşacak bir şeyler gönderiyordu kendinden. Eğer ondan gelen bu ışınlar benim bakışımı ıskalamayıp onunla buluşsalar, iyi bir resim çıkabilirdi ortaya.

Bir portrede benzerliğin nasıl oluştuğunu hiçbir zaman bilemedim. İnsan orada benzerliğin olup olmadığını görebilir, ama gene de anlaşılmaz bir şeydir bu. Örneğin, fotoğraflarda hiçbir zaman "benzerlik" yoktur. Fotoğrafla ilgili böyle bir sorun söz konusu bile edilmez. Benzerliğin bir yüzün özellikleri ve oranlarıyla pek az ilgisi vardır. Benzerlik belki de, hedeflerin iki parmağın uçları gibi buluşmasında resmin sağladığı şeyle gerçekleşen bir şeydir.

Kâğıtta çizilen baş yavaş yavaş onun başına benziyordu. Ama şu anda gene hiçbir zaman yeterince ona benzemeyeceğini biliyorum; çünkü, resim yaparken sık sık başıma geldiği gibi, onu sevmeye, onunla ilgili her şeyi sevmeye başlamıştım ve hiçbir resim, ne kadar başarılı olursa olsun, bunun bir izinden öte bir şey olamaz.

Orada otururken bana bir hikâye anlattı: ülkenin birinde yaşayan köylüler o kadar pintiymişler ki, yattıkları zaman es-

kimesinler diye evlerindeki saatleri durdururlarmış!

Onun portresini çizişimin evriminin başka bir evrimle örtüştüğünü hissetmeye başlamıştım. Kâğıdın üzerindeki her çizgi ve düzeltme o doğmadan önce ona bağışlanmış bir şey gibiydi. Resim zamanı tarıyordu; bu taramanın bıraktığı izler de, kromozomlar gibi, kalıtsaldı.

Tam o anda, seni öteki babam olarak seçiyorum, dedi.

Çenesindeki elini çizdim.

Sonunda, çoğu silinmiş, ama bana gene de bitmiş gibi gelen bir portre çıktı ortaya, ben de bunu ona uzattım.

Önce İmparatoriçe Theodora gibi baktı resme. Sonra, onu inceledikçe, tümüyle kendisi, yirmi bir yaşında bir kız oldu.

Alabilir miyim? diye sordu.

Elbette, Anyishka.

İki gün sonra portresiyle birlikte Odesa'ya döndü, ben de bu fotokopyi sakladım.

[7]

Tek Parça Deri Giysisi ve Başında Kaskıyla Kımıldamadan Duran Bir Adam

Kawasaki TT1'le Birinci Grup Mukavemet yarışına katılan İngiliz ekibinin sürücüleri bu yılın başlarında Liège'deki 24 saatlik yarışı kazandılar. Ekibin kaptanı Simon Buckmaster da aldığı puanlara göre, şu anda Dünya Mukavemet Şampiyonasında üçüncü sırada. Bu gecenin yarışından sonra birinciliğe de yükselebilir. Ekipteki öbür arkadaşları ise Steve Manley ile Roger Bennett.

Bol d'Or'un dördüncü saati. Manley şu anda yarışıyor, Bennett ise nöbeti ondan devralmak için bekliyor. Yarışın başlangıcından beri Bennett ikinci kez hedefe bakıp seleye atlamak ve yırtıcılıkla ileri atılmak üzere oraya çıkmış. Birinci Grup şu anda yedinci sırada. Hava çok sıcak olduğu için Bennett tek parça deri giysisinin önünü açıp beline kadar indirmiş. Saygıdan, kimse onunla konuşmuyor – dua eden biriyle konuşmayacakları gibi.

Her tehlikeyi göze alabilmek için her türlü ilişkiden kendinizi soyutlamanız gerekiyor. Bu durumda yaşayacağınız yalnızlığın güveninizi sarsmaması için, bir an önce o yalnızlık havasına girmek zorundasınız. Bennett beline kadar çıplak gövdesine su serpiyor ve boynunun kaslarını ve tükürük bezleriyle adrenalini denetleyen hipotalamusunu yumuşatmak için başını iki yana döndürüyor, çünkü bunların ikmali için olanak yok.

Bennett herkesten uzak duruyor. On üç virajlı, iki zigzaglı yarış pisti bir ipin bağlayıp çözdüğünüz düğümleri gibi ak-

linda ve kollarında yazılı. Bacaklarını toz silker gibi sallıyor. Her turda yirmi altı kez köşeleri dönerken dizlerini asfalta doğru bükerek oturduğu selenin üzerinde belini bükecek. Şu anda kimse onunla konuşmuyor.

Bir sürücü arkadaşı yanına yaklaşıyor, hiç konuşmadan özenle Bennett'in ellerini yaralanmaya karşı bandajla sarıyor. Arkadaşı oradan ayrılınca, Bennett bandajları çıkarıp yeniden ellerini bandajla sarıyor. (Yün eldiven giyip piyanoda Bach çalan Glenn Gould'u düşünüyorum.) Kulaklarına tıkaç takıp başına kaskını geçiriyor. Başına kaskını taktığı anda, sanki artık orada değil.

Teknik elemanlar krikolarını ve değiştirecekleri iki tekerleği hazırlayıp yedek yakıt deposunu gözden geçiriyorlar. Yarış pistinde Bennett bineceği aracın biçimini aklından geçiriyor ve çömelerek sürücü konumunu alıyor. Kullanırken kendisinin olacak olan 5 Numara. Ne olur Tanrım.

Pistin çimlere yakın, seyircileri yarış alanından ayıran tel örgülü bölümüne kucağında küçük bir çocukla yaklaşan bir genç kadın, Bak baban! diyor. Küçük kız bakıyor, ama hiçbir tepki göstermiyor.

Manley motosikletiyle geliyor. Bennett'e yalnız bir cümle söylüyor. Sürücüler arasındaki bu görev değiştirme anında ancak en önemli şeyler konuşulur. Bennett uzaklaşıyor.

Manley başındaki kaskı çıkarıyor. Küçük kız, Baba! diyor. Manley'nin yüzü kızarmış, uzun saçları terden ıslak. Gözlerinin çevresinde yirmi beş turdan sonra her mukavemet sürücüsündeki çarpıklık var: sanki derisi elmacık kemiklerinden geriye doğru çekilmiş, gözkapakları ise artık gözlerini koruyacak durumda değil. Tel örgünün önüne geliyor, eldivenlerini çıkarıp oynasın diye kızına veriyor.

Sol omuzunun üzerindeki beyaz deri buruşup hırpalanmış. Birkaç ay önce düşmüş, köprücük kemiği kırılmıştı. Yavaşça karısının yüzüne yakın tele dokunuyor ve konuşmaya başlıyor.

Geldikten sonra, bu havadan kurtulmak için konuşmak zorundalar. Manley de konuşuyor, hemen sonra da acele bir

duş yapmak için karısının arkasından gidiyor.

Buckmaster üçüncü kez yarışa katılmak için yerine gidiyor. Tek başına. Bennett'i bir Ducati geçmiş, ama söylenenlere göre, Ducatiler bu hızı koruyamazlarmış. Buckmaster kasını giyiyor ve sessizce bekliyor, ufak tefek, bir uçuşunun dibinden denize bakan bir yelkovan kuşu. Bennett'in gelişinin uğultusu. Yirmi saniye sonra da uzaklaşan Buckmaster'ın uğultusu. Akşam karanlığı.

Birinci Gruptaki yarışçılardan hepsinin anası çadırlarında akşam yemeği için spagetti bolonyeze sos hazırlıyor. O sırada hoparlörden yarışın favorisi Suzuki 3 numara ile grubun 5 numaralı motosikletiyle ilgili bir haber duyuluyor.

Ne olmuş? Kimse tam olarak bilmiyor. Bir yarış kazası. İşte size Sophokles'in yaklaşık İ.Ö. 450 yılında betimlediği bir kaza:

Her turu dönüşte Orestes arabasını çeken atlardan içerdekini dizginini çekiyor, dışardakinin dizginini gevşetiyordu; bunu öyle ustaca yapıyordu ki, her seferinde tekerleğinin poyrası kazığa değmeden kıl payı geçiyordu. Zavallı delikanlı kendisine ve arabasına zarar vermeden böylece son tura gelmişti. Ama son turda, dönüşü iyi hesaplayamadı, soldaki at kazığı kazasız belasız geçmeden dizgini gevşetti, bu yüzden kazığa çarptı. Tekerleğin poyrası parçalandı, kendisi de fırlayıp yere yuvarlandı...

Böyle bir kazadan sağ çıkmak – kötü bir yer orası, diyor teknik ekipten biri, saatte 240 km. yapıyorsun, sağ kalırsan, aşkolsun sana.

Suzuki'nin sürücüsü Graziano motosikletini piste doğru itiyor. 5 Numara yarışı terk etmiş. Buckmaster fırlayıp düştüğü parmaklığın üzerinde hareketsiz yatıyor.

Daha sonra hastanedeki doktorlar kopan bacağı yerine dikememişler, dizinin altından kesmek zorunda kalmışlar.

Bir Kayanın Altındaki İki Köpek

Öbür arkadaşlarımın hepsinden daha uzun zamandır tanıdığım biri Tonio. Nerdeyse yarım yüzyıl olmuş. Geçen yıl saman boşalttıktan sonra ter içinde, susamış sidr ve kahve içiyorduk ki, bir hikâye anlatmaya başladı.

Çoban Antonin'in ağladığını iki kez gördüm. Evliydi ama karısını pek görmezdi; çobanlar da askerler gibidir bu konuda. Karısı öldü. Bana bu haberi verirken ağlamıştı. Antonin'i ikinci kez ağlarken görüşümse – dur, onu da anlatayım.

Bu iki arkadaş Madrid'in hemen kuzeyindeki El Requen-co vadisinde yaşıyorlarmış. Bunun dışında hiçbir yerde buluşmazlarmış. Bölgenin büyük ölçekli bir askeri haritasında vadinin güney yamacında bir binanın işaret edildiğini görürsünüz. Bu küçük karenin altında "Casa Tonio" yazılıdır. Tonio bu binayı üç yılda yapmış. Buna evden çok bir kulübe dersiniz. Dağlık bir yerde, 1 000 metre yükseklikte, kırk kayaklıklarla çobanpüskülü ağaçlarının arasında yana yatmış bir mezar ya da bir masanın köşesinde oturan bir adam gibi tünemiş bir kulübe. Tonio yamacın dibinde Fiat marka kamyonetinden çıkıp yavaş yavaş kulübesine doğru tırmanmaya başladığında tıpkı Aziz Jérôme gibi yürür. Bir keşişinkiler gibi ince, uzun bacakları ve olağanüstü yuvarlak dizleri vardır Tonio'nun. Kulübenin çevresinde, arı kovanlarını korumak amacıyla yapılmış 4 metre yüksekliğinde ağır işlevi gören taş bir duvar çıkar karşınıza. Her yıl mayıs ayında toprak yoldan kovan yüklü bir kamyon gelir ve kamyonundan çıkan adamlar bu

kovanları duvarlar arasındaki boşluğa yerleştirirler. İki ay boyunca arılar burada bal yapar. Bunun dışında burası yalnızca koyunların, keçilerin ve kertenkelelerin uğradığı bir yerdir.

Mayısta *gilolar* çiçek açar, diyor Tonio. Gilo çirkin bir çalıdır, ama beyaz çiçekleri her yeri kar gibi kaplar. Cennetten yağın kudret helvası gibi.

Emekli olduğundan beri Tonio El Requenco'da bol bol resim çiziyor. Örneğin, parçalanmış kayaları, çobanpüsküllerini, seyrek otları, kurumuş sel yataklarını çiziyor. El Requenco'daki engebeli toprağın yüzeyi çok büyük ve yaşlı bir kaplumbağanın kabuğuymuş gibi, her şeyi birbirine katarak yaptığı büyük siyah desenler. Yükseklerde, gökyüzünde akbaba-lar dönüyor. Tonio resimlerini çizerken hafif inilti-ler duyuyor. Birinin pençesine düşmüş bir hayvanın son iniltilerini andıran sesler.

El Requenco'da sığırların da güdülmesi gerekiyor. Antonin kısa boylu, tıknaz biri. Ayağına eski kamyon lastiğinden yapılmış çarık giyiyor. Epeyce keçi gübresinin üzerinden geçmiş lastiklerden. Hiçbir zaman okuma yazma öğrenmemiş; kendine özgü bir konuşması var.

"Büyük sular" dediği zaman, sık sık gökgürültüsü ve fırtınayla gelen şiddetli yağmurları kastediyor. Başındaki siyah şapkayı Süleyman'ın tacı gibi gururla taşıyor. Uzun süre vadi-de sürüsüyle yalnız kaldıktan sonra Antonin "Casa Tonio"yu gördüğü zaman, bu ona çerçeveli bir resimmiş gibi geliyor: unutulmuş günlerin saygın bir anısı.

Her iki adam da vadiye yalnızlarken, yüzgöz olma tehlikesine karşı kendilerini şiddetle savunuyorlar. Kovanların durduğu teraslardan birinde bir cıgara tütürmek, bir hafta önce dağın yamacında gördüklerini birbirlerine anlatırken bir bardak su içmek, bütün yaptıkları bu. Çoğu zaman oturup vadiyi seyrettiklerinde küfür de ediyorlar.

Bir gün Tonio patates ve domuz fümeli yemeğini hazırlarken Antonin ona uğramış. Tonio da onu yemeğe davet etmiş. Hiç düşünmeden yapmış bunu. Dün akşam porsuğu gördüm, der gibi çok basit bir gerçeği söylercesine yapmış bu da-

veti. Antonin de daveti kabul ettiğini şapkasını çıkarıp başını eğerek belirtmiş. Tonio iki köpeğin dışarıda kalmaları gerektiğini işaret etmiş.

Ancak çoban ayağını eşikten içeri atıp evin bu tek odasına girdiği zaman iki adamın da beklemedikleri bir şey olmuş. Biri bastığı yeri ezbere biliyor, öteki bilmiyormuş. Tonio çatalları, bıçakları ve bardakları masaya yerleştirip sofrayı kurmuş, bir karaf kırmızı şarap getirip ekmeği çıkarmış. Antonin arkasına yaslanıp arada bir birkaç cümle söylüyor, sellerden, ağılardan, Tonio'nun tanımadığı kimselerin adlarından söz ediyor, ama çoğu zaman da bir pazar sabahı kahvenin birinde saç tıraşı olan biri gibi orada gülümseyerek sessizce oturuyormuş.

Tonio domates doğrayıp üzerlerinde biraz zeytinyağı gezdirmiş. Dışardaki köpekler bir kayanın altında kendilerine gölgelik bir yer bulmuşlar. İki adam sonunda masaya oturduklarında, Antonin bardaklarına şarap koymuş. Bunun dışında konuğuna hizmet eden Tonio'ymuş.

Yemeklerini keyifle yemişler. Arada bir arkalarına yaslanıp konuşuyorlarmış. Yemeği bitirince, şarap içmeye devam etmişler. Pencereden görünen vadi, öğle sonrasının sıcaklığında her zamanki gibi vahşiymiş. Sonunda Antonin şapkasını giymiş, on dakika kadar cebini karıştırdıktan sonra 1 000 pesetalık bir banknot çıkarıp sessizce masanın üzerine bırakmış.

İşte bunu yapamazsın! diye bağırması Tonio. Kesinlikle olmaz! Ben davet ettim seni.

Hiç kimse bana hayatımda masada hizmet etmedi, demiş Antonin. Sanki büyük bir lokantadaydık.

Al onu oradan! diye bağırması Tonio. İçine ettin yemeğin.

Hay Allah! diye söylenmeye başlamış Antonin.

Tonio ise öfkeden eli titreyerek parayı Antonin'e uzatmış. O da parayı alıp cebine sokmuş, şapkasını başından çıkarmış, kollarını hafifçe iki yana açıp öyle durmuş. Sol elinin parmakları arasında yanmamış bir cıgara, sağ elinde de şapkasını tutuyormuş. Kulübenin içinde kımıldamadan dururken gözlelerinden yaşlar boşanıyormuş.

Antonin'i öyle görünce, Tonio da ağlamaya başlamış. İki-
si de hiçbir şey gizlemiyorlarmış. Köpekler de arkası kapıya
dönük efendileriyle tuz kesmiş gibi ayakta duran öteki adamı
seyredip bekliyorlarmış. Bir süre öyle kımıldamadan durmuş-
lar. Sonra yavaşça kollarını kaldırıp birbirlerine sarılmışlar.

Le Corbusier'nin Tasarladığı Bir Ev

André Paris'in varoşlarından Boulogne-Billancourt'daki evini terk etmeyi bekliyor. O bu evi kafasında her zaman bir yuva imgesi olarak taşımıştı; yirmi beş yıldır da zaten bu evde oturmuştu. Ancak ev aslında bir başkasına ait, bu da Amerikalı avukatlarla ilgili bir sorun.

Bir *etan* daha! diyor André. Belki de sonuncusu, bu benim için yüz yirmi dördüncü *etan*. Bu Rusça sözcük "transfer" anlamına geliyor. Gulag'daki tutuklular bir kamptan öbürüne gönderilmeleriyle ilgili olarak kullandıkları bu sözcüğü. Sık olmakla birlikte tutukluların gene de en korktukları şeymiş transferler. Bilinen şey dayanılmaz olsa bile, bilinmeyen bilinenden daha tehlikeli görünürmüş onlara. Daha o anda bitkin olan gövdeler, çoğu zaman yeni koşullara uyum göstermekte büyük güçlük çekermiş. Her transferde o küçük kimlikleri ya çevreye saçılır ya da kırılır, bu yüzden de toplanıp onarılması gerekirmiş.

André, Boulogne-Billancourt'daki evi boşaltması için yapılan uyarıya önce direnmiş, eve kapanıp barikat kurmuş. Sokağa açılan ağır metal kapının yanında kısa saplı bir Rus küreği varmış. Bunun gibi bir aletle nicelerinin boynunun vurulduğunu gördüm, diyordu.

Böylece yıllarca direnmiş. Sonra fikrini değiştirmiş. Söylediğine göre, bugün geldiklerinde, onu böyle bekler bulurlarsa, ellerine geçen her şeyi parçalayabilirler. Bunların hiçbirini satmaya değmez. Bunlara kimse para vermez, diyor André,

ama benim için bu ıvır zıvırın bir değeri var. Bunu söylerken badem gözlerinden birini kurnazca kırıyor.

Taşınma işi kaçış gibi iyice tasarlanması gereken bir şeydir, diyor ısrarla, en küçük ayrıntı bile savsaklanmaya gelmez. Hergün kâğıtlarını, pılı pırtısını, kitaplarını, resimlerini, gazete kesiklerini, Allah bilir daha nelerin yedek parçalarını, bir zamanlar annesinin hoşlandığı Yunan vazosu biçimindeki plastik zeytinyağı şişesini numaraladığı karton kutulara yerleştiriyor. Böylece transferden bütün bunlarla kaçmayı umuyor.

Daha önce sekiz kez kaçmış. Kolyma'da inanılmaz bir rekormuş bu. Boulogne-Billancourt'dan kaçışı dokuzuncusu olacaktı. Telin öbür yanına geçtin mi, artık düşündüğün turizm değildir! diyor. Bu kez beşinci katta beşe üç metrelik tek bir odaya taşınıyordu.

Boşaltmak zorunda olduğu evin planını 1923'te Le Corbusier annesi Berthe ve André'nin heykeltıraş olan üvey babası için yapmış. Buzlu camlı stüdyo duvarları, tavanının çatlamış betonuyla bugün benzin pompaları çoktan sökülmüş terk edilmiş bir garaja benziyor bu ev! Gene de Amerikalı avukatları ilgilendiren bir sorun bu.

André'nin annesiyle üvey babasının 1917'de Modigliani tarafından yapılmış bir portreleri var: Moskova'dan gelen Berthe sağda, Jacques Lipchitz de solda. Bazen Berthe'in badem gözleriyle André'ninkiler arasında belli bir benzerlik gördüğümü düşünüyorum.

Bir yabancıyı gözüyle bakarsanız, André'yi geçen yıl emekli olmuş bir Renault satıcısı sanabilirsiniz. Yetmiş sekiz yaşına karşın, şaşırtıcı derecede dinç, sıırım gibi.

Evin içinde oturma katına çıkan döner bir merdiven var. İlk karşınıza çıkan oda, André'nin çocukluğunda tam ona göre yapılmış bir yatak odası. Yatağın üzerinde karlar içindeki *Steppenwolf*'u gösteren bir resim asılı. André, kurdu gösterek, "Benim portrem," diye dalga geçiyor.

İşte bu benim son transferim ve bu bana ilk transferimi hatırlatıyor. Transferin daha ne anlama geldiğini bilmeden

öncekini. On dört yaşındaydım. Halkın Eğitim Bakanı Lunaçarski'nin eşliğinde Gare du Nord'dan trene bindim. Bunu annem ayarlamıştı. Tren Berlin'den hareket ederken Bakanın metresi birden almayı tasarladığı iç çamaşırlarının hepsini almadığını hatırladı –ah, şu gizli dünyalar!– bu yüzden kalktı, ben de aynı kompartımandaydım, ve imdat işaretinin kolunu çekti. Tren sarsılarak durdu. Adamlar kadın alışverişini bitirip dönene kadar kâğıt oynadılar... Otuz bir yıl sonra, ben normal hayata döndükten, Lunaçarski öldükten epey sonra Moskova'ya döndüğümde, onu bir daha gördüm: siyahlar içinde yaşlı bir kadındı.

Berlin'den, Varşova'dan, Brest Litovsk ve Minsk'ten sonra, devrimin onuncu yıldönümünün sabahında Moskova'ya vardım. 7 Kasım 1927. Askeri töreni izlemeye ve hayatta babamı ilk kez görmeye, doğru Kızıl Meydan'a gittim. General üniforması içinde, podyumda selama durmuştu. Gözlerimi dikmiş ona bakıyordum, ama ısı –28'di ve ben ne kadar üşüdüğümün başka bir şey düşünemiyordum. Sanki Paris'teki liseye gidiyormuş gibi giyinmişim – golf pantolonlu ince elbise, kehribar düğmeli modaya uygun beyaz yağmurluğum, kalın kauçuk tabanlı ayakkabılarım. Dikkatleri çeken bir görünüşteydim ve donuyordum.

Podyumun arkasındaki bazı subaylar beni görüp acıdılar. O zamanlar doğru dürüst Rusça bilmiyordum. Subaylardan biri babama yaklaşıp fısıldayarak ne yapmak gerektiğini sordu. Onu bir muşambaya sarıp bizim eve götürün! diye emretmiş babam. Onlar da öyle yaptılar. Beni orduya ait bir muşambaya sardılar, bir motosikletin sepetine atıp evin kapısından içeri ittiler. Üvey annem beni yeni bir halı sanmıştı! Az sonra halının mırıldandığını duydu. Kısa bir süre sonra onların evinden ayrıldım. İki yıl serserilik ettim, 1930'un kışında çoktan bir halk düşmanı olmuşum. General babam da 1937'de kurşuna dizildi.

Boulogne-Billancourt'daki evin değişik yerlerinde birçok işlenmemiş taş ve mermer parçaları var. Lipchitz 1940'ta Amerika'ya gitmiş ve bir daha dönmemiş. Arka kapının ya-

nında çoğu zaman içi kedi bisküvisiyle dolu, mavi, çinko bir tabak durur. Kuşlar için, diyor André, onlar çimleniyorlar... Şu vişne ağacını görüyor musun? Annem öldükten bir yıl sonra kendiliğinden büyüdü. Hayattayken vişne çekirdeklerini oturma odasının penceresinden tükürüp atmayı alışkanlık haline getirmişti. Vişneyi çok severdi.

1946'da savaş sona erince, Berthe New York'tan ayrılıp Paris'e dönmekte diretmış: Oğlum bir yerlerde yaşıyordur, bunu hissediyorum, demiş, özgürlüğüne kavuşunca, beni bulmak için Boulogne-Billancourt'daki eve gidecektir; oraya geldiğinde eğer ben orada olmazsam, yeryüzünde bir daha hiç buluşamayız.

Paris'e tek başına dönmüş ve André'nin gelip yeniden çocukken kendisi için yapılmış odasında uyuması için on dört yıl beklemek zorunda kalmış. O zaman André kırk beş yaşındaymış, yirmi yedi yılını Gulag'da geçirmişmiş ve yüz yirmi dört kez transfer edilmişmiş.

Oğlu annesi ölünceye kadar ona bakmış. Paris'te geçimini sigortacılık yaparak sağlıyormuş.

Döndükten sonra yaptığı ilk işlerden biri bir fileye tenis topu koyup bunu bir ağaca yerden yirmi santim yükseklikte asmak olmuş. Annesinin kedileri oynasın diye yapmış bunu. File hâlâ orada asılı.

André öte berisini karton kutulardan birine yerleştirirken bir suluboya resim buluyor, eline alıp bakıyor. Yaptığım zaman düşündüğümünden daha iyiymiş, diyor, ister misin? Yaz mevsiminde bir dağ evinin resmi. Evin çevresinde saman demetleri var. Bir çocuk resmi gibi, bakarak değil, ezbere yapılmış. Evet, isterim.

İmzalayayım, diyor ve kâğıdın arkasına iri harflerle, "Sevgili John'a – 1905'te senin dağ evinde geçirdiğim harika tatilin anısına – André" diye yazıyor.

Yazarken kakhaha atmamak ve şakanın tadını kaçırmamak için dudaklarını ısırtıyor. 1905'te ikimiz de daha doğmamıştık ve ikimiz de bir kez bile transfer edilmemiştik.

Bisikletli Kadın

Mutfak penceresinin eşiğindeki saksıda çiçek soğanları filiz sürüyor. Bazen patates filizleri bahar gelince ışığa kavuşmak için burğu gibi mukavvayı, hatta tahtayı deliyor. Pencerenin eşiğindeki çiçek soğanları geçen yıl onun gönderdiklerinin aynısıysa, minyatür nergisler gibi açacaklar demektir. Her çiçek ancak başparmağın tırnağı büyüklüğünde. Nerdeyse ölen bir hayvanınki gibi keskin bir koku yayarak. Kuzeyin çiçekleri. Ren geyiği çiçekleri.

Mutfaktaki dolapta bir de gene onun gönderdiği evde yapılmış ballı kek var. Kim bilir tarifi nedir. Bir çeşit şeker pekmezi tartı, ama şeker pekmezi yerine balla öğütülmüş kuru yemiş, belki de fındık kullanılmış. Her neyse, Kuzeye, Lapland'a giderken bulunması en güç kuruyemişlerden biri.

Masanın üzerinde Afrika'dan gelme birtakım karamelalar var. Belki de yanılıyorum, Ama karamelaların içinde bulunduğu sepet Afrika'dan. (Sepetin içinde Uganda yazılı bir etiket vardı.) Herbiri herhalde elle kâğıda sarılmış yumuşak ve siyah karamelalar da büyük bir olasılıkla onun Göteborg'daki mutfağında yapılmış.

Birkaç yıl önce Torgny Lindgren'i keşfetmem de gene onun sayesinde oldu. Bana gönderdiği paketlerin birinde bir inekle ilgili olarak yazılmış en güzel hikâyeye, *Mehrab's Beauty*, vardı. Bundan sonra Lindgren'in yazdığı her şeyi okudum. Paketin içinden çıkan mektupta arkadaşım şunları yazmıştı:

Şu anda Danimarka'ya geçen vapurda oturuyorum. Göteborg'dan limanın o uzun boğazından geçerek ayrılıyor; petrol depoları, her şey, her şey değişmiş. İç liman adeta ölmüş, gemi yapımı artık durmuş, yalnızca Danimarka'ya ve Almanya'ya işleyen "otel gemiler" var. Hepsi de özel. Bu "deniz otelleri"yle yolculuktan nefret ediyorum, ama başka olanak yok. Ben de her zaman biletsiz yolcu olarak geçiyorum onlarla. Tam son anda bisikletimle atlıyorum gemiye, bilet de almıyorum! Hava kasvetli, ısı -4 derece. Daha kuzeyde, benim doğduğum yerde radyodan duyduğuma göre -30'muş.

Bunları yazan, bir nisan günü öğleden sonra, Aix-les-Bains yakınlarındaki Bourget Gölü kıyısında dar bir köy yolunda bisikletine binmiş giden kadındı. Lamartine'in şiiri yüzünden ünlü olan göl:

Ainsi, toujours poussés vers de nouveaux rivages,
Dans la nuit éternelle emportés sans retour,
Ne pourrons-nous jamais sur l'océan des âges
Jeter l'ancre un seul jour?*

Bindiği bisiklet üniversite şehirlerinde yaşlı profesörlerin bindikleri o dik görünüşlü modellerden biriydi. Kadının kendisi de aslında öğretmen: sığınmacı öğrencilere, özellikle de İranlı ve Ugandalı öğrencilere İsveç edebiyatı öğretiyor. Gelgelelim bindiği bisikletin değişikliğe uğramış bir görünüşü vardı. Gidonu, selesi, pedalları değiştirilmiş değildi: hiçbir parçasına dokunulmamıştı; fren donanımları bile bir at eyerinin gemlerine benziyordu. Değişiklik bisikletin üstündekilerden kaynaklanıyordu. Arka çamurluğu, develere yüklenenleri andıran bir heybe örtüyordu. Arka çantada bir çadır, bir şemsiye, bir de matara vardı. Önde, lambanın altındaki sepete de haritalar, kolonya şişeleri, bir paket kuru incir, mum, bir çekiç ve Lindgren'in yeni bir kitabı konmuştu.

* Ebedi gecesinde bu dönüşsüz seferin
Hep başka sahillere doğru sürüklenen biz
Zaman adlı denizde bir gün, bir lahza için
Demirleyemez miyiz?

(Yaşar Nabi Nayır çevirisi; ç.n.)

Bu kıvrırcık kır saçlı kadın, Bourget Gölünün kıyısındaki dar köy yolunda yavaş yavaş, ama durmamacasına pedal çevirerek ilerliyormuş. Aynı yönde giden bir Peugeot 605 bisikletli kadına yaklaşmış. Peugeot'nun sürücüsü ortaklarından biriyle telefonda konuşuyormuş. Yolun darlığını iyi kestiremediği için arabanın arkası bisikletteki sağ heybeye sürtünerek geçmiş. Bunun üzerine kadın bisikletiyle hendeğe yuvarlanmış.

Araba durmamış. Bir kazanın, bir çarpışmanın farkına varılması için belli bir ağırlık olması gerekir. Arabanın ön camına bir kelebek çarptığı zaman, kimse durmayı düşünmez. Peugeot'nun çarpmasında da daha fazla bir şey hissedilmemiştir.

Kadın küfretmiş, ayağa kalkıp kırılan dökülen bir şey var mı diye bakmış. Önce bisikletini, sonra kendisini yoklamış. Ön tekerlek eğilmişmiş, sağ pedalda bir bükülme varmış. Kendisinin de sağ dizi kanıyormuş. Bacaklarının derisi pürüzsüzdü, nerdeyse mermer gibi. Belki de ömür boyu denizde yüzmenin bir sonucu. Akan kanın rengi koyuymuş. Dizini bir bezle bağlamış ve yolun kenarına oturup oradan geçecek bir arabayı beklemeye başlamış. İlk gelen bir fırıncı kamyonetiymiş. Sürücüsü durmuş ve onu alıp Yenne'e götürmüş. Orada bisiklet tamircisi varmış.

Ertesi sabah bisikletine yeni bir ön tekerlek taktırıp dizini sardıktan sonra yeniden yola koyulmuş. Kuzeye doğru gelirken de yağmur yağmaya başlamış.

Köye geldiğinde, üzerinde su geçirmeyen bir asker muntazması vardı. Dikkatimi ilk çeken mavi gözleri oldu. Mavi gözler daha az yaşlanır derler. Onun yaşlanmış yüzünde gözleri sanki bir genç kızın gözleriydi. Daha sonra, evlenmiş ve iki yetişkin çocuk anası biri olduğunu öğrendim. Gömleğini kurutmak için mutfak sobasının üzerine astık. Oturup çorba içtik, peynir yedik. Daha sonra dizindeki sargıyı çözünce, o küçük yarayı da gördüm.

Üç günde geçer, dedi.

Dışarı çıkıp bisikletin önündeki sepeti karıştırdı ve oradan bir kavanoz reçel çıkardı.

Biraz ayva marmeladı, dedi, sizin. Ben gideceğim, ama izin verirsiniz, önce küçük bir yürüyüşe çıkayım.

Bisikletini dışarıdaki merdivene dayadı. Yarım saat sonra geri geldiğinde, elinde kökleriyle birlikte topladığı bir demet çuhaçiçeği vardı. Bunları özenle bisikletinin sepetine yerleştirdi.

Uzun yola çıkmak için biraz geç, dedim

Ben bazen geceleri de yola çıkarım.

Korkmuyor musunuz?

Bisikletim var!

Yokuş aşağı giderken dönüp bakmadan elini salladı. Ya-
vaşça ama durmamacasına pedal çeviriyordu. Dilenme gere-
ğini duymayan, ama verme isteği olan bir göçebe.

Metroda Dilenen Bir Adam

Bütün iş zamana bağlı, diyor.

Onu seyrediyorum. Seksen altı yaşında ama, sanki geçen zamanla özel bir anlaşması varmış gibi, çok daha genç gösteriyor. İyice donuk mavi gözleri zaman zaman koku almış bir köpeğin burnu gibi seğiriyor. Saygısızlık ediyormuş duygusuna kapılmadan gözlerine bakmanız çok güç. Masumiyet nede niyle değil de, gözlem tutkusu yüzünden gözleri bütün çıplaklığıyla ortada. Eğer gözler ruha açılan pencerelerse, onun gözlerinin ne camı var, ne de perdesi. O sanki pencerenin önünde duruyor ve siz onun bakışlarının gerisinde ne olduğunu göremiyorsunuz.

Monet ile Renoir, diyor, bu pencereden görünen manzaranın resmini yapmışlardı. İkisi de alt katta oturan Victor Chocquet'nin arkadaşlarıydılar.

Chocquet, Cézanne'ın portresini yaptığı ince, zayıf yüzlü sakallı adam mı? diye soruyorum.

Evet, diyor, Chocquet'nin birçok portresini yapmıştı Cézanne. Bu da Monet'nin Palais Royal'ının bir röprodüksiyonu. Kulenin tepesi kubbeyi nasıl teğetten daha yakın bir biçimde kesiyor, görüyorsun, değil mi? Şimdi pencereden bak. Aynı s. Tam bu noktadan bakarak yapmıştı o resmi... Fotoğraf artık beni ilgilendirmiyor.

Bu adam bir hayvan olsaydı, yabani tavşan olurdu bence; her an sıçrayıp gidecekmiş gibi bir hali var. Kaçmak için değil, alay etmek için değil. İş olsun diye, matrağına. Kulakları

yerine ona her türlü haberi ulaştıran gözleri var. Eğlenen gözleri.

Fotoğraf konusunda beni ilgilendiren tek şey, diyor, he-defi saptamak, nişan almak.

Nişancı gibi mi?

Zen Budistlerinin okçulukla ilgili tezlerini biliyor musun? '43'te Georges Braque anlatmıştı bana.

Hayır, bilmiyorum.

Bir var olma durumu bu, bir açıklık, kendini unutma sorunu.

Gözü kapalı nişan almıyorsun ya?

Hayır, bu işin bir geometrisi var. Konumunu bir milimetre değiştirdin mi, geometri de değişir.

Geometrinin estetik olduğunu mu söylüyorsun?

Hiç ilgisi yok. Matematikçilerle fizikçilerin bir kuramı tartışırken zarafet dedikleri bir şey bu. Yaklaşım zarifse, doğru olana yaklaşıyor demektir.

Peki ya geometri?

Geometri Altın Oran'la ilgili. Hesaplamak gereksizdir. Cézanne'ın dediği gibi, "Düşünmeye başladım mı, her şey yitip gidiyor." Fotoğrafta önemli olan onun zenginliği ve yalınlığıdır.

Yanıbaşındaki masada, kolayca ulaşabileceği küçük fotoğraf makinesi dikkatimi çekiyor.

Fotoğraf çekmeyi yirmi yıl önce bıraktım, diyor, resme, daha çok da desen yapmaya dönmek için. Gene insanlar durmadan bana fotoğrafla ilgili sorular soruyorlar. Bir süre önce bana "fotoğrafçılık mesleğindeki yaratıcılığım" yüzünden bir ödül verdiler. Ben de onlara böyle bir mesleğe inanmadığımı söyledim. Fotoğrafçılık bir tetiğe basmak, parmağını tam zamanında kullanmayı bilmektir.

Bu hareketi elini burnunun ucuna götürerek komik bir biçimde taklit ediyor. Gülerken Zen Budistlerin sıkıcı olan her şeyi reddedip şaka yoluyla öğretme geleneklerini hatırlıyorum.

Hiçbir şey kaybolmaz, diyor, gördüğünüz her şey, her za-

man sizinledir.

Hiç pilot olmak istediniz mi?

Gülme sırası şimdi onda; çünkü tahminimde yanılmamışım.

Askerliğimi Le Bourget'deki Hava Kuvvetleri üssünde yapıyordum. Paris yönünde yakın bir yerde aile fabrikası vardı. Ünlü Cartier-Bresson pamuk iplikleri! Burjuva bir ailenin çocuğu olduğumu biliyorlardı. Büyük bir süpürgeyle hangarları süpürüyordum. Sonra doldurmam için bir form verdiler. Subay olmak ister miydim? Hayır. Okuldaki başarılarım? Yok, diye yazdım, çünkü lise bitirme sınavlarına girmemiş-tim. Askerlikle ilgili ilk izlenimlerim neydi? Buna da Jean Cocteau'nun iki dizesiyle karşılık verdim:

fazla zahmete girme
gökyüzü hepimizin...

Bu sözlerin pilot olmayı ne kadar istediğimi açıkladığını sanı-yordum.

Bunun ne anlama geldiğini açıklamam için sorumlu ko-mutanın huzuruna çağırıldım. Bunun şair Jean Cocteau'dan bir alıntı olduğunu söyledim. Ne Cocteau'su? diye bağırdı komu-tan. Dikkatli olmazsam disiplin cezasıyla Afrika'daki bir ta-bura sürülebileceğim konusunda beni uyardı. Gene de Le Bo-urget'deki bir ceza takımına atandım.

Konuşurken fotoğraf makinesini eline almış bana, ya da daha doğrusu, başımın üzerinde bir hale varmış gibi çevreme bakıyordu.

Askerlikten sonra Fildişi Sahili'ne gittim ve orada hayatı-mı avcılıkla kazandım. Kömür işçileri gibi, başıma taktığım bir lambayla geceleri ava çıkıyordum. İki kişiydik; arkadaşım bir Afrikalıydı. Sonra sıtmaya yakalandım. Az kalsın ölüyor-dum, ama şifalı otlardan bir tıp uzmanı kadar anlayan avcı kardeşim sayesinde kurtuldum. Kendisi fazla kibirli olduğu için beyaz bir kadını bir süre önce zehirlemiş biriydi. Ama be-ni kurtardı, yeniden hayata döndürdü...

O bana bu hikâyeyi anlatırken göçebelerle avcıların iyi-

leştirdikleri yolunu kaybetmiş gezginlerle ilgili okuduğum başka hikâyeler aklıma geliyor. Bunlar hayata döndükten sonra, artık aynı insanlar değildirler. Sanki bir törenle burçlarını değiştirmişlerdir. Ertesi yıl Cartier-Bresson ilk Leica'sını almış. On yıl içinde de ünlü olmuş.

Geometri, diye devam ediyor, orada olan bir şeyle ilgilidir, birisi onu görecek konumdaysa, ona verilen bir şeydir.

Bana yönelttiği fotoğraf makinesini kullanmadan yerine bırakıyor.

Size bir şey sormak istiyorum, diyorum, lütfen sabırlı olun.

Ben mi? Elimde değil. Çok sabırsızımdır.

Fotoğraflı çekme anı, diye sorumu sürdürüyorum, sizin deyiminizle "o karar verme anı" hesaplanamaz, ya da önceden kestirilemez, düşünülemez. Peki. Ama kolayca kaçırılabilir, değil mi?

Elbette, bir daha ele geçmemecesine. Gülümsüyor.

Öyleyse o kıl payı karar anının belirtisi nedir?

Desen yapma konusunda konuşayım daha iyi. Desen çizmek bir tür "meditasyon"dur. Çizerken çizgiye çizgi eklersin, parçaya parça, ama bütünün ne olacağı konusunda hiçbir zaman emin olamazsın. Bir desen her zaman bütüne doğru tamamlanmayan bir yolculuktur...

Tamam, diyorum, fotoğraf çekmekse bunun tam tersidir. Bir bütünle karşılaştığın anı hissedersin, bütün parçaların ne olduğunu bilmen bile gerekmez! Sormak istediğim soru şu: Bu "duygu" bütün duyguların aşırı-uyanıklığından mı kaynaklanır, yani bir çeşit altıncı duygudan mı–

Üçüncü göz! diye karşılık veriyor.

– yoksa önünüzde olandan gelen bir ileti mi?

Halk masallarındaki yabani tavşanlar gibi kıkırdayarak gülüyor ve bir şey aramak için yerinden sıçırıyor. Sonra elinde bir fotokopiyle dönüyor.

İşte yanıtlım, Einstein'dan.

Einstein'ın sözlerini kendi el yazısıyla kopya etmiş. Sözcükleri okuyorum. Einstein'ın fizikçi Max Born'un karısına

Ekim '44'te yazdığı bir mektuptan alınmış bir parça bu. "Canlı olan her şeyle öyle bir dayanışma duygusu içindeyim ki, bireyin nerede başlayıp nerede bittiğini bilmenin benim için hiçbir önemi yok..."

Bu bir yanıt! Oysa ben o anda başka bir şeyi, onun el yazısını düşünüyorum. İri harfli, okunaklı, açık seçik, yuvarlak, kopukluğu olmayan ve şaşırtıcı bir el yazısı bu.

Mercekten baktığın zaman, diyor, gördüğün her şeyi çıplak görürsün.

El yazısı şaşırtıcı, çünkü anaç bir el yazısı bu, bundan daha fazla anaç olamayacak bir el yazısı. Bir yerde avcı, dünyanın en saygın fotoğraf ajansının kurucu ortağı olan, Almanya'daki bir toplama kampından üç kez kaçan, kendi başına buyruk bir anarşist ve Budist olan bu erkeksi adamın kalbi bir ana kalbi.

Bunun böyle olup olmadığını onun fotoğraflarına bakarak anlamaya çalış, diyorum kendi kendime. Melon şapkalı adamlara, mezbahada çalışanlara, sevgililere, sarhoşlara, sığınmacılara, fahişelere, yargıçlara, piknik yapanlara, hayvanlara ve bütün kıtalardaki çocuklara, özellikle de çocuklara bakarak anlamaya çalış.

Ancak bir ananın kof duygululuktan bu kadar arınmış ve yanılsamasız sevgiyle dolu olabileceği sonucuna varıyorum. Belki de o karar verme anıyla ilgili içgüdü bir ananın kendi çocuğuyla ilgili içgüdüğü gibi organik ve anında beliren bir şeydir. Bunun bir içgüdü mü, yoksa bir ileti mi olduğunu kim gerçekten bilebilir?

Elbette kalp, bu ister ana kalbi olsun, ister başka bir kalp, her şeyi açıklamıyor. İşin bir disiplin yanı, gözü sürekli eğitime gerekliliği var. Bana meslekten ressam olan ve Birinci Dünya Savaşında yirmi beş yaşında Flanders'te ölen en sevdiği amcası Louis'nin yaptığı bir resmi gösteriyor. Babasının ve dedesinin yaptıkları başka desenlere bakıyoruz. Onların o sırada bulundukları yerlerle ilgili topografik manzaralar. Dallarını inceden inceye gözlemlemeye ve sabırla yaprakları çizmeye dayanan kuşaktan kuşağa geçen bir aile geleneği. Oya işini

andıran, ama erkek elinden çıkma, kurşun kalemle çizilmiş desenler.

Henri on dokuz yaşındayken kübist ressam André Lhote'tan ders almış. Ondan açılar, duvarları ve eşyanın nasıl yana yattığını öğrenmiş.

Desenlerinizden, yaptığınız ölüdoğalardan ve Paris manzaralarından bazıları, diyorum, bana Alberto Giacometti'yi düşündürüyor. Bu bir etkilenme değil de, daha çok ikinizin ortak bir yanınız olmasıyla ilgili. İkiniz de, desenlerinizde bir masayla sandalye, ya da bir duvarla araba arasındaki bir sıkışıklığı yansıtıyorsunuz. Elbette fiziksel olarak sizinle ilgili değil bu sıkışıklık. Sanki bakışınız kayıp öteye, geriye geçiyor –

Alberto! diye sözümü kesiyor. Hayatın bütün rezilliğine karşın, onun yaşanmaya değer olduğunu size hissettiren biri o. Evet, öteye geçiyoruz biz...

Fotoğraf makinesini yeniden eline alıp çevremde olanlara bakıyor. Bu kez deklanşöre basıyor.

Kayıp öteye geçmek, diyor. Rastlantıları düşün, sonu yoktur bunların. Belki de onlar sayesinde temelde bir düzen olduğunu görür gibi oluruz... Dünya dayanılmaz bir hale geldi günümüzde, on dokuzuncu yüzyıldakinden çok daha kötü. On dokuzuncu yüzyıl 1955'te sona erdi bence. Eskiden, umut vardı...

Yeniden sıçrayarak tarlanın ucuna gidiyor.

Rahip Pierre'in kısa bir süre önce çektiği bir fotoğrafına bakı yoruz birlikte. Evsiz barksızlar için savaşıyor ve Fransa'da çok sevilen bu olağanüstü halk adamının sevecenliğini, öfkelerini ve kutsallığını gösteren bir görüntü bu. Fotoğrafçıyla bu rahip aşağı yukarı aynı yaşta olmalı. Yorulmak bilmez yaşlı bir adamın kendisi gibi biri tarafından çekilmiş bir resmi. Eğer rahibin annesi Pierre'i bugün görebilseydi, sanırım onu şu anda fotoğrafta olduğu gibi görürdü.

Artık gitmem gerektiğini söylüyorum sonunda.

İnsanlar bana yeni tasarımlarımın ne olduğunu soruyorlar, diyor gülümseyerek. Onlara ne söyleyeyim? Bu gece sevişmek. Öğleden sonra yeni bir desen çizmek. Şaşırmak!

Asansörle beşinci kattaki dairelerinden aşağı inerken yeni bir desen çizebileceğini düşünüyorum.

Metroda yarıdan fazlası dolu bir vagona boş bir koltuğa oturuyorum. Vagonun dibinde kırk yaşlarında bir adam elini tutarak görmeyen gözlerle kendisini izleyen sakat karısıyla ilgili bir şeyler söylüyor. Oturdıkları evden çıkarıldıklarını ve yardım için bir kuruma başvururlarsa, birbirlerinden ayrı kalabileceklerini söylüyor.

Sakat bir kadını sevmenin nasıl bir şey olduğunu bilmezsiniz, diyor adam vagondaki yolculara, ben onu sevebileceğim kadar, en az sizin karılarınızı, kocalarınızı sevdiğiniz kadar seviyorum.

Bazı yolcular adama para veriyor. O da hepsine, *Merci pour votre sensibilité*, diyor...

Bu sahnenin bir yerinde birden onu Leica'sıyla orada görmeyi umarak vagonun kapısına bakıyorum. Birden ve düşünmeden yapılmış bir hareket benimki.

Fotoğraf, diye yazmıştı bir zamanlar o anaç el yazısıyla, *sürekli* bakmanın sonucu, belli bir anı ve onun sonsuzluğunu yakalayan kendiliğinden bir dürtüdür.

Otların Üzerine Bırakılan Sayfalar

Aylar sonra, Marisa Camino erik ağacının altında çekilen fotoğraftan bir tane de bana gönderdi. Fotoğrafta izlerimiz var, ama ağacın kilerden çok daha az belirgin, üstelik de yanıltıcı. Üçüncü bir kişi bakacak olsa, oradan gidiyor muyuz, yoksa oraya dönüyor muyuz, beliriyor muyuz, yoksa gözden kaybolmak üzere miyiz, canlı mıyız, yoksa hayalet mi, anlamakta güçlük çeker. Fotoğrafla birlikte bir mektup, bir de telefon numarası vardı zarfta.

Böylece ertesi yaz kendimi Galicia'da, denizden yaklaşık yirmi kilometre içerde, küçük bir evin dışında otların üzerinde oturur buldum. Marisa'nın hafif yarış bisikleti evin ön kapısının yanında dış duvara dayalı duruyordu. Mutfak dördümüzün de akşam yemeğinde Marisa'nın pişirdiği ıstırdıyeleri yemek için masaya oturabileceği kadar genişti.

Mutfağın yanında geceleyin bisikletini ve büyük resimlerden çoğunu koyduğu dar bir koridor vardı. Evin bütün tavanları kurtlanmış döşeme ve kırımlardan kâğıtların, yiyeceklerin üstüne ya da insanların saçlarına dökülen tozdan korunmak için saydam plastikle kaplanmıştı. Ev herhalde yüz yıl önce yapılmıştı.

Otların üzerinde otururken komşunun tavuklarından ve güvercinlikteki güvercinlerden gelen sesleri duyuyorduk. Gökte bulut yoktu, Ağustos güneşi batıda ağır ağır batıyor ve uçsuz bucaksız aydınlık sanki bütün Atlantığı yansıttırcasına her yana yayılıyordu. Marisa üst kattan indirdiği dosyasından

birer birer çıkarıyordu desenlerini. Banyoyu da sayarsanız, evin dört odası vardı. Desenler katlanmış çamaşırlar gibi ince kâğıtlara sarılıydı. Marisa bunları özenle açıp otların üzerine serdi. Eve ayda 12 000 peseta veriyorum, demişti.

Desenler arasında araştırmacı çalışmalar, ayrıca tasarlanmış banyo için skeçler vardı. Aslında çeşit çeşit desenler yapmıştı. Otların üzerindeki desenler mektup gibi yazılmış çalışmalardı.

Bu tür desenlerin –mektup gibi yazılmış desenlerin– en önemli koleksiyonu Bern'deki Sanat Müzesi'ndedir ve bunları Paul Klee 1927 ile 1940 yılları arasında yapmıştır. (Benim çocukluk yıllarım; ben Klee'nin bir resminin röprodüksiyonunu ilk kez onun öldüğü 1940 yılında görmüştüm.) Klee'nin bu karakalem desenleri, başka konularla birlikte, faşizmin yükselişi, kendi aşkları, sağlığı ve yaklaşan ölümüyle ilgilidir. Bunlar mektup gibi desenlerdir, çünkü bunları yapanın başını hiç kaldırmadan çizdiği ve hitap ettikleri güvenilir kişinin kâğıtta yaşadığı duygusunu verirler insana.

Mutfağın arkasında bir çeşit karanlık bir bölme var – belki de ev yapıldığında geceleri tavukları kapadıkları kümes gibi bir yer– işte Marisa kâğıtlarını orada yapıyor. Bu kâğıtları yapmak için suya hasır bastırıyor, hasır orada mayalandıktan sonra pres altında tabaka haline getiriyor. Kâğıtların rengi bence deve rengi (Marisa buna "tavşan rengi" diyor) ve ekmek gibi elyafı. Desenleri için kullandığı gibi bazen de zarf yapıyor bunlardan. Bana gönderdiği fotoğraf böyle bir zarfın içinde geliyordu.

Klee'nin desenlerinin çoğu birtakım düşüncelerle ilgilidir – beynin doğru yanküresinden kaynaklandıkları için ancak karakalemle açıklanabilecek düşüncelerle. Klee her ne kadar bitkilerin, kuşların ve hayvanların desenlerini yaptıysa da, kendisinin doğayla doğrudan doğruya bir yakınlığı yoktu. O doğayı insan beyninin çabasıyla keşfetmişti. Düşüncelerin onun kaleminin ucundan kâğıda aktıkça o da onları akıntıya karşı beyninin yuvarlaklarına ve dehlizlerine doğru izliyor, böylece o ağlar sayesinde doğanın biçimlerine ve ritimlerine

yaklaşmayı, hem de iyice yaklaşmayı başarıyordu. Ama onun desenleri düşüncelerle ilgiliydi. Otların üzerindekiyse duygularla ilgili.

Marisa desenlerini yaparken aklını nerdeyse hiç kullanmıyor. O da yolunu bulmak için akıntıya karşı ilerliyor, ama beyne doğru değil de paleozoik dönemin öncesine, (bu akşam yiyeceğimiz istiridyeler gibi) ilk yumuşakçalar dönemine doğru bir yolu izliyor. O kendi doğasını gezegenimizde hayatın var olduğu zamanın onda dokuzunda yeryüzünde yaşamış olan denizanalarından, mürekkepbalıklarından, ahtapotlardan, karındanbacaklı deniz hayvanlarından öğreniyor. Ayrıca kum böceklerinden ve denizaygırlarından da öğreniyor.

Onunla ilk karşılaştığımda *Mustelidae* ve *belette*'leri düşünmüştüm. Yanılmışım. Marisa'nın desenleri çok daha gerilere gidiyor.

Kaygan bir yolda patinaj yapınca sarı kamyonetim bir duvara çarpıp alev almıştı, demişti bana. Kimse durup yardım etmediği için yangını kendim söndürdüm. Desenlerimi çıkarıp baktığımda sadece birkaçının kenarları yanmıştı. Artık bir Volkswagen'im var, diyor ve sırtıyor.

Üst katta Marisa'nın restorasyon işleri için kullandığı bir atölyesi var. Şu anda yaldızlı bir sunağın kırık ahşap bir levhasıyla on yedinci yüzyıldan kalma boyalı bir Madonna heykelini onarıyor. İşçiliği, bütün iyi restoratörlerinki gibi, çok titiz; onardığı parçaya sanki eli hiç değmemişçesine nerdeyse belirsiz.

Onun değil de, Klee'nin *Korkak Köpek* adlı bir deseni var. Bu resimde leyleğe benzeyen bir kuşun önünde korkudan çömelmiş bir köpek görülüyor. Köpeğin korkaklığı gövdesinin biçimini bulanıklaştıran çizgilerden anlaşılıyor. Klee'de her duygu onu çizen elin izlerini taşır. Marisa'nın desenlerinde ise onun elinden bir iz yok.

Bunların çoğu renkli ve fırçayla yapılmış. Zaman zaman bu desenlere yaprak, tüy, değişik türde kâğıt gibi başka şeyler yapıştırdığı da olur. Ama hiçbir zaman onun elini hissetmezsiniz. Yalnızca o bitkinin ya da varlığın iştahı vardır orada.

Bir karides bir şey yiyordur. Bir tohum filiz veriyordur. Belli bir kurt deniz suyundan kalsiyum karbonat emiyordur. Bir liken deniz yosununu hem koruyor, hem yiyordur. Bu desenlerle ilgili sonradan düşündüğüm özellikler bunlar.

Şu anda otların üzerinde oturmuş bu kâğıtlara bakıyorum. Güneş batmak üzere. Isının kara üzerinde birden değişip denizin üzerinde olduğu gibi kalması bir esinti çıkmasına yol açıyor. Rüzgârdan bir tutam ot düşüyor desenlerden birinin üstüne. Bir başka desene küçük sinekler konuyor. Yakındaki bir mısır tarlasından parşömen gibi saydam bir yaprak gelip konuyor başka bir desene. Rüzgârla gelip kâğıtların üzerine düştüklerini gözümle görmesem, bunları resimlerin bir parçası sanırdım. Sanatla doğa, Oluşumla Köken arasındaki çizginin nerede başlayıp nerede bittiği konusunda artık emin değilim. Gün kararıp tavuklar sustuktan sonra bile hâlâ bu desenlere bakmayı sürdürmemin nedeni işte bu bilinmezlik.

Marisa Camino evden çıkıp yemeğin hazır olduğunu söylüyor.

La Coruña'daki kilisede işim biter bitmez, Stromboli'ye gideceğim, diyor. Stromboli adasında hiçbir şey yok, bir otel bile –filmi görmüş müydünüz?– yalnız o yanardağ. Ben de durup durup bakmak istiyorum ona.

[13]

139. Mezmur:

**"... Otururken de tanıyorsun beni,
kalktığım zaman da..."**

100

Thine eyes did see my substance
yet being imperfect
and in my touch
felt my weakness, mine affliction
and my continuance were perceived
but as yet thou wast free of them

and in my book
 all my readers have written
 their criticisms were followed
 and he put them into use of them

I have been very much interested in the secret war
 and the thought in the heart of the youth

Sokak Tiyatrosu

Yıllardır Barselona'ya gitmemiştim. Martin sonuydu ve şehrin varoşlarındaki kırılık alanlarda ilk kırmızı gelincikler açmıştı. Yaz yaklaşıyordu. Güneş, rıhtımın biraz gerisinde, şehrin merkezinde, Santa Maria del Mar kilisesinin olduğu mahalledeki beş katlı binalar arasında bir katır boyu genişliğindeki sokaklara sızacak kadar yükselmişti.

Bu binalardan bazıları bir zamanlar saraymış; hepsinin kalın duvarları ve aşınmış taş merdivenleri var. Binaların çevresinde, bir berber dükkânındaki kesilmiş saçlar gibi, gündelik hayatın döküntüleri kaplamış yerleri. Eski girişler, üzeri böyle yerlere adlarını yazma meraklısı olan kimselerce imzalanmış ağır maden kapılarla kapanmış.

Ayağı terlikli yaşlı kadınlar üç dört soğan almak için sokağa çıkıyorlar. Orta yaşlılar daha yüksek sesle tartışıyorlar ve gündüzleri çoğu zaman "jogging" giysileri giyiyorlar. Mini etekli genç kızlar da bileklerini oynatıp parmaklarını kıvıncıyorlar ve her şeyi aşağılama ve yok saymanın vazgeçilmez hakları olduğunu sanıyorlar. Öğleden sonra, barda oturan birkaç kişiyle karısının kolunda güneşte bir bankta oturmaya giden yaşlı bir adam dışında, erkeğe pek rastlanmıyor. Erkeklerin çoğu daha sonra ortaya çıkıyorlar. Bir pencerenin eşiğinde, gagası kuyruğunda, başı göğsünde bir güvercin uyuyor.

Her sokakta, mavi göğün altındaki üst pencerelerde çamaşır asılı. Minicik balkonun parmaklığından uzan, kurumuş ne varsa, topla. Sokağınızdaki karşı komşunuz bir gömlek yı-

kamışsa, o gömleğin kolu uzatıldığında rahatça sizin yastık kılıfınıza değebilir. Carrer de Jaume Giralte boyunca yürürken birçok şeyi, özellikle de onun Barselona'yı anlatan sesini hatırlıyorum.

Yaz geldiğinde, gökten ateş –El Cae Fuego– yağdığında, yatakta üzerine yattığınız en ince çarşaf bile dayanılmayacak kadar sıcaktır. *Canicula* sıcaklığında her şey, duvarlar, demirler, odadaki hava, parmaklıklar, üzerinde çamaşır olan masa, güvercinler, hatta su boruları yekpare taş keser. Sıcaklığı unutmamanın tek yolu, becerebilenler için, sevişmektir! İkinci en iyi yol da yelpazeyle serinlemektir: hava kulaklarınızı serinletir.

El Cae Fuego sırasında sokaklar başka bir yerde, küçük bir adada olma düşleriyle doludur. Bu boğucu limandan uzakta olacak kadar talihli olan sevdiklerinizi düşünürsünüz: elektronik eğitimi gören Eduardo'yu, dağlarda olan José'yi, Paris'te çalışan Isabel'i. Onlar nerede olurlarsa olsunlar, hiç değilse düşünmeden nefes alabiliyorlardır. Sonra kendinizi sanki bir termometremiş gibi saatinize bakarken bulursunuz! Gece yarısından sonra ısı her zaman birkaç derece düşer.

Carrer Ferran'a gelince sola sapıp Las Ramblas'a doğru yürüyorum. Catalunya Meydanı'ndan denize bakan Columbus sütununa doğru uzanan geniş caddedeki sıra sıra çınar ağaçları ilk küçük yeşil yapraklarıyla donanmış.

Uzakta, geniş caddenin ortalarında, garip bir şey dikkatimi çekiyor. Bir seyyar merdivenin üzerinde duran bir adam mı bu? Denize doğru ya da ters yönde hızla yürüyen ya da doluşan kalabalıktaki insanlardan bir iki baş daha uzun bir adam. Biraz yaklaşıncı bunun ters çevrilmiş bir sandığın üzerine konmuş bir korkuluk olduğunu görüyorum. Bu korkuluğun –*el espantapájaros*– bana arkası dönük; omuz işlevini gören yatay bir sopadan bir battaniye sarkıtılmış, hasırdan uzun saçlı bir başı, başında da bir şapkası var. Şapkanın üstüne de bir güvercin konmuş. Güvercinin hareketsizliği şaşırtıyor beni. Kuşlar havada uçmuyorlarsa, diyorum kendi kendime, öyle bir hareketsiz durma yetenekleri var ki, hayvandan çok sürüngene benziyorlar.

Garip ama Las Ramblas'da bir korkuluğun ne işi var diye sormuyorum kendime. Başka bir gün burada düş gören Yakup Peygamber'i de görürsün, dua eden keşiş Aziz Jérôme'u da, neden olmasın? Herhalde, diyorum, bu korkuluk bir Amerikan "fast-food" lokantasının reklam marifeti.

Güvercinin canlı olmadığını görecektir kadar yakınım şimdi korkuluğa. Şapkanın üzerine konmuş doldurma bir kuş bu. Panço gibi sarkan battaniyenin altındaki bacakların bir kot pantolon, ayakların da bir çift beyaz lastik ayakkabı olduğunu görüyorum. Bunların hareketsiz duruşları canlı olup olmadıkları merakını uyandırıyor bende.

Korkuluğun önüne geçip yüzüne bakıyorum. Gözüne gözlük başına hasır peruk takmış bir adam görüyorum. Belki de bir son sınıf öğrencisi? Gözlerini dikmiş ileri bakıyor. Ne bir kirpiği kımıldıyor, ne de bir kası. Tabutta yatan bir ölü gibi kollarını kavuşturmuş duruyor.

En son ne zaman bir tabutun içine bakmıştım? On bir ay önce. Demek on bir ay olmuş bile...

Adamın yüzü solgun değil, güneşten yanmış, yüzündeki çizgilerse cenaze görevlilerinin ölümlere yaptıkları makyajdan daha belirgin. Gözleri açık ve Las Ramblas boyunca denize doğru bakıyor.

Çoğu zaman açık bir tabutun başında ölüyü beklerken cesedin ağzının hareket ettiği duygusuna kapılırsınız. İnsanda herhangi bir umut uyandıran bir duygu değildir bu, yalnızca ölünün fazla uzaklaşmadığının bir göstergesidir. Benim başında durduğum kadının gözkapakları oynuyordu...

Durup *el espantapájaros*'u seyre diyorum, dakikalar geçiyor. Beş, on... Tek kas oynamıyor. Denizden esen meltem sol omuzuna düşen uzun hasır saçlarını kımıldatır gibi oluyor. Acaba bir süredir kendisine baktığımı biliyor mu? diye merak ediyorum. Allahtan, başında beklediğim ölü bilmiyordu. Hâlâ çok yakındaydı, ama bilmiyordu.

Annesinin önünde yürüten küçük bir çocuk bize doğru koşuyor. Kaldırımın ters çevrilmiş sandığın yanına korkuluk içinde madeni para olan kırmızı plastik bir tas koymuş. Ço-

cuk durup bu tasa yüz peseta atıyor. *El espantapájaros* teşekkür etmek için sol elini yavaşça kaldırıyor, başını hafifçe eğerek çocuğa gülümsüyor. Bu hareketin ciddiyeti bana İsa'nın mezarı başında dört asker uyurken onun sol elini kutsamak için kaldırarak doğrulduğu birtakım Diriliş tablolarını hatırlatıyor.

Korkuluk şimdi yeniden ölü taklidi yapıyor. Bu hareket-sizliği sürdürmenin en zor olduğu dakikalar, sanırım, bu anda olduğu gibi, böyle kımıldadıktan hemen sonraki anlardır.

Tabutunun başında beklediğim kadın, adalardan birine gitmek isterdim, demiş, ama hiçbir zaman gidemeden başka bir şehirde ölmüştü. Küllerini de buraya getirmişlerdi.

Bir Bardakta Bir Demet Çiçek

Ölmeyeceksin, dedim ona. Öleceğini biliyordu. Ben ona ölmeyeceğini söylediğim zaman, bana sık sık baktığı gibi, sanki bende anlaşılmaz bir şey varmış gibi baktı, aynı zamanda da delinin birine bakar gibi.

Marcel seksen yaşlarında vardı. Hayatı zorluklarla, belki üçte biri de mutlu geçmişti. Yılın dört ayını her zaman inekleriyle dağda geçirirdi. Yani ömrünün üçte birini 1,700 metre yükseklikte. Dağların metaliyle çevrili olmak ona bir çeşit huzur verirdi. Benim akılsızca mutluluk dediğim bir şey.

Dağlara iki köpeği, kırk kadar ineği ve bir boğasıyla çıkardı. Dostlarının onu görmeye gelmeleri hoşuna giderdi. Onlara aşağıda olup bitenleri, köydeki hayatı sorardı. Bir televizyon dizisinin son bölümü hakkında bilgi almak ister gibi soruya çekerdi onları.

Onun hayatı ise dağlardaydı – bir kaya çıkıntısının üzerindeki dağ evinde peynir yaparak geçip giden günlerin, gecelerin, değişen havanın, mevsimlerin kendince benimsediği gündelik sınırlı düzeni içinde yaşardı. Şimşeklerin kaynağına yakın ve insanın geçtiği bir köprünün kemerinden aşağı bakar gibi, gökkuşağından aşağı bakabildiği bir kaya çıkıntısının düzlüğünde.

Orada, bir süre sonra, yalnızlık sorunu diye bir şey söz konusu olmaktan çıkar, çünkü insan orada çıplaktır. Çıplak olunca da, başka türden dostlukların farkına varır. Bunun ne-

denini bilmiyorum. Ama bu bir gerçek. Aslında Marcel fiziksel olarak çıplak değildi. Tam tersine, yatacağı zaman bile soyunmazdı o. Gelgelelim insan yaylada bir iki hafta yalnız kalınca, ruh ıplaklaşır, ceketini çıkarır ve insan artık yalnız değildir. Marcel'in gözlerinden okunan buydu.

Ruh bir yana, Marcel'in her zaman bir hayvanı kaybetme korkusu vardı. Gerçi köpekleri her ineğin adını biliyordu, ama gene de bir inek kolayca kaybolabilir ya da ayağını kırabilirdi. Dağda olasılık yasaları değişir. Bazen am ağaçları yryorlarmış da, o anda durmuş gibi görünürler. Bazı geceler Samanyolu sivrisineklere karşı konmuş bir cibinlik kadar yakındır. Öyle ağustos sabahları da vardır ki, Marcel'in süt sağdığı ağıldan gübre taşıdığı el arabasının demir sapları buz tutar.

Marcel'in aşınmış, çatlamış, eklemleri şişmiş elleri vardı. Hem nasırlı, hem de duyarlı eller. Bugün artık kullanılmamaya başlayan birtakım eski sözcükler gibi.

Onu en son birlikte kutladığımız bir yılbaşı gecesinden sonra arabayla evine götürdüğümde görmüştüm. Daha o günden haziranda inekleri yaylaya çıkaracağı zamanın beklentisi içindeydi. Bunun gerçekleşeceğini ona söylediğimde, bana sesinizin yankısını geri gönderen kayadan bir yüze bakar gibi kuşkuyla baktı. Sonra başını salladı.

Geçen haziran Marcel'in dağındaydım. Ne otlayan inek vardı, ne onların boyunlarındaki anlar, ne de köpekler. Ama birçok yabani iek vardı. Rasgele bir demet iek topladım. Bu yükseklikte çiçeklerin renkleri ovadaki aynı çiçeklerin renklerinden çok daha canlıdır. En yakın dorukların çevresinde kargalar uçuyordu. Batıya doğru baktığımda havada yirmi paraşütçü saydım. Yükselen hava akımları onları atladıkları yerden daha yükseklerle götürüyor. Son günlerde buraları yamaç paraşütü meraklılarıyla doldu.

Marcel'in boş dağ evinin kapısını itip açtım. Her biri bir tren kompartımanından daha büyük olmayan iki oda. Düşünmeden elimdeki çiçekleri bir bardağa koydum; bardağa su doldurup günün sonunda benim kahve, Marcel'in de bir kse

süt içtiğı masanın üstüne koydum. O artık orada olmadığı için masanın yanındaki sıraya oturmam. Orda durdum, o sessizlik içinde sığır sürüsünden gelen çan sesleri arasından onun bağırın ve küfreden sesi kulaklarıma gelinceye kadar durdum.

¶

Kaldırımda Güreşe Tutuşmuş İki Erkek Figürü

En az iki kıtada birçok kereler dağlarda gerilalarla birlikte savaşmış. Aynı zamanda harika bir ahçı. Dostlarına bir akşam yemeği hazırlamak için hiç çekinmeden bütün gününü verebilir. Adı Muhammed İbrahim. Bir gün onunla karılı bir yemek için sebze ayıklarken, bana bir hikâye anlattı.

Hikâye 1947'de başlıyor. Muhammed o zaman on üç yaşındaymış. Sesi daha yeni yeni çatlıyormuş. Bazen bir ihtiyar gibi boğuk sesle, bazen de bir çocuğun tiz perdeden sesiyle konuşuyormuş. Bunu denetleyebilecek durumda değilmiş. Ama daha o çağda bir erkeğin kararlılığına ve bir erkek gibi tehlikelerle karşı karşıya olduğunun bilincine sahipmiş. Bu bilincin onun gözlerinde parladığını düşünabiliyorum, ama onu o zamanlar tanı mıyordum.

Bağımsızlığın gelmesiyle Hindistan da ikiye bölünmekteymiş. On iki milyon insan yollara dökülmüş, her iki yönde ilerleyerek güvenlik arıyormuş. Muhammed'in ailesi kuşaklar boyunca Hindistan'da Müslüman olarak yaşamış, ama ağabeyi aileyi artık yeni kurulan Pakistan'a götürmeye karar vermiş.

Anneleri gitmeyi reddediyormuş. Ancak dul olan anneler bir yere kıvıldamamakta onun kadar inatçı olabiliormuş. Ailenin geri kalanı Lahor'a gitmek üzere trene binmiş. Delhi'ye gelince, iç savaş tehlikesi yüzünden trenin başka yere gitmeyeceğini öğrenmişler. Herkes bir sığınmacı kampına yerleştirilmiş. Muhammed'in önemli bir devlet görevlisi olan ağabeyi bir telgraf çekerek onları kurtarmak üzere bir uçak gönde-

rilmesini istemiş. Kampta inleyerek esrar dilenen bir adam Muhammed'in dikkatini çekmiş. Sefalet sefaleti çağırıyor, diye düşünmüş. Birtakım gençler adamı itip kakarak, Hey Çarşı! duman bulutunda yaşayan esrarkeş, Hey Çarşı! diye alay ediyorlarmış.

Sonunda Pakistan'dan uçak gelmiş. Eski bir RAF-Fokker uçağıymış bu. İki kardeş havaalanında uçağa en son binecek iki kişiymiş. O anda uçaқта bütün yerler dolmuşmuş.

Pilot, Bizim yanımıza gelebilirsiniz, diye bağırmış Muhammed'in ağabeyine.

Olmaz, biz iki kişiyiz, Muhammed de var.

İsterseniz, birine inmesini söyleyeyim, efendim?

Hayır, Muhammed'i alın.

İşte o zaman o on üç yaşındaki çocuk isyan etmiş. Pistte koşarak uçaktan uzaklaşmış.

Gidin, diye bağırmış, siz gidin. Ben yürüyeceğim.

Ağabeyi, belki karısını ve çocuklarını yalnız bırakmak istemediği için, belki de kardeşinin ne kadar dik kafalı olduğunu bildiğinden, uçağın merdivenini tırmanmış ve hâlâ açık duran kapının önünde, Peki, demiş, ama şunları al! Bunun üzerine kardeşine .22'lik tek namlulu bir av tüfeği, bir fişeklik ve 100 rupilik bir banknot vermiş. Burada kal ve bir sonraki uçağı bekle, diye de eklemiş. Az sonra Fokker uçağı havalanmış.

Muhammed bir lokantaya gidip boğuk sesiyle kendine esaslı bir yemek ısmarlamış. Hesap on rupi tutmuş. Sonra Delhi'nin Müslüman mahallesine doğru yürümüş. Minarelere bakarak yolunu bulabiliyormuş. Geniş caddelerden pek ayrılmamış. Şehirde Müslümanları öldürüyorlarmış, ama omuzunda tüfeği olduğu için Muhammed hiç korkmuyormuş.

Ertesi gün yüzlerce kilometrelik yolu yürüyerek Lahor'a gitmeyi kararlaştıran kalabalık bir sığınmacı kafilisine katılmış. Aynı gün öğleden sonra, gölgeler uzamaya başladığında, Muhammed'in arkasında yürüyen iri yapılı, orta yaşlı bir tüccar onu göstererek yanındaki arkadaşına bu yaştaki çocukların silah taşımalarına izin verilmemeli, demiş. Arkadaşı da adama, bırak taşıсын, böylece bize taşıyacak daha az şey kalır,

diye karşılık vermiş.

Kafile ağır ağır ovayı boydan boya geçmiş. Yürüyüş hızını aralarındaki en yaşlılarla en hasta olanlar belirliyormuş, çünkü bunlar geride bırakılırsa, sağ kalma umutları olamazmış.

Üçüncü gün kafile saldırıya uğramış. Muhammed sultanmış tarlalardan kendilerine doğru silahlı adamların geldiğini ilk görenlerden biriymiş. Hemen yere yatıp beklemeye başlamış; aile çiftliğindeki geyik avlarını hatırlamış ve tüfeğiyle saldırganlardan dördünü vurmuş. Bu olaydan sonra silahını yalnız taşıma değil, kullanma hakkını da kazanmış. Böylece kafilenin gözcülerinden ve nişancılarından biri olmuş.

Muhammed kafiledeki insanların arasında dolaşırken esrarkeş adamı görmüş; adam esrar bulamadığı için daha dik yürüyormuş. Ayrıca birtakım genç kadınlara da gözü ilişmiş ve onların memelerinin yanağına sürtündüğünü hayal etmiş. Özellikle aralarında biri varmış ki, onu unutamıyormuş. Kadının üstünde yıldızlar gibi küçük beyaz çiçeklerle süslü bir şari varmış. Kafile durduğunda ona doğru yaklaşmış, ama çok utangaç olduğu için konuşamamış.

Bir öğle vakti, herkes yemeğini yerken, kadının yolun kenarındaki bir mango bahçesine gittiğini, bir adamın da onu izlediğini görmüş. Muhammed kendini belli etmeden adamın arkasından gitmiş. Adamın daha sonra kadının şalını tutup başına geçirdiğini, kadının da onu itmeye çalıştığını görmüş. Bunu görünce de hiç düşünmeden silahını doğrultup ateş etmiş.

Katil! diye bağırarak kadın. Katil!

Silah sesini ve kadının çığlıklarını duyanlar koşarak oraya gelmişler. Muhammed tarlaların arasından koşarak kaçmış ve kendisini bir taş duvarın önünde bulmuş. Dönünce de kalabalıkla yüz yüze gelmiş.

Bir adım daha atarsanız, vururum. Bunu söylediği zaman, ağzından çıkan ses o ince çocuk sesiymiş ve bacakları depremden önce bir köpeğin bacakları nasıl titrerse, öyle titriyormuş.

Birden esrarkeş adam orada belirmiş ve çocukla öfkeli

kalabalığın arasına girmiş. Artık elinde dayandığı değneği yokmuş ve dimdik ayakta duruyormuş.

Durun! diye bağırmış. Durun!

Kalabalık homurdanmayı kesince, adam ağır ağır konuşmaya başlamış. Birbirinizi böyle öldüremezsiniz. Bu yolculuğa neden çıktık, neden kaçıyoruz? Çünkü adalet diye bir şey kalmadı, çünkü güçlü güçsüze saldırıyor. Çocuğa bir savunma hakkı tanıyın. Suçlu bulursanız, o zaman cezalandırırsınız. Muhammed'e dönmüş. Silahını ver. Burada duramayız. Sen tutuklu olarak iki kişi arasında yürüyeceksin.

O gece ateş başında mahkeme kurulmuş ve esrarkeşten yargıç olması istenmiş. Söyle bakalım, ne diyeceksin? diye sormuş esrarkeş sanığa. Muhammed bir şey söylemeye vakit bulamadan genç kadının babası ateşin aydınlığında öne çıkmış ve "Kızım çocuğun öldürdüğü adamın kendisinin ırzına geçmeye çalıştığını açıkladı," demiş. Muhammed de boşuk sesiyle, "Evet, doğru," demiş.

Birkaç gün sonra, Muhammed esrarkeşe gerçek adını sormuş. Musa, demiş adam ve böylece arkadaş olmuşlar. Günler geçtikçe Musa'yı kafilenin doğal önderi olarak benimsemişler. Gidilecek yolu o kararlaştırıyor, nöbetçileri o görevlendiriyor, anlaşmazlıklara o çözüm buluyor, hastalara o yardım sağlıyormuş. Kafile Delhi'den yola çıktığı zaman 30 000 kişiymişler. Oysa sayı artık bunun yarısına düşmüştü. Bu arada kolera çıkmış. Ölülerin gömülmesi ve elden geldiğince karantina önlemlerinin alınması işlerini hep Musa düzenlemiş.

Musa nereye gitse, orada bir güvenlik duygusu yaratıyormuş. Bu bir saygınlık belirtisiymiş. Ama geceleri Muhammed'e duyduğu kuşkuları açıklıyormuş: Sağ kalanlarımız sonunda gideceğimiz yere ulaşırsa, işler hiç de umduğumuz gibi olmayacak. Fırsatçı politikacılar çoktan suyun başını tutmuşlar. Bizi kardeş olarak değil, efendilerimiz olarak bekliyorlar. Bizi kullanacaklar.

Yeni bölünmüş bu iki ülkenin sınırına gelince, kadınlar çarşaflarına bürünmüşler, artık peçeli olarak görünmeleri onlar için tehlikeli değilmiş. Muhammed beyaz çiçekli sarisi

olan kadına son bir kez bakmış. Onunla tek kelime konuşmamışmış. Kafilede artık yalnız 8 000 kişi kalmışmış.

Bu gece, demiş Musa Muhammed'e, taksiye binip evine gideceksin. Yolculuk senin için burada sona eriyor.

Muhammed eve gidince, annesinden bir mektup bulmuş. "Oğlum, bu hayatta bazen pislik yemek zorunda kalırız. Böyle bir şey olursa, sana yemek yemek nasıl öğretildiyse onu da öyle ye, sonra da ellerini yıka."

Yedi ay geçmiş. Bir gece, Muhammed Lahor'da bir lokantadan çıktığında, ayağı kaldırımında çömelmiş birine takılmış. Dikkatle bakınca, bunun Musa olduğunu görmüş. Eğilip onunla konuşmak istemiş. Ama Çarsi hiç oralı olmamış. Muhammed onu sarsmaya başlamış. Musa! Musa! diye yüksek sesle adını çağırmış. Daha çok, daha çok sarsmış, sonunda dengesini kaybedip yere düşmüş. İki birden kaldırımında birbirlerine tutunmaya çalışıp debelenirlerken, o hâlâ Musa! diye bağırıyormuş.

Öfke ve üzüntüden şaşkına dönen Muhammed sonunda ayağa kalkmış ve eve gidip ağlamış. Üç gün kimsenin yüzünü görmek istememiş. Sonra devrimci olmaya karar vermiş, bu kararından da hiçbir zaman dönmemiş...

Atının Gemini Tutan Bir Adam

Kışın kazağının üzerine kadife bir yelek giyerdi, ama hemen hemen hiç ceket giymezdi. Başında, kapalı yerde de, dışarda da, bir kasket gibi gözlerinin üstüne çektiği küçük siyah bir beresi olurdu. Ufak tefek, tıknaz bir adamdı. İşinde kullandığı kırsağı Biche gibi.

Biche ölümsüzdü, çünkü bir kısrak iş göremeyecek kadar yaşlanınca, yeni bir kısrak alır, ona da Biche adını takardı.

Bir gün yüzüme doğru bir gem uzattı.

Bu ne demek, biliyor musun? diye sordu yavaşça.

Evet, dedim, kırsağı götürmüşler.

On beş yıl birlikte çalışmak, dile kolay, dedi.

Gemi hâlâ elinde tutuyordu. Onun böyle teatral bir jest yaptığını yalnız o zaman gördüm. Gemin meşin parçası kırsağın terinden ve ağzından çıkan köpükten beyaz bir kabuk bağlamıştı.

Her şeyin bir sonu var, dedi gemi ahırın kapısının arkasındaki tahta çiviye asmadan önce.

Geçen ay Paris'e giderken, sırt çantama onun bir fotoğrafını koydum. Bükülmesin diye de bu fotoğrafı sanayi sonrası toplumlarla ilgili yazı olan bir derginin sayfaları arasına özenle yerleştirdim.

Fotoğrafta Théophile'le ben onun çiftlik evinin duvarları bir süthaneninkiler gibi fayans kaplı mutfağında yüz yüze duruyoruz. Mevsim kış, onun başında bir bere var ve masanın üzerindeki küçük bir kadehe *gnole* koymak üzere. Şişe sağ

elinde, sol elinin başparmağıyla işaret parmağı arasında da şişenin mantarı var.

Epeyce eski, on beş yıldan fazla olmalı çekileli: henüz saçlarımda kır yok. Bir çeşit boş inanç yüzünden yanıma almıştım bu fotoğrafı. Hayır, bir çeşit dua olarak. Onun iyileşmesi için bir dua. Ama Théophile ölmeye bırakılmazdan önce altı hafta yoğun bakımda kaldı. Doktorların çoğuna artık insanları sevmedikleri için güvenmez oldum.

Kilise doluydu, oturacak yer yoktu. Çektiği acının gereksiz yere uzaması Théophile'in ölümünü sancılı bir yaraya dönüştürmüştü. Bunu herkes hissediyordu. Orada bulunan üç yüz kişiden hiçbiri el sıkışırken bile gülümsemiyordu. Daha iyisine layıktı diye homurdanıyorlardı.

Onu son yolculuğuna uğurlamak üzere burada toplanmış bulunuyorsunuz, dedi rahip ayakta duran köylülere. Hayatta hiçbir şey kaybolmaz, diye devam etti tabutun üzerindeki mumlar yakıldığında.

Birden hatırladım. O yıllarda bir düzine sağmal ineği vardı Théophile'le Jeanne'ın, Hepsi de *Abondance* cinsinden. Altı ay süren kış boyunca gece gündüz ahırda kalırdı bu hayvanlar. Théophile haftada bir onları tımar eder, gerekirse, kuyruklarını kısaltırdı. Kolları da yatak içi olarak saklardı.

Süt sağma makineleri olmadığı için inekleri elle sağlarlardı. Bu işte Jeanne daha ustaydı. Benim işim her akşam ahır süpürmek, içtiği su boğazından geçerken borudan yalağa dökülür gibi ses çıkaran kısırağa su vermek, hayvanların pisliğini gübre yığını üstüne boşalttıktan sonra el arabasını hortumla yıkamak, gerektiği zaman da hayvanlar için yem torbalarını taşımaktı.

Bu yem torbaları ambarda dururdu. Ambar yangın çıktığında içindekiler zarar görmesin diye evin dışında yapılmış küçük ahşap bir yapıydı. Bir zamanlar vadideki bütün çiftliklerin birer ambarı varmış. Bunlar kalyonlar gibi çok sağlam yapılmış, ancak kalın kapıları o kadar ufak tutulmuş ki, içeri girmek için insanın eğilmesi gerekiyor.

Théophile'in ambarının içi onun ruhu gibiydi: derli toplu

bir sabır, enerji ve akıl deposu. Orada bir torbayı sırtıma aldım mı, kapıdan geçmek için eğilmem, sonra da buz tutmuş merdivenin basamaklarından inmeden önce sağ ayağımla kapıyı itip kapamam gerekirdi. Bir gün kapıyı açık bıraktığımda, Théophile sert bir sesle bana olası tehlikeleri sayıp dökmüştü: tilki, yaban kedisi, sansar, yaban domuzu, köstebek, karga, aylak köpek, tarla faresi, hatta baykuş. Kapıyı açık bırakmak demek, bunlardan birini ya da hepsini içeri girip oradaki serveti yağmalamaya davet etmek demekti.

Ahırın içinde, duvarın yanında torbaları boşalttığım ahşap bir kasa vardı. Théophile ya da Jeanne yemi buradan bir kovayla alır her gece süt sağarken ineklere verirdi. Kasanın tahta kapağının ağırlığını ve nasıl sımsıkı kapandığını çok iyi hatırlıyorum. Oraya hiçbir düşman giremezdi. Théophile bu kasayı kendi elleriyle yapmıştı.

Théophile'e göre, gençler artık hiçbir rizikoyu göze almıyorlar, baba mirasına kulak asmıyorlardı! Böylece kendi oğullarının ona miras kalan ve onun işlediği bu topraklarda çiftçilik yapmayacaklarını ima ediyordu.

Torbaları boşaltmadan önce ağızlarını açmam gerekiyordu. Bu kalın kâğıttan yapılmış torbaların ağızları beyaz bir ipele bağlıydı. İpi kesmek için bir bıçak gerekiyordu. Kasanın üzerindeki rafta elektrik kesilmesine karşı her zaman bir el feneri, bir de tahta saplı çakı bulunurdu.

İpi öyle herhangi bir yerinden kesemezsiniz. Torba ancak ipin kesilebildiği bir yerden boylu boyunca açılabilirdi. Başka bir yerden kestiniz mi, uğraşıp kâğıdı yırtmanız, birtakım düğümleri çözmeniz gerekirdi. Ama doğru yerinden kesip ipi çekmek topaç çevirmek kadar keyifli bir şeydi. Böyle yaptığınızda torba öyle kolay açılırdı ki, sesi kulağınızı okşardı.

Loş ışıktaki ipin kesilecek yerini bazen bulur, bazen bulamazdım. Théophile bunu bana kaç kez göstermişti. Hiçbir şey söylemeden. Çakıyı ipe dokundurur ve gözümün önünde şıp diye çekerti. Sessiz sedasız bir gösteri.

El feneriyle çakının durduğu rafın altında taş duvara çakı-

lı koca bir çivi vardı. Torbalardan çıkardığımız ipler bu çiviye asılırdı. Böylece Théophile ya da Jeanne herhangi bir iş için ip gerekti mi, nerede bulacaklarını bilirlerdi. Örneğin, sağılırken ineğin kuyruğunu sallayıp gözünüze çarptırmaması için kuyruğu ineğin sol bacağına bağlamaya yarayacak bir ip.

Hayatta hiçbir şey kaybolmaz, demişti rahip.

Sifnos Adası

On altı yaşındayken Londra'da, New Cross'ta, –nehirin güneyinde miydi, şimdi hatırlamadığım– eski bir tramvay deposu beni çok etkilemişti. Her şeyden önce tramvayların sayısı – yüz ya da daha fazla tramvay vardı orda– sonra da tramvayların birbirlerine yakınlıkları, çizgilerinin dışarıda, sokakta olduklarından çok daha fazla iç içe geçmiş olması nedeniyle. Tramvaylar geceleri orada sessiz, boş, aralarında ancak bir insan omuzu genişliğindeki boşlukla duruyorlardı. Bunlar uzun, iki katlı, arkalarında dik, dönen merdivenleriyle büyük değirmi pencereleri olan tramvaylardı. Hava daha ağarmadan birer birer depodan çıkar, her biri kendi hattında şehrin dört bir yanına dağılırlardı.

Pire limanında Ege adalarına gitmek üzere rıhtıma küpeş-teleri nerdeyse birbirine değecek kadar yakın aralıklarla yanaşmış büyük Yunan vapurlarına koşarken bu tramvay deposunun görüntüsü beklenmedik bir anda aklıma geliyor.

Sifnos'a giden vapur alması gereken yolcu sayısının bir buçuk katından fazlasıyla dolmuş durumda. Bir Cumartesi sabahının ilk saatleri, paskalyadan sonraki yedinci hafta ve hava daha o saatlerde oldukça sıcak. Üst güvertede, kaptan köprüsünün, bacaların, can filikalarının ya da havalandırma borularının gölgesindeki her metre kare yolcularla dolu. Aşağıdan, kamara iskelesi yoluyla havaya kahve kokusu yayılıyor. Bütün mürettebat güneş gözlüğü takmış. Deniz durgun, havada hiçbir esinti yok.

İki saat geçmeden kara geride kalıyor ve adalar çemberini geçip Siklat Adalarına yaklaşıyoruz. Vapurdaki yolcular, sepet içinde pazara götürülen uykulu ve tüylerini yaymış tavuklar gibi, buldukları yerlere artık iyice yerleşmişler. Alt kattaki salonlarda kadınlar oturdukları koltuklarda ya da yayıldıkları yerlerde yelpazeleriyle kendilerini ve çocuklarını serinletmeye çalışıyorlar; erkek yolcularsa sandalyelerini durmadan bir güverteden öbürüne taşıyorlar.

Ah yavrum! diyor bir büyükanne beyaz üniformalı bir görevliye, bunu bize neden yaptınız? Siyah etekliğini şişmiş dizlerinin üstüne çekmiş, ayakkabılarını çıkarmış, yerde, masanın altındaki halının üzerinde oturuyor. Şirket yolcuları geri çeviremez ki, diyor görevli, hem orda rahat değil misin? Bak şu halimize, diyor kadın, hepimizin haline, yerlere serilmiş, birbirine yastık gibi yaslanmış bu yüzlerce gövde her şeyi anlatıyormuş, yolculukla ilgili başka bir şey söylemek gerekmiyormuşçasına.

Denizden bakınca, adaların dillere destan güzelliği anlatılır gibi değil. Mavi. Pırl pırl. Saydam. (Her günün sonuna doğru ufukta sanki denizle gök birleşiyor.) Belki de hatırlamamız gereken en önemli şey evrenin ilk atom kuramının burada, Ege'de, açıklanmış olması. Bu da anlaşılır bir şey. Bakışınız her varlık açık seçik, bağımsız ve sınırsız bir boşlukla çevrili.

Bu adalarda mermer, keçiler ve krallardan başka hiçbir şey yok, demişti Aiskhylos. İkindiye doğru vapur bizi Sifnos'a bırakıyor. Sifnos'ta ayrıca zeytin ve defne ağaçları, bağlar, amber çiçekleri ve kaktüsler de var.

Katır yolunu izleyip küçük bir mezarlığa geldiğinizde, içinde mumlar yanan, araba büyüklüğünde beyaz bir kilise görüyorsunuz. Mezarlıkta üç adam kestikleri iki keçiyi arka ayaklarından bir akasya ağacının alt dallarından birine asmış yüzüyorlar. Kan kokusu alan köpekleri ise yanibaşlarında hırlıyor. Yarın Hamsin yortusu – Paskalyadan sonraki ellinci gün. Kiliselerde herkese okaliptüs dalları dağıtılacak, sonra da keçiler yenecek.

Birden, hava kararırken, mezarlığın üzerinden denize baktığımda kendi kendime soruyorum: etin buradaki anlamı ne olabilir? Elence *Sarka*. Dünyanın her yerinde kadınlar ve erkekler vücutlarını kendi gözlerinde başka başka canlandırıyorlar, çünkü bu görüntüleri yaşadıkları toprak, iklim ve çevrelerindeki doğal tehlikeler etkiliyor. Bölgelerinin ürünleri gibi etin imgeleri de onlar için bölgesel. Peki, Ege'nin et imgesi ne? Herhalde tüple denize dalmak değil...

Et buralarda tek yumuşak şey, insana okşamayı hatırlatabilen tek nesne; onun dışındaki her şey keskin ya da madeni, parçalanmış ya da budaklı. Et burada (her kilisede gördüğünüz) ikonaların her yanı işlenmiş metal kaplı bölümleri dışında açık kalan küçük boyalı parçalar gibi. Et burada hem yara, hem de bir iyileşme imgesi. Bak şu halimize, demişti yaşlı kadın vapurdaki görevliye, hepimize bak!

Bu yüzden, insan bedeni burada zevkten önce acımasızlığın farkında; kendi varoluşu da acımasız. Böylece yalnız filozoflar ve din bilginleri için değil, herkes için fiziksel olan, sürekli metafiziğe kayma eğiliminde. Bu eğilimi anlatmak için sözcükler gerekmiyor, bir bakış yeterli. Burada özlemin, bir parçacık daha az acımasız bir hayata duyulan o içten gelen isteğin uzmanı olmayan yok. Garip olan bu özlemin güzelliikle birlikte varolması, güzelliğin bir parçası olması.

Yunanistan'dan çalınan ve şimdi yabancı müzelerde sergilenen bütün o heykeller şaşırtıcı derecede duyusalılıktan yoksun; onların buraya ait olmalarının bir nedeni de bu. Sannatta duyusalılık suç ortaklığının bir çeşit kutlanması, bedenle doğa arasındaki bir sürekliliktir. Burada öyle bir suç ortaklığı yok. Klasik heykeltıraşların aradıkları o ünlü "ideal", aslında, bedenin yalnızlığı için bir avuntuydu. Şimdi düşünüyorum da, bütün o heykeller sıkı denetim altındaki sonu olmayan bir özlemin habercileriymiş gibi geliyor bana.

Daha eskiden –dört bin yıl önce– bu adaların Siklat heykelleri öyle bir anlayışla işlenmişler ki, kullanılan mermer daha çok yumuşak, yağrulmuş bir maddeye benziyor, kayıtsız bir dünyada bu çıplak erkek ve kadın figürleri de mayasız ek-

mek somunlarını andırıyor.

Gece oldu ve ağustosböcekleri ötmeye başladı. Pansiyoncu kadın, bu yıl ilk kez bütün yaz durmadan ötecekler! diyor.

Vapurdaki yolcular, dağdaki çoban, akasya ağacı altındaki adamlar ve masa başında oturmuş şarap içen bizler adına konuşan Odiseus Elitis, "Her zaman yas tutacağım," diye yazmıştı, "Beni duyuyor musun? Her zaman yas tutacağım – Cennette yalnız senin için."

Sonu olmayan bir özlem.

23 numaralı tramvayın üst katında, yer bulursam, en arkada, elektrik telinin çıkardığı kıvılcım cızırtılarını duyabileceğim bir yerde otururdum. Ve orada, tramvay kendi yolunda giderken, adalar, güneş altında kadınlar ve denizle ilgili düşler kurardım ve o zamanlar Odiseus Elitis'in olağanüstü şiirini daha tanımıyordum.

"Varsın deli desinler bana, sonunda ben hissedinceye kadar, Cennetimizin hiçlikten doğduğunu."

Bir Ampulün Resmi

Rostia beni stüdyosuna çağırdı. Hayatında ilk kez bir stüdyosu var. Birkaç yıl önce, hava güneşli olduğu günler, başkentin kuzeyinde bir yerde yıkık dökük bir kulübenin çatısı altında resim yapardı. Paris'te ressamlara verilen yeni stüdyosu ise Chatenay Malabry'de. Rostia 1954'te Prag'da doğmuş.

Rostia'ya ilk kez seksenli yılların başlarında St. Michel Bulvarında krep satarken rastlamıştım. Fransızcayı Tuna Nehri gibi bir aksanla konuşuyordu. Orduda uzun yıllar hizmet etmiş ve yeni tezkere almış bir hali vardı. Özgür olduğu için hoşnuttu. Bekârdı. Subaylık bir yana, onbaşı bile değildi. Sivil hayat onu şaşırtmış gibiydi. Aslında ne Çek ordusunda, ne de başka bir orduda askerlik yapmıştı. Ancak büyümek, sağ kalabilmek, bazı şeylere karşı çıkmak ve göçmenlik mücadelesi Rostia için askerlik gibi yıpratıcı olmuştı. Manevra ardından manevra. Bu süre içinde tek düşlediği şey de izinli olmak – yani eline geçirdiği her şeyin üstüne deli gibi resim yapmaktı.

Resimleri biraz pasaklı, biraz saldırgan, kaba saba görünüşleriyle akılda kalan çalışmalarındı. Pasaklılıkları özensiz sunulmalarından ve onları ele geçirdiği herhangi bir malzemeye yapmış olmasından kaynaklanıyordu. Saldırgan özelliklerini ise, resimlerin soyut renk konfetilerine bakarken, birden gözünüze bir köpek ya da renklerin arasına gizlenmiş sırıtan bir çocuk ilişince anlardınız. Kaba sabaydılar çünkü kendilerine özgü olmayan bir anlatım yolu seçip gösterişe kalkmıyor-

lardı. Kaybolmasın diye sapı kırmızı renkle boyanan bir çekiç gibi sadece kendileri olan resimlerdi.

Bu resimlerdeki ve Rostia'daki sokak serserisi havası hoşuma gidiyordu. Başımızdaki kepleri arkaya itip tulum giymiş gibi bacalarımızı ileri uzatarak bira içiyorduk. Çeviri için doğru sözcükleri bulduğumuz zaman, birbirimize fıkralar anlatıyorduk.

O günlerde kadınlar Rostia'ya hak ettiği gibi davranmıyorlardı. Onu daha çok bir sirk afişindeki ayıya benzetiyorlardı. Rostia da bu durumu düzeltecek bir çaba göstermiyordu, çünkü askerlik yapmış birçok erkek gibi onda da biraz paranoyalık vardı. Zaman zaman aklından neler geçtiğini anlamak güçtü.

Onunla bira içerken Hegel'in, Lukacs'ın, Paul Klee'nin ya da Dvorák'ın adlarını bir kere bile ağzımıza almadık. Birçok konuda anlaştığımıza inanıyorduk, içtiğimiz barlarda bir kavgaya karışacak olsak, ona güvenebileceğimi biliyordum. Ayı gibi iri yarı oluşu ve gözünden bir şey kaçırmayan dikkati bu konuda işe yarardı.

Bir gece Rostia'yla kollarımızı birbirimizin omuzuna atmış köprülerden geçerek eve dönerken, Prag'ın kamyon büyüklüğündeki ahşap kapılarını hatırladık. Bir an için Seine nehri ikimizin gözünde de Vltava'ya dönüştü.

Chatenay Malabry'deki stüdyoya vardığımda, Rostia'nın kızı Andrea bebek karyolasında uyumak üzereydi. Andrea nerdeyse iki yaşında. Rostia artık krep satmıyor, bir mimarın bürosunda ek görevli olarak proje çiziyor. Yatmak için Laurence'la stüdyoda boşluğa bakan asma katı kullanıyorlar. O akşam yemeğimizi yataklarının yanındaki masada yedik.

Rostia bana son günlerde yaptığı resimleri göstermek istedi. Aşağı inip stüdyoda yerde duran tuvaleri birer birer tel raptiyelerle duvara zımbaladı. Eline büyük bir tuval geldiğinde, Laurence kendisine yardım ediyordu, ben de onları yukarıdan seyrederken onu bu sirk ayısının yanında ufak tefek, çevik haliyle dengede durmaya çalışan bir bisiklet cambazına benzettim.

Resimlerde artık o sokak serserilerine özgü hava yoktu. Bunlar hâlâ kaba saba, ama kesinlikle kendinden emin resimlerdi. Konuları hep aynıydı. Asılı oldukları çubuklardan sarkan ampul takılı metal abajurlar. Ancak her tuvalde ışığın dağıldığı geniş alanın değişik bir manzara olduğunu görüyordunuz. Ama nerenin manzarasını? Ne Orta Avrupa'yla, ne Fransa'yla, ne de Kelt dünyasıyla ilgisi vardı bu manzaraların. Yeryüzünün herhangi bir yerinde iki, üç ya da dört ampulün bir aile gibi aydınlattığı bir toprak parçası. Baktıkça daha da etkileyici ve düşündürücü resimler olduklarına kesinlikle inanıyordum. Bazen gazetenin birinde benim İngiliz dilinde sanat konularında en etkili yazar olduğumu (ya da bir zamanlar öyle olmuş olduğumu) okuyorum. Oysa benim ne Paris'te, ne de başka bir yerde galericilikle uğraşan tanıdığım kimse yok. Hiç kimse.

Ne ben, ne de Rostia bir sanat eksperinin sekreterinin kapısından bile geçemeyiz. Hadi geçip galeri sahibinin karşısına çıktık diyelim, adam bizi kuşkusuz bir kasaba sirkinden çıkmış iki kişi sanır. Ben baktığım bu resimlerin çerçevelenmeye, sergilenmeye, satılmaya ve evlere asılmaya değer resimler olduklarını biliyordum. Oysa bu konuda yapabileceğim hiçbir şey yoktu.

Rostia düşüncelere dalıp gitmeme engel oldu: Ne düşünüyorsun? Şu koyu renkli olanı beğenmedin mi?

Hadi, Andrea'nın sağlığına içelim! dedim, ama bu konuda bir şey yapamamanın sıkıntısından da kendimi kurtaramıyordum. Onun gözü dönmüşçesine yaptığı bu resimlerin, kimsenin desteği olmadan, kendi değerleriyle dünyaca tanınmalarını istiyordum.

Sonra renkleri karıştırmaktan söz etmeye başladık – Rostia hem yağlı boya, hem sulu boya kullanıyor– ve bunun tüp boya almaktan ne kadar daha ucuz olduğundan. Teneke bir kutu içindeki limon sarısı boyayı kaldırıp bana gösterdi. Sonra da bir bezir yağı şişesini açıp sanki bir yudum içmemi bekliyormuş gibi uzattı. Bunun etkisinin ne olacağını biliyor muydu acaba?

Şişeyi kokladım ve bir şey yapamamaktan kaynaklanan bütün sıkıntılarıımı unuttum. Yeniden on iki yaşındaydım. İlk yağlı boya kutum ve bir okul defteri büyüklüğündeki ilk paletimle. O garip adlı tüpleri elimde tutuyordum. Hint Kırmızısı, Antimon Boyası, Yanık Ombra, Çiğ Sienna. Bir de, tipideki kar tanelerini hatırlatan, o gizemli adlı Kar Tanesi Beyazı.

O bezir yağı kokusu (cam takarken macunu yumuşatmak için kullanılan o yağın kokusu) beni elli yıl önceki bir vaade götürdü. Durmadan resim yapma, hayatının her gününde, başka hiçbir şey düşünmeden ölünceye kadar resim yapma vaadine!

Antigone Gibi Bir Kız

Boyutları sanırım 80 x 200 cm. Aşağı yukarı trenlerde yattığınız kuşet büyüklüğünde. Meşe değil, herhalde daha sıcak bir rengi olan armut ağacından yapılmış. Üzerinde, belki de ailesinin bu daireye taşındığı yirmili yıllardan kalma, Bauhaus tasarımlarını hatırlatan gene ahşap bir masa lambası. Gösterişsiz, işlevsel, nerdeyse elle yapılmış gibi görünen, ama modernitenin habercisi olma özelliğini, sahibinin bir an için bile inanmadığı bu özelliği ısrarla yansıtan bir lamba.

Masa onun evde olduğu zamanlar çalıştığı ve yattığı odada. Derbeder hayatında en çok bu masanın başında okuyup yazmış olmalı.

Onu tanımış olan kimseye rastlamadım. Birçok fotoğrafa baktım. Bir fotoğraftan onun bir portresini çizdim. Belki de bu yüzden çok eskiden onu görmüşüm gibi garip bir duygu var içimde. Onun bende uyandırdığı kaşık duyguları hatırlayabiliyorum: fiziksel bir aykırılık, benim yetersizliğimle ilgili bir duygu, sevgisini esirgemeyen biriymiş gibi görüldüğü anın yarattığı belli bir sevinç. Platon'un *Timeas*'ındaki gibi anası Yoksulluk olan bir sevgi. Kuşkusuz şaşırtıcı bir insanmış.

Sözünü ettiğim masayı geçen hafta Paris'te gördüm. Masanın gerisinde birtakım raflar, bu raflarda da okumuş olduğu kitapların bazıları var. Oda, masa gibi, uzun ve dar. Masanın başına oturduğu zaman, kapı solunda kalıyormuş. Kapı bir koridora açılıyor; kendi odasının karşısında da babasının mu-

ayene odası varmış. Koridordan sokak kapısına giderken, solda, bekleme odasının önünden geçermiş. Hastalar ya da hasta olduklarından kuşkulananlar hemen onun odasının dışında olurlarmış. Babasının her hastayı uğurlayışını ve bir sonraki hastayı içeri alışını duyabilirmiş:

Bonjour Madame, oturun ve neyiniz var, bana anlatın.

Masasının sağında pencere var. Kuzeye bakan büyük bir pencere. Oturdıkları apartman dairesi altıncı katta, Auguste Comte Caddesi de alçakça bir tepede olduğu için, hemen aşağıda kalan Luxembourg Parkı üzerinden Sacré Coeur'e kadar Paris'i görüyor. Pencerenin önünde durup camı açtınız mı, üzerinde ancak dört güvercine yer olan balkonun parmaklıklarına yaslanıyorsunuz ve hayalinizde damların ve tarihin üzerinden uçabiliyorsunuz. Böyle düşsel uçuşlar için en uygun yükseklik bu: şehrin bir ucuna, şimdiki zamanın bitip bir başka çağın başladığı surlara doğru uçan kuşların yüksekliği... Dünyanın başka hiçbir şehrinde böylesi uçuşlar bu kadar çekici olamaz. O penceresinden görünen manzarayı seviyordu, ama bu ayrıcalığı da derin bir kuşkuyla karşılıyordu.

"Gerçekle hüznün arasında doğal bir uyuşma vardır; çünkü ikisi de bizim huzurumuzda sonsuza kadar sessiz kalmaya yargılı dilsiz yalvarıcılarıdır."

O daha Henri IV Lisesi'nde, Ecole normale'e girmeye hazırlanan bir öğrenciyken bu masada yazmaya başlamış. Ömür boyu tutacağı günlüklerinin üçüncü defterinin yazılmaya başlanması da aynı döneme rastlıyor.

Ağustos 1943'te, Kent'te, Ashford'daki bir sanatoryumda ölmüş. Ölümüyle ilgili raporda ölüm nedeninin açlık ve tüberküloz sonucu kalp kaslarındaki bozukluk ve kalp yetmezliği olduğu açıklanmış. Otuz dört yaşındaymış. Yemek yemeyi reddettiği için ölümünün intihar olduğu sonucuna varılmış.

El yazısının ne özelliği var? Sabırlı, bilinçli bir el yazısı bu. Bir öğrencinininki gibi, ama her harf, ister Latin alfabesinden olsun, ister Grek, tıpkı Mısır hiyeroglifleri gibi; sanki her sözcüğün her harfinin bir gövdesi öyle istercesine biçimlendirilmiş (nerdeyse çizilmiş).

Birçok yerlere yolculuk yapmış ve kaldığı her yerde yazmış, ama yazdığı her şey bu odada yazılabilirdi. Eline ne zaman kalemینی alsa, düşünmeye başlamak için bence hep bu masaya dönüyordu. Sonra masayı da unutuyordu.

Bunu nereden bildiğimi soracak olursanız, verecek yanı-tım yok.

Onun masasına oturdum ve hayatında bir dönüm noktasını belirleyen bir şiiri okudum. Bu İngilizce şiiri hiyeroglif gibi el yazısıyla kopya etmiş, sonra da ezberlemişmiş. Zaman zaman umutsuzluğa kapıldığında ya da migreni tuttuğunda bu şiiri bir dua gibi yüksek sesle okurmuş.

Gene böyle bir okuma sırasında İsa'nın fiziksel varlığını hissetmiş ve büyük bir şaşkınlık geçirmiş. Yeni Ahit'teki mucizeler gibi hayal görme durumu onu şaşırtır, bunu kolay elde edilebilen bir sonuç sayarmış. "... birdenbire İsa'nın beni böyle etkisi altına almasında, ne imgelemimin, ne de duyularımın bir payı vardı; ben sadece duyduğum acının aracılığıyla sevilen bir yüzün gülümsemesindeki gibi bir sevginin varlığını hissettim."

Elli yıl sonra George Herbert'in bu sonesini okurken, bu şiir bir yere, bir meskene dönüştü. İçinde kimse yoktu. İçerisi taştan bir arı kovana gibiydi. Büyük Sahra'da buna benzer mezarlar ve sığınaklar vardır. Hayatımda çok şiir okudum, ama daha önce hiç bir şiiri *ziyaret* etmemiştim. Şiirin sözcükleri bir evin çevremi saran taşlarıydı.

Aşağıda sokağa çıkınca, apartmanın girişinde (bugün içeri girebilmek için giriş şifresini tuşlamanız gerekiyor) 'şu sözler yazılı bir plaket var: "Filozof Simone Weil 1926-1942 yılları arasında burada yaşadı."

Bir Dostu Konuşuyor

(Güzin için)

Bazen bana öyle geliyor ki, eski bir Yunanlı gibi, çoğunlukla ölümler ve ölüm hakkında yazıyorum. Eğer bu böyleyse, bunun yalnızca hayata özgü bir zorunluluk duygusuyla yapıldığını ekleyebilirim ancak.

Abidin Dino sevgili Güzin'ile, bir dönemde Paris şehrinin ressamlar için yaptırdığı sanatçı stüdyolarını içeren büyük apartmanlardan birinin dokuzuncu katında oturuyordu. Orada mutluydular, ama o stüdyonun bütün yaşama alanı, dolaplarla birlikte, şehirler arası otobüslerdeki yolculara ayrılan yerlerin toplamından daha geniş değildi. Çeviriler, şiirler, mektuplar, heykeller, desenler, matematiksel modeller, rakı ve kakaolu bademler, Güzin'in Türkçe radyo programlarının kasetleri, şık kıyafetler (ikisi de kendi tarzlarında kusursuz birer moda yaratıcısı gibi giyinirlerdi), gazeteler, çakıl taşları, tuvaller, suluboya resimler, fotoğraflar – her şey orada yerli yerine yerleştirilmişti. Ne zaman onları ziyarete gitsem, oradan kafam uçsuz bucaksız manzaralarla dolu olarak çıkardım – hatta Abidin'le Güzin'in içinde yaşadıkları bu otobüsü sürdükleri o koca Anadolu'nun manzaralarıyla.

Abidin Dino bu hafta Paris'te Villejuif Hastanesi'nde öldü. Sesini yitirdikten, konuşamayacak hale geldikten üç gün sonra.

Bir hafta önce, Abidin'in bana nerdeyse son söylediği söz şu olmuştu: Yeni kitabında abartma. Aşırılığa ihtiyacın yok. Gerçekçi kal. Kendi kanseri hakkında da gerçekçiydi. Hasta-

lığının ne kadar ciddi olduğunu biliyordu. Ama sağlık durumuyla ilgili olarak kullandığı sıfat ayağınızı vurduğu halde daha uzun bir yol boyunca ayağınızdan çıkaramayacağınız bir ayakkabı için kullanabileceğiniz bir sıfattı.

Yaşarken onun hakkında aklıma gelen imgelerin hepsi kaçınılmaz olarak yollar, kervansaraylar, yolculuklarla ilgili. Gezinlerin tetikte olma hali vardı onda. İranlı Sadi'nin dediği gibi:

Yolda uyuyan ya şapkasını kaybeder
ya kafasını.

Stüdyodaki küçük kitaplığının ya da geceleri kaldırdığı portatif şövalesinin önünde Abidin durmadan yolculuklara çıkardı. Gezegenerlere dönüşen kadın resimleri yapardı. Hastane-deki hastaların acılarını bir sismografin iğnesinin çizgileri gibi ince ince çizdi. Kısa bir süre önce bana işkence görenlerle ilgili desenlerinin fotokopilerini vermişti. Dostlarının çoğu gibi o da Türkiye'de hapiste yatmıştı. Bak bunlara, demişti beni uğurlamak için dokuzuncu kattaki asansöre götürürken, bakarsın bir gün çok uzaklardan bazı sözler duyarsın. Belki bir ya da iki kelime. O kadarı yeter. Sonra çiçek resimleri yapardı, boyunlarını, onların aşka giden Boğaziçi geçitlerini. Bu yaz, seksen yaşında, gerçek Boğaziçinde bir yalıda kalırken, üzerinde gizemli bir işaret olan beyaz bir kapı resmi yapmıştı. Yalıda değil de, başka bir yerde olan beyaz bir kapı.

Öldüğü gece, sabaha doğru uyanmışım. Onun ölmüş olduğu düşüncesiyle uyanmış ve onun için dua etmişim. Ona eşlik eden meleğin bir yerde Abidin'i daha iyi görebilmesi için bir çeşit teleskopun merceği olmaya çalışmışım. Belki daha iyi değil de, sadece daha fazla. Sonra kendimi beyaz bir kâğıtla yüz yüze buldum; kâğıt o kadar ışık içindeydi ki, orada herhangi öksüz bir renge yer yoktu.

Daha sonra herhangi bir acı duymadan uyumuşum. Sabahın erken bir saatinde ortak dostumuz Selçuk telefon edip Abidin'i yitirdiğimizi söyledi. (Hastanede ben uyanmadan iki saat önce ölmüş.)

Bu sefer ağladım. Hem de bir köpek gibi, soluğum kesilircesine. Acı hayvani bir duygudur. Eski Yunanlılar biliyorlardı bunu.

Çoğu zaman, soylu bir insanın ölümünden sonra, bir ışık söndü derler. Basmakalıp bir söz, ama ölümden sonraki alacakaranlık daha iyi anlatılabilir mi? Gördüğüm beyaz kâğıt kömür rengini almıştı. Siyah ve kömür yokluğun rengidir.

Yokluk? Abidin'in bu yaz yaptığı beyaz kapı resmindeki işaret bana son aylarda yaptığı bir dizi başka resmi ve deseni hatırlattı. Bunlar kalabalıkların resimleriydi. Sayısız yüzlerin imgeleri. Her biri öbüründen ayrı, ama enerjileri onların moleküller gibi birlikte olmalarını sağlıyor. Oysa bu imgeler ne ürkütücü, ne de simgesel. Abidin bunları bana ilk gösterdiğinde, bu yüzlerin çokluğu bana okunaksız bir yazıyla yazılmış mektupları düşündürmüştü. Anlaşılmaz biçimde akıcı ve güzeldiler. Şimdi acaba Abidin gene yolculuğa mı çıktı, bunlar da ölülerin resimleri mi, diye soruyorum kendime.

Ve Abidin hemen yanıtlıyor sorularımı; çünkü birden onun İbni Arabi'den aktardığı şu sözleri hatırlıyorum: "Adem'den zamanın sonuna kadar yaşamış ve bir gün yaşayacak olan herkesin yüzünü görüyor ve bir yere kaydediyorum..."

Bir İneğin Başında Bekleyen İki Adam

Bir yılbaşı gecesinin ertesi sabahı Louis, buzağısını doğurmakta olan Blanquette konusunda kendisine yardımcı olmam için beni aradı. Sabahtan beri ineğin kuyruğunun ucu yumuşamış mı diye anlamak için yirmi kez ahıra gitmişti. İneklerin kuyrukları tam doğumdan önce yumuşar. Dışarıda her şey bembeyazdı, armut dallarının üstleri çuval büyüklüğünde karlarla örtülüydü. Blanquette'in suları gelmiş ama buzağının yalnız bir arka ayağı görünmüştü.

Louis ikinci bacağı aramak için eğilip kolunu ineğin içine sokmuş, bacağı da bulmuştu; ancak bulduğu şey o kadar kaygandı ki, bir türlü onu çevirip çıkaramıyordu. *Nom de Dieu!* diye bağırdı.

Ben de bulduğum bir sopayı bütün gücümle omuzlarına yakın bir yerden Blanquette'in belkemiğine bastırıyordum. Bu basınç karnın gevşemesini sağlar. Bu arada Louis kolunu omuzuna kadar ineğin içine sokmuş, buzağının bacağına çevirmeye çalışıyordu. Çevirdim! diye bağırdı ıslık gibi bir sesle.

Sonra buzağının ayaklarından birini iple bağladı. Biz yavaş yavaş çektikçe bacaklar da ortaya çıktı. Kahverengimsi pembe yapışkan bir sıvıyla kaplı bu bacaklar beyazdı. Sıvının rengi biraz tüylerden, biraz da kandan, hepimizin unuttuğu o güç yolculuğun tatlı kanından böyleydi.

Buzağı kollarımızdan kayıp yerdeki kuru otların üzerine yuvarlandı. Gözleri daha açılmamıştı. Louis buzağının yüzü-

ne bir kova soğuk su attı. Buzağı bir iç çekti. Tek bir soluk. Erkekti. Beyaz dili ağzının bir ucundan dışarı sarkıyordu. Louis ağzını açtı, ben de nefes alıp hayvanın boğazına doğru üfledim. Louis hayvanın kalbinin üzerini ovdu. Diline *gnole* damlattık. Uzun sürdü, dedi Louis.

Sonra ıhlamur ağacının altındaki toprağın, o yamaç güne-ye baktığı için fazla don tutmayacağını düşündü. Kazma ve kürekle karın altındaki toprağı eşeledi. Ben de ayakları hâlâ bağlı buzağıyı sürükleyip getirdim. Louis hareketsiz hayvanı kazdığı çukura Blanquette'in karnındakinden daha fazla yer kaplamayacak biçimde bırakıverdi. Buzağının ağzı havaya dönüktü.

Louis çukura doğru eğilirken, hayatın ne olduğunu hiç bilemedi, dedi. Sonra ilk kürek toprağı üzerine attığında ağzına değmesin diye buzağının başını yana yatırdı.

Yeni yılın ilk günü ölen buzağının bir çeşit uğursuzluk işareti olduğunu daha pek unutmamıştık.

Şimdi de Düşes'in karnı ağrıyordu. Herhalde kötü ot yemişti.

Yerde öyle yatıyor, hiçbir şey yemiyor, ağzını oynatmıyordu. Dört işkembeleriyle inekler netameli hayvanlardır. Sindirim onların Aşil topuğudur – eğer bu yumuşak başlı hayvan türüyle o savaşı kahraman karşılaştırılabilirse!

Louis, Düşes'in kulaklarına dokunup ateşine baktı, gözle-rini inceledi. Kuyruğunu sıktı. Veteriner pahalıydı. Karnı ağ-rıyan bir inek için kendi yaptığımız ilacı kullanmaya karar verdik. Louis evden biraz *gnole* almaya gitti, bu arada ben de biraz kahve öğüttüm. Sonra bulduğum plastik bir sirke şişesi-ni yıkayıp içine iki kadeh *gnole*, onun üstüne de yeni öğütül-müş sert çifte kavrulmuş kahveyi doldurdum. Fazla sert ol-masın diye tadına baktım. Vakit kaybetmeme kaygısı yüzün-den sabırla kahvenin soğumasını bile bekleyemiyorduk.

Elimizdeki şişeyle ahıra döndük, Louis Düşes'in duvar-daki bir halkaya bağlı olan ipini gevşetti ve iri başını kendi kolunun altına aldı. Öbür eliyle de hayvanın ağzını açmaya çalıştı. İnekler şaşırınca, aptallaşmış gibi davranırlar. Düşes

ağzını bir türlü açmıyordu. Louis parmaklarıyla ineğin soluk pembe diş etlerine bastırıyor, koca dilini çekiştiriyordu. Sonunda inek ağzını açtı. Ben de sirke şişesini boğazından aşağı boşalttım. İnek kahveyle *gnole*'u yuttu. Sonra et yemez dişli ağzını, kimsenin parmağını incitmeyecek bir yumuşaklıkla, küçük bir balina gibi kapadı.

Yarına kadar beklemekten başka elimizden bir şey gelmez, dedi Louis.

Göğsünü Açan Bir Adam

Bir kalabalık. O kadar büyük bir kalabalık ki, insan onun bir parçası olsa bile böyle bir şeyi hayal edemiyor. Geçmişten kalan her şeyin bir gelecek için patlayıp saçıldığı, arayış içinde olduğu, aldattığı, başardığı, umutlandığı, beklediği, umutsuzluğa kapıldığı bir kalabalık.

Kalabalık pazar kurulduğu için buraya toplanmış. Daha zengin olmak. Daha sonra bir parçacık daha zengin olmak umuduyla daha yoksul olmak. Pazarın zenginlerle hiçbir ilgisi yok. Burada bir ses, bir bakış hâlâ bir rol oynayabilir. Her şey pırıl pırıl, çünkü bunların hepsi kelepirci olabilir. Satılan her şey, satıldığı için küçük bir kazanç kaynağı.

Ahtapot, bujiler, taraklar, narlar, kasetler, domuz sidiklikleri, kereviz, eski kurdeleler, yüzükler, kot pantolonlar, yeni ayakkabılar, eski ayakkabılar, egzoz boruları, semaverler, ekmek, koyun eti, kara biber, çarşaf, yastık kılıfları, çocuk bezleri, ütüler, parfümler, tavuk ciğeri, badem, kasklar, incir, tahta kaşıklar, fotoğraf makineleri...

Ben bıçak bilemek için bileğitaşı arıyorum. (Basit zevkler: sabahları çiçek toplayıp eve getirmek ve onları bir vazoya koymak. Keskin bir bıçakla bir şey kesmek. Uyandıktan sonra insanın yüzüne soğuk su serpmesi. Sevdiğiniz birinden mektup almak.) Bir tezgâhtan öbürüne gidiyorum. Kimse güzel değil. Herkes kullanılmış ve toz tutmuş. Herkesin en az bir esprisi var. Kimilerinin de güzelliği aşan gururları.

Kalabalık o kadar üst üste ki, yürümek çok zor. Herkes çakıllar arasında kendine akacak yer arayan su damlacıkları gibi ilerliyor. Herkes bir başkası için bir çakıl taşı.

Gazetelerde nüfus artışıyla ilgili istatistik bilgilere rastlarız, ama böyle bir kalabalıkta doğurma gücü, büyük bir nehrin sabırlı ve önünde durulmaz akışı gibi, insanın elinin üzerinde hissettiği bir sıcaklık, bir ışık yayılması ve mazot, egzoz dumanı, çimento tozu, balık, tarçın, bok, yanık lastik, iyot, bal ve sirke kokularına karışan bir koku. Hayat, Atina'da, Akropol'un hemen altındaki Omonya Meydanında kendi egemenliğini kurmuş, sürdürüyor.

Sonunda bir bileği taşı buluyorum, üzerine tükürüp çakımı bilemeyi deniyorum. Satıcı gülümsemeden başını sallıyor; çünkü artık bir fiyat söylememiş de olsam, o bileği taşı almak zorunda olduğumu biliyor. Bileği taşına sürtünen bıçak kaygan ama hışırtılı bir ses çıkarır. Kumda ilerleyen bir yılan gibi.

Ne kadar?

Altı yüz.

Beş.

Adam bileği taşı bir gazete kâğıdına sarıyor. İşte ben de tam o anda kör adamı gördüm. Elinde beyaz bir değnek, üstünde düğmeleri iliklenmemiş bir gömlek vardı. Kalabalığın içinde herkesten daha rahat yürüyordu. Dikkatini belli bir noktada toplamış bir yüzü vardı.

Satıcı kendisine verdiğim binlik banknotun üstü olarak bana bir beş yüzlük uzatıyor, ben de o parayı eli açık bekleyen kör adamın eline tutuşturuyorum. Kör dilenci durmuş, bunu yapmamı bekliyordu. Gözleri tümüyle kapalı olan bir kör bu (gözlük de takmıyor). Kırk yaşlarında olmalı. Parayı hâlâ elinde tutarak göğsünü göstermek için gömleğinin önünü açıyor. Soluk renkli derisinin altında kaburga kemikleri açıkça belli oluyor. Sol meme ucunun altında derisine plasterle tutturulmuş bir bez parçası var.

Daha sonra gömleğinin iç tarafına çengelli iğneyle bir broşun takılmış olduğunu görüyorum; gömleğini normal ola-

rak giydiğinde belki de üzerinde küçük bez parçası olan o yaranın nedeni olan bir broş. Bir yandan da broştaki madalyonun üzerinde çarmıha gerilmiş bir İsa resmi görerek şaşırıyorum. Çarmıh çok yakın – insan elini uzatsa, tahtasına dokunabilir, tıpkı Velázquez’in otuz bir yaşındayken yaptığı büyük tablodaki gibi.

Kör dilenci gömleğinin önünü açık tutuyor, benim minyatürü gördüğümde emin oluncaya kadar bekliyor. Sanırım benim ona baktığımı duyabiliyor.

Göz bedenın lambasıdır, diye başlıyor törensi mırıldanmasına. Gözlerin iyiyse, bütün bedenın ışıkla dolar. Ama gözlerin kötüyse, bütün bedenın karanlığa gömülür. Eğer içindeki ışık karanlıksa, kim bilir ne büyük bir karanlıktır o karanlık.

Bu parçayı daha sonra Matta'ya Göre İncil'de buldum.

Sabine Dağlarında Bir Ev

Onun hakkında kesin olarak iki şey biliyorum. Birincisi, arkadaşım Riccardo'nun annesi olduğu, ikincisini ise yazının sonunda söyleyeceğim.

Engabeli bir tepenin doruğuna doğru tozlu bir yol uzayıp gider. Yer yer tepenin her iki yanındaki yamaçlar o kadar diktir ki, bu tepeye nerdeyse dağ dense yeridir diye düşünürsünüz. Yol zeytinlikler arasından geçerek iki üç evden sonra en son eve, Mussolini'nin iktidarı ele geçirdiği 1920'li yıllarda Riccardo'nun annesinin doğduğu eve ulaşır ve orada son bulur; çünkü tepenin sonu orasıdır. Orada büyük bir geminin pruvasında durur gibi durursunuz ve ufka doğru uzanan tepeler ve vadiler denizine bakarsınız.

Kuzeyde, başka bir tepenin üstünde, bir kaleyi andıran küçük bir kasaba vardır. Kasabanın belediye binasında binlerce belge yığılı durur: nikâh kayıtları, satış senetleri, dava dilekçeleri, ölüm ilamları, el değiştiren emlak belgeleri, meşru ve gayrimeşru çocukların nüfus kayıtları, ceza makbuzlarının koçanları, askerlik hizmetiyle ilgili kayıtlar, cinayet suçlarıyla ilgili dosyalar, ödenmiş ve ödenmemiş borç senetleri... Ne var ki, yıllar geçtikçe ve kayıtlara geçmiş bu olaylar geride kaldıkça, bu olaylarla ilgili korkunç kararlar da unutulur, bütün aileler birbirleriyle akraba oldukları için de, denizin mırıltısı gibi, yalnız yinelenen adların, durmadan yinelenen adların mırıltısı duyulur.

Bu yol her zaman sürprizlerle doluydu, çünkü güneşin pışirdığı toprak, taş parçaları, otlar, devedikenleri, kertenkeleler, deniz kabuklarının fosilleri, hindiba, fırtına çıktığında göğün gürlemesi, daha sonra ıslak zeytin yapraklarının gümüşü ve ertesi gün bu yolda yürürken ayak bileklerinde hissettiğın havanın öğle sonrası sıcaklığı, bütün bunlar çocukluk gibi sonu olmayan olaylardı; üstelik bunların hiçbirisi uzun süre yerli yerinde tutulamaz; çünkü bakarsınız bir yerden kendine bir çıkış yolu bulup kaçmış, ertesi gün yeniden dönmüş. Bu tepelerde en basitinden bir düzen kurmak kuşakların çabasını gerektirir.

Zeytin ağaçları bugün hâlâ eskisi gibi dizildikleri yerdelere. Evlere yakın olanlardan bazılarını uzanmış bir elin parmaklarını andıran bir biçimde budamışlar. Ama bazı ağaçlar iyice bakımsız; gövdelerini bürüyen otlar tepenin teraslarını görünmez hale getiriyor. Yol boyundaki ilk evler onarılmış ve duyulmamış renklere boyanmış: polyester keşfedildikten sonra ortaya çıkan renklere. Bu yolda artık kimseler oturmuyor. En son oturanların yetişkin çocukları hafta sonları geliyor, ellerinden geleni yapıyorlar; birkaç gün kalıp incirler olunca topluyorlar. Ama o sonu gelmeyen işler sona ermiş burada. Son ev de terk edilmiş.

Riccardo'nun annesi, öteki çocuklar gibi, evlendiğinde ayrılmış bu evden. Dedeleri ve nineleri, ölünceye kadar burada kalmışlar. Ev kırk yıldır boş.

Evin kalın duvarlarından birinin içinde ekmek pişirmek için bir fırın var. Alttaki bodrum eşekle atın ahırımıış. Alt katındaki odada beton bir evyeyle kor ateşle ısıtılan bir kuzina var. Yılın her günü yemek saatlerinde bu sınırlı oda kalabalık ve gürültülü olurmuş. Nerdeyse seyyar merdiven kadar dik basamaklı bir merdivenle anneyle babanın yatak odasına çıkılır-mış. Oradan da bir geminin mürettebatının yattığı baş kasarasını andıran bitişikteki bir bölmege geçilirmiş. Bu bölme çocukların ve başka kim varsa onların yatak odasıymış. Bu evin içinde olmak demek başkalarına yakın olmak demekmiş. Yalnız kalmak isteyen dışarı çıkar, kayalardan birine tırmanır-mış.

Uyanır uyanmaz, o dik merdivenden aşığı iner, uzayıp giden vadilere bakmak için pruvaya koşarmışsınız. Her gün hem birbirine benzer, hem de birbirinden değışik olurmuş. Eğer geç uyanmış ve oraya gitmişseniz, arkanızda atın solumasını ve koca dudaklarını titretmesini duymışsınız.

Bir süredir evin uzun duvarları çatının ağırlığı yüzünden dışarı doğru şişmiş. Kirişler bel vermiş. Nemden eski sıvaların dökülen tozu her yeri kaplamış. Kapıların menteşeleri çarpılmış. Ev kurtarılabilecek durumda, ama eski haline getirmek için çok para gerekiyor. Aile zaman zaman bu konuyu ele alıyor, ama bütün çocukların anlaşmaları gerek. İçlerinden biri burada oturmak ister mi? Ne zaman? Yeterli parayı bulmak için piyangodan nasıl para kazanmalı?

Bu arada, on sekiz ay önce, Riccardo'nun annesi kendi başına bir karar vermiş. Bir yerden bir yasemin fidanı almış. Yolun sonundaki eve, kendi doğduğu eve gitmiş ve güneye bakan duvarın dibine o yasemini dikmiş; sonra da yağmurdan ve fırtınadan korunsun diye çiçeğı bir parça rafyayla bir sopaya özenle bağlamış.

Yasemin şimdi iyi durumda, boyu elli santim olmuş. Keşin olarak bildiğim ikinci şey de işte bu.

Bir Sepette İki Kedi

Evin orta yerinden bir baca çıkıyor. Her kış –bu adam orada yaşamaya başlamadan önce, çiftlik evinin boş kaldığı birkaç yıl dışında– baca mutfakta yanan ateşle ısınır, bu ateşe de bacadan hava gelirmiş.

Ateşin yakıldığı sobalar belki değişmiştir, ama onların dışında değişen hiçbir şey yok. Bacayı tasarlayan ve ören duvarcı, bugün de, çatıya evin yapımının bittiğini gösteren çamı yerleştirdiği günkü kadar gurur duyabilir. O akşam köyde bir kutlama olmuş, herkes yeni evin şerefine kadeh kaldırmış. Armut ağacından kanatları olan ön kapının üstündeki taş duvarcı kendi adının ilk harflerini ve yapım tarihini kazımış: C. J. 1883.

Şimdi, 1993'te, sobanın arkasında yarıcı çırayla dolu bir alışveriş sepeti var. Bu sepeti de başka bir duvarcı yapmış. Köyün öbür ucundaki ana yolun istinat duvarlarını yapan duvarcı. Bu adam yaşlandığında ve karısı öldükten sonra, dostları için böyle sepetler örmek hoşuna gidermiş. Sobanın arkasındaki sepetin içinde, çıraların üzerinde, uyuyan iki kedi var şimdi. Takvimlerde Ocak ayı için kullanılan resimlerdekilere benzeyen iki kedi. Baş başa, ön ayakları birbirine dolanmış yatıyorlar. Ana kız. Arada bir, kedilerden biri uyanıp öbürünün yüzünü yalıyor.

Sobanın yanındaki sandalyede bir adam oturmuş, aylak aylak sepetteki kedileri seyrediyor. Hayvanlar kendi ailelerin-

den biriyle birlikte uyurlar, ama eşleriyle birlikte uyumaları pek enderdir. İnsanların ritimleri ve onlara eşlik eden korkularıysa hayvanlarınkinden değişiktir. Ama sobanın arkasındaki kedilerin şu karşılıklı keyfi bizim için oldukça tanıdık bir mutluluk manzarası.

Kedilerin kızıştığı ilkbahar aylarında, çiftleşme sonrası erkek kediler gidince, dişi kediler tozların içinde sırt üstü yatar, pençeleri arada bir sıçrarken, boylarını daha da uzatmışçasına gerinirler ve başlarını bir o yana bir bu yana çevirirler.

Adam bir kış gecesi mutfağında yalnız başına oturmuş düşler içinde Jean-Marie'nin yaptığı sepeti seyrederken, kedilerin nasıl sevgilileriyle birlikte yatmaları gerekmiyorsa, hayvanların cinsiyetlerinin, insanlarınkinin tersine, bir zamanlar bir bütün olan bir şeyin ikiye bölünmesini ya da ayrışmasını çağrıştırmadığını da düşünüyor. Yalnız erkeklerle kadınlar kaybolan bir birliği özlerler. Sobanın arkasındaki kedilerse kendi gevşemişliklerini ve sıcaklıklarını düşünüyorlar. Biri öbürünü yalarken de, sanki kendi gövdesinin bir parçasını ya-lıyor.

Adam bununla ilgili bir hikâyeyi hatırlıyor.

Başlangıçta bir tutam çamurla dört kol ve dört bacak varmış. Bir gün Tanrı bunu iki eşit parçaya bölmeye karar vermiş. Sonra da bu iki gövdeyi kestiği yerlerden iplikle dikmesi gerekmiş. Yanında bir tutam iplik varmış. Bu ipliği dişiyle kendince uzunluğu eşit iki parçaya ayırmış. Ama bu işi yaparken yanılmış. Parçalardan biri öbüründen daha uzunmuş. Kısa olan parçayla gövdelerden birini dikmiş, ama iplik bu iş için biraz eksik kalmış. Öbür parça ise biraz artmış; bunun üzerine de artan parçayla bir düğüm atıp ucu sallansın diye bırakmış!

Sobanın yanında oturan adam hikâyede kendisini kolayca tanıdığı için gülümsüyor. Ama şu iki kedi konusunda hiçbir yanlış yapılmadığı belli. Adam ateşe bir kütük atıyor. Dışarısı soğuk. Dondurucu soğuk. Adam başlangıçla ilgili başka bir hikâye hatırlıyor.

Tanrı insanlara özgür irade vermeye karar vermiş. Özgür

irade diye bir şey ortaya çıkar çıkmaz, doğal gereklilik yasaları da –bütün neden-sonuç yasaları– yürürlüğe girmiş. Erkeklerle kadınların anlattıkları her hikâye bir yanıyla bu yasaların aldırılmazlığına karşı bir başkaldırıdır.

Sarman ana kedi, arka ayağını kızı olan kara kedinin üzerine atıyor.

Hayat çok güç ve acımasız bir hale gelmiş. O kadar acımasız bir hale gelmiş ki, erkekler ve özellikle de kadınlar, bir başkasına hayat vermek istemez olmuşlar. Doğmamak, daha doğrusu, doğurmamak daha iyi, bu işe bir son verelim diye düşünmüşler. İşte bunun üzerine Tanrı cinsel zevk veren bütün davranışları ortaya çıkarmış. Bunları da birer birer bulmuş. O zamandan beri, sevişirken kadınlarla erkekler hayatı hoş görürler ve birbirlerine bakarlar...

Adamın başı önüne düşüyor, bacadan duman tüterken uykuya dalıp çenesi göğsüne değiyor.

Şapkalı Bir Genç Kadın

Olga. Seni bu adla çağıracağım, çünkü adını bilmiyorum. Yaşını da. Herhalde on dokuzundasın. Nereden geldiğinle ilgili kesin olarak bildiğim tek şey 3 Ekim 1993 Pazar akşamı Moskova'da olduğun.

Başında sarılı bir yara var. Sargı o kadar iyi görünmüyor, çünkü daha yeni öldürülmüş bir askerden aldığın bir şapka giyiyorsun. Onun kürk paltosuyla beline taktığı palaskasını da almışsın. Sanırım tabancasını da almışsın ama, fotoğrafta o görünmüyor. Bunları sana o miras bıraktığı için almış gibisin... O sizden yana savaşıyordu. Herhalde Routkoy'a katılmak için hattı geçen Kazaklardan biriydi.

Sen ve senin gibi binlerce kişi tam silahlı olmadığınız halde Ostakino Televizyon binasını ele geçirmek için savaşırken yaralandın. Şimdi de demokrasi için bir tehlike olduğu söylenen ve on iki gündür kuşatma altında olan parlamento-yu, Beyaz Ev'deki parlamento-yu savunmak için döndün.

Düşünceli ve solgunsun. Sana ne çok yakın, ne de uzak olan bir şeye gözlerini dikmiş bakmaktan doğan bir ifade var gözlerinde. Birkaç saat önce olmuş bir şeye bakıyorsun. Artık Düzenin Birlikleri olan Omonların öldürmek amacıyla ateş ettiklerini biliyorsun. Daha fazla insan öldürülebileceğine Kremlin'de karar verilmiş. Onların savaş hattındaki ateş gücü olağanüstü.

Bunu biliyorsun ve tehlikede olan şeyin yenilgiden de yengiden de daha önemli olduğunu bildiğinden Beyaz Ev'i sa-

vunmak için geri geldin. Şimdi onlar ölümlerin olmasını istedikleri için, kazanmaları kaçınılmaz.

Tehlikede olan aynı zamanda senin inceliğın. Örneğın, belindeki kemer. Bu belki de babanın üniformasının bir parçası, belki de dedenin.

Son iki yıl içinde değerini bin kez yitiren yalnız ruble değil. Bir zamanlar yaşanan her şey değerini yitirdi. Artık her şey bit pazarına düştü. Her gün sokaklarda insanların kış için şeker ya da bir çift ayakkabı alabilmek için bir zamanlar en değer verdikleri hazineleri sattıklarını görüyorsun. Üç kuşağın özveriyle biriktirdikleri şeyler şimdi Serbest Piyasa'nın sunağında kurban ediliyor. Bir kez o sunağa kurban edilince de, hiçbir şey kalmamacasına harcanıyor. Hiçbir şey.

Sen inceliğınla işte o hiçliğe karşı koymaya geldin.

Gazete başlıkları senin komünizmi özlediğini ve demokrasi için bir tehlike olduğunu yaymaya çalışıyorlar. Onların yazdığına göre, sen ülkeyi iç savaşın eşiğine getirdin, Olga, ama sonra, bereket versin, Yeltsin ve onu destekleyen Batılı devlet adamları halkı kurtardı.

Ama halkın belleği o bezirgânlarınki kadar unutkan değil. Bu şimdiden senin yüzünden anlaşılıyor. Senin bir çocuk mu, yoksa bir nine mi olduğuna karar vermek o kadar kolay değil. (Tarihsel anlarda, bazen iki, üç, hatta dört kuşak bir saatin yaşanmışlığına sığar ve birlikte varolur. Tarihin bittiğine inananlar bunu unutuyorlar.) Sen sınıf arkadaşların orospu olmak için Hamburg'a ya da Zürih'e göç ettikleri için mi, yoksa elli yıl önce Stalingrad Savaşı'nda kocanı yitirdiğini hatırladığın için mi Beyaz Ev'i savunmaya geldin, anlamak kolay değil. Bu da senin inceliğının bir parçası.

Serbest Piyasa'nın bezirgânları ve onların yarattığı Mafya, dünyayı artık kendi çiftlikleri olarak görüyorlar. Orası öyle. Ama bu güvenlerini koruyabilmeleri için bütün dillerde hayatı açıklayabilecek, övebilecek ya da değerlendirebilecek sözcüklerin anlamlarını değiştirmeleri gerekiyor. Artık onlar için her sözcük kazancın bir uşağı. Bu yüzden de onlar artık dilsiz sayılırlar. Ya da daha doğrusu, onlar artık tek doğru söz söyle-

yemezler. Bunu yapamayacak kadar kurumuştur dilleri. Bu yüzden belleklerini de yitirmişlerdir. Bir gün onlar için ölümcül olabilecek bir kayıptır bu.

Yarın, bir arkadaşın senin sargını değiştirecek Olga.

5 Ekim 1993 Salı günü Fransız basınında yayımlanan fotoğrafını görememiş olanlar seni görsün diye, burada o fotoğrafın sözlü bir fotokopisini çıkarıyorum.

Masaya Oturmuş Yemek Yiyen Erkekler ve Kadınlar

Hayatımda ve belleğimde iki öğle yemeği hep yan yana canlanıyor. Bu iki olay birbirinin karşısı gibi görünebilir, ama imgelemim belki de bu yüzden bunları ısrarla yan yana getiriyor. Nedeni ne olursa olsun, işte bu iki fotokopi hep aynı sayfada.

Bunlardan birincisi Paris'teki Maxim Lokantası'ndaydı. Bu ünlü lokantaya tiyatroda çalışan bazı Rus arkadaşlarım tarafından çağırılmıştım. Kravatım olmadığı için, yemek salonuna girmekte biraz güçlük çektim. Girişteki barmen bana yardımcı olmak için açtığı çekmecedan bir kravat seçebileceğimi söyledi. Değişik ama hepsi de ağırbaşlı renkleri olan birçok kravat vardı. Aynanın önünde, kravat bağlamayı unutup unutmadığımı konusunda bir an için durakladım.

Sonunda öteki arkadaşlara katıldım. Aşağı yukarı yirmi kişi okul yemekhanelerindekilere benzeyen uzun bir masaya oturduk. Öbür küçük masaların hepsi doluydu ve lokantanın gizemli dekoru içinde, bizden uzakta bir yerde bulunuyordu. Dolu bir tiyatroda ilk sözler konuşulmadan önce sahnede olduğu gibi gizemli bir hava içinde. Biz sahne gerisinde kendi başımızaydık.

Derken konuşmaya, fazla bir şey yemiyormuşuz, bir şey tüketiyor olmanın yükünü hissetmiyormuşuz gibi yemeye ve içmeye başladık! Çok geçmeden nerede olduğumuzu unuttuk ve ben bir nehirde uzun bir teknede yol alıyormuşuz gibi bir

duyguya kapıldım. Sanki masada oturan herkesin arasında nerdeyse görünmeyen bir kürekçi vardı; bu kürekçiler hep oradaydılar ve görevlerini hep bizim bakışlarımız başka yerdeyken görünmeden yerine getiriyorlardı. Bu kürekçiler garsonlardı ve her şeyi bizim en son yemeğimize göre düzenliyorlar, bir sonraki yemeği getirerek kürek çekmeyi sürdürüyorlardı.

Ben fırında karidesli ve mantarlı dilbalığı yiyordum. Balığın üzerindeki sos süt rengindeydi, kadife çiçeği rengindeki havuçlar ise yufka kadar ince kıyılmıştı.

Biz üzerinde yakılacağımız cenaze ateşinin odun yığınına doğru nehrin suları üzerinde uyum içinde kayıp giden ölülerdik. Aslında, yiyen, içen, ağızlarını silen, ayık kalan, gülen, eğlenen, hatırlamaya çalışan, hikâyeler anlatan diri kişilerdik, ama aynı zamanda da hapı yutmuştuk (her şey kesin olarak bunu gösteriyordu) ve kendimizi kayıkçıya teslim etmiştik.

Doğal olarak bu koşullarda yemek kimsenin farkına varmayacağı kadar uzun sürdü, geç kaldığımızı anlayınca biraz telaşa kapıldık ve taksiye binmek zorunda kaldık. Bindüğim taksinin şoförü kadındı.

Demek Maksim'de yemek yediniz? diye sordu gülümseyerek. Ben hiç gitmedim oraya, ama bir fırsat çıkarsa, insan bir kere orada yemeli, değil mi?

İkinci yemek İspanya'nın kuzeybatı ucunda, Galicia'da, küçük bir kasaba olan Betanzos'taydı. Ağustos ortasında Asansiyon Gününde. Bu aynı zamanda oranın pazarının kurulduğu gündü. Böyle günlerde Betanzos'ta kasabanın biraz dışında, hayvan ağıllarının bulunduğu bir tepede, öğle yemeği için her zaman aynı yemeğin pişirildiği bir kantin açılır.

Hava sıcak, alışveriş bitmiş. Satılmayan hayvanları kamyonlara yüklüyorlar. Benim yaşımda, beyaz elbisesi kontlara layık bir adam eski Peugeot arabasına satamadığı tavukları kafesleriyle yerleştiriyor. Sürücü koltuğunun arkasında am-

balajlarına konmuş yumurtalar var; arabanın döşemesi ise ufak, kahverengi tüylerle kaplı. Artık yemek saati. Fildişi takım elbisesi ve gümüş renkli kravatıyla tavuk-kontu Maxim'e bile girebilir.

Onun peşinden kantine giriyorum; burası oluklu saçla örtülü beton bir hangar. Pencereleler yerden epeyce yüksekte, asfalt tabanın üzerinde de sıra sıra üç kalasın yan yana getirilmesiyle yapılmış üç karış eninde dar tahta masalar var. İki yüz ya da daha fazla insan bu masaların sıralarına oturmuş yemek yiyor. Bu insanların hepsi tavuk-kontu gibi bugün için giyinmiş.

Asansiyon Yortusu dinsel bayramların en *seksi* olanı. Bir çeşit semavi düğün, ama nikâh töreni kadar da ciddi değil. Bu yüzden, saçlarda yeni bir tarak, temiz kot pantolonlar, beyaz çoraplar, küçük çocuklarda kurdeleler, ilk kez giyilen şapkalar, bayramlık ayakkabılar.

Yüz yıl öncesinden beri her yıl, Betanzos kasabası gece yarısı havaya çok renkli bir balon uçuruyor; balonun içindeki gaz yandıkça balon da bir zamanlar Meryem Ana'nın yükseldiği gibi göğe yükseliyor. Ve her yıl binlerce seyirci, balonu ve yolcularını izlerken alıp verdikleri nefes sanki onlara yardımcı olacaktı gibi ağızları açık bakıyorlar.

Kantinde şimdi girişin karşısındaki duvar boyunca man-gallarda alev alev odun ateşi yanıyor. Bunların her birinin üzerinde sabahtan beri ağır ağır kaynayan koca bakır kazanlar var. Köylülere özgü siyahlar giyinmiş kadın ahçılar kazanların arkasında duruyorlar. Birisi yemek istediği zaman, bu kadınlardan biri buhar tüten kazana eğilip bir ahtapot daha çıkarıyor.

Ahtapotlar bayağı iri, ayçiçeklerinin en irileri büyüklüğünde. Kazana atılmadan etleri yumuşasın diye iyice kayalara çarpmışlar. Kaynamaya bırakmadan önce de üç kez suya sokup çıkarmışlar. Suya üçüncü kez bırakılışlarında ahtapotlar kırmızı bir renk almaya başlamış.

Siyahlı kadınlardan biri pişmiş bir ahtapotu tahta bir tezgâhın üzerine koyuyor. Orada parlayan artık kırmızımsı de-

ğil, daha çok fosforlu, gaz alevinin renklerinde – yeşil, beyaz, mor. Kadın onları yuvarlak dilimlere bölüyor. Dilimler aşağı yukarı mühür yüzüğü büyüklüğünde. İşte şölen yemeği üzerine tuz, sirke, zeytinyağı ve kırmızı biber serpilip tahta tabaklarda sunulan bu dilimler.

Herkes tahta tabaklardan ortaklaşa yiyor. Seçtiğiniz değerli parçayı bir kürdanla alıyorsunuz ve kendine özgü bir mayası olan Galicia ekmeğiyle yiyorsunuz.

Dar masaların hepsinin üzerinde tahta tabaklar, kürdanların konduğu küçük bardaklar, dilim dilim kesilmiş ekmek ve oranın roze şarabını içmek için beyaz porselen kupalar var. Ahtapot dilimleri de deniz ve denizcilerin dudaklarının tadında.

Arkamda oturan bazı celepler şapkalarını arkaya itmiş, muzaffer bir edayla beyaz kupalarıyla şarap içiyorlar – bunlar uzaktan kim oldukları belli olsun diye giyiyorlar o şapkaları. Yan masada oturan siyah kadife elbiseli dört yaşında bir çocuk da aynı havada. Tatil için Madrid'den gelen işçi ailesi de. Sessiz, fazla taşkın olmayan –insanın başkalarından gizlemeye çalıştığı bir şaka gibi– nerdeyse dizginlenmiş bir zafer havası. Bu bir şey gizleme çabası en açıkça yaşlı bir kadına bir hikâye anlatmakta olan karşımdaki yaşlı adamın yüzündeki ifadeden anlaşılıyor.

Bir köpeğin havlamasına bile engel olabilecek bu sıcakta, porselen kupa dudaklarımda, roze şarap ve ahtapot ağzımda çevreme bakıyorum ve bu zafer havası nerden geliyor diye kendi kendime soruyorum. Ve çok geçmeden yanıt geliyor.

Herkes giyinmiş kuşanmış, kantine gelmek için tepeye tırmanmış. Bir yıl, bir yaz geride kalmış; ve herkes buraya gelmiş, herkes hâlâ burada, yeryüzünde; ve herkesin elinde şölene katılmak için bir kürdan!

19 Numaralı Oda

14. Arondisman'da Hotel du Printemps adlı bir yerdi. Girişi ve resepsiyon masası koridordan geniş değil. 19 numaralı oda üçüncü kattaydı. Dik bir merdivenle çıkılıyor. Asansör yok. Sven'le ağır ağır odasına çıktık. Paris'e bir gün önce gelmiş. Kırk yıllık arkadaşım.

19 numaralı oda penceresi aşağıdaki dar avluya bakan küçük bir odaydı. Tuvalet daha aydınlık, dedi Sven. Pencerenin yanında bir gardırop vardı, yatağın öbür yanında, odanın boş kalan yerindeki tuvalet girintisi de bir gardıroptan daha geniş değildi.

Pembe kabarık tüylü yatak örtüsünün üzerinde kenarları bantlı büyük bir resim dosyası duruyordu. Bantlar iki yerden yırtılmıştı. Odanın duvarları –odanın, sanki üzerinden çıkar-madan yattığı bir yelek gibi– kasvetli ama sevimsiz de olmayan sararmış bir duvar kâğıdıyla kaplıydı.

Bizim yaşımızda ve bizimki gibi bir geçmişi olanların Venedik'e onur konuğu olarak çağrılan, Hotel Danieli'de kalan, kendileriyle ilgili bol resimli monografiler yazılan başarılı sanatçı arkadaşları olması doğaldır. Bunlar iyi arkadaşlardır ve ne zaman onlarla bir araya gelsek, şakalaşır güleriz. Oysa biz, ikimiz de kendine göre, sürekli olarak tutulmayan –daha açık söyleyeyim– çok satmayan kişilerdik.

Sven'le ben birlikte olduğumuzda, bunu bir onur, nerdeyse bir çeşit suç ortaklığı sayıyorduk. Kendimize karşı bir komplo değil. Allah göstermesin! Bu bizim kendi suç ortaklı-

ğımızdı: onun resimde, benim de yazarlıkta doğamızın bir direnişi. Bizim kaygımız başarı ya da başarısızlık değildi. Bizim derdimiz başkaydı.

Birkaç yıl önce Sven parkinson hastalığına tutuldu. Fırça tutmadığı zamanlar eli fena halde titriyordu. Ben de o yaz saman taşırken belimi incitmiştim, siyatik ağrılarım tutmuştu.

İşte bu durumda, biz iki yaşlı adam üstümüzde buruşuk elbiseler, pek de temiz olmayan ellerimizle 19 numaralı odada, yatağın çevresindeki o dar alanda çağanoz gibi dolanıyorduk.

Duvarda, içinde 25 mumluk bir ampul olan abajur kavun rengindeydi. Otuz yıl önce gene bu mevsimde –ağustosun sonunda– Sven boya kutusuyla, ben Voejtlander marka bir fotoğraf makinesiyle, Vaocluse'de, kavun tarlaları arasında dolaşıyorduk. Hava sıcak, diyordu Sven'in köylü dostları, canınız çekerse, bir tane koparın, susuzluğunuzu giderir.

Sven içeri biraz daha ışık ve hava girsin diye perdeyi çekti, ben de resim dosyasını açtım. Dosyada Sven'in daha yeni bitirdiği bir yığın suluboya, şasisiz tuval vardı. Dosya açıldığı zaman, nerdeyse iki kişilik yatağın tümünü kaplıyordu. Tuvallerden birini alıp yatağın ucundaki sandalyenin arkasına dayadım. Sven ayakta duruyordu. Sonra gidip yastıkların olduğu yere yavaşça iliştim.

Siyatik solunda mı? diye sordu Sven.

Evet.

İlk yaptığın bu mu? diye sordum deniz ve kayalık resmini göstererek.

Hayır, o son yaptıklarımдан; bir sıraları yok.

Kaygısız, ama meraklı bir bakış vardı gözlerinde. Merakı benim sorumdan değil, o tuvali yaparken tam neler olduğunu düşünmesinden kaynaklanıyordu.

Sonra gene resme baktık. Oda çok sıcaktı, terliyorduk; gömleklerimiz duvar kâğıdı gibi olmuştu. Epey sonra –gerçi zaman durmuştu– ayağa kalktım. Beline dikkat et! dedi Sven. Sandalyenin arkalıgına dayadığım tuvali daha iyi incelemek için yaklaştım, sonra gene yastıkların yanına gidip uzaktan baktım.

19 numaralı odada yaptığımız bu işi daha önce onun stüdyosunda, deniz kıyılarında, ya da tatile gittiğimizde ailelerimizle kaldığımız çadırlarda, Citroën 2CV marka bir arabanın ön camında ya da kiraz ağaçları altında yüzlerce kez yapmıştık. Yaptığımız şey de onun yapıp getirdiklerine dikkatle, eleştirel bir gözle, sessizce bakmaktı. *Sessizce* diyorum ama çoğu zaman bu durumlarda havada bir müzik olurdu. Tuvaller üzerindeki renkler, ışıklar ve gölgelerle sert fırça darbelerinin izleri –bu resimlerin Sven'in elinden çıktığının kanıtları olan darbelerin izleri– bir çeşit müzik yaratırdı. Şimdi bu otel odasında da o müziği duyuyorduk.

Yıllar boyunca şasisinden çıkarılmış tuvaler Sven'in oturduğu evlerin çatı katlarında ve bodrumlarında birikerek üst üste yığılmıştı.

O anda yatağın üzerinde üst üste duran tuvalerin kalınlığı 5 santimden azdı. Benim düşündüğüm yığınların yükseklikleri ise 2 metreydi. Sven resimlerini bitirince, bir yana atardı. Belki de o yığınlarda birbirlerini yalnız bırakmıyordu resimler.

Ne olursa olsun, o resimleri çıkarıp dünyaya sunacak vakti olmamıştı. Birkaçının dışında – Sven bazen bir resmini bir arkadaşına verirdi. Bazen de sivri akıllı bir koleksiyoncu onun bir resmini satın alırdı. Boya fabrikası olan ve Marsilya'da oturan böyle birini hatırlıyorum. Bütün öbür tuvaler ise unutulmuştu. Bu da olağan sayılır, çünkü ne de olsa bu resimler çıkış noktaları olan tarlaya, petrol tankerine, yoğun trafikli sokağa, ya da köpeğe ait.

Kırk yıl sonra, ikimiz de aynı zamanda bir mutluluk saydığımız bu yazgıyı kabullenmiştik. Tuvaller bir yana kondu mu, başka bir kaygı kalmıyordu. Ne çerçeve, ne galerici, ne müze, ne onlarla ilgili yazılar, ne de başka bir sıkıntı. Sadece o uzaktan duyulan müzik.

Bunu bilsek bile, ne zaman yeni bir tuvali inceleyecek olsak, sürekli bir koleksiyona resim seçen uzmanların eleştirel titizliğiyle yapardık bu işi. Ne satın alabilirlerdi bizi, ne de etkileyebilirlerdi.

İkinci tuval sandalyeye konmuştu. Daha yakından bakmak için ayağa kalktım.

Beline dikkat et! diye uyardı Sven.

Üstten görünen ıslak kayalar.

Bugün daha önce farkına varmadığım bir şeyin farkına vardım.

Sven baktığı şeye Cézanne ve Pissaro gibi bakan son ressam. Onlar gibi resim yapmıyor. Böyle bir çabası yok. Ama orada, onlar gibi fırça elinde, gözlerini açıp düşünmeden gözlemleyerek *duruyor*. Düşünmeden mi? Evet, gördüğü şeyi soru sormadan izliyor. Bu insanları biraz azizleştiren de işte budur ve bu yüzden onların alçakgönüllülüğü bu kadar gösterişsizdir.

Islak kayalara değen ışık birkaç kat boyanın altından geliyordu; sanki, olmayacak bir şekilde, tuvale ilk sürülen ışığın rengiydi.

Tuvalleri birer birer titizlikle inceledik. Terledikçe ılık maden suyu içtik. Belki de Hotel du Printemps'ın 19 numaralı odası böylesine titiz bir incelemeye hiç tanık olmamıştı. Şasisiz tuvaller iplikleri akmış beyaz kenarlarıyla, üzerlerinde Belle Île'de onları yapan ressamın haftalarca süren bakmasının izdüşümleri ve hiçbir sahteliğin gözden kaçmaması için en ufak boya çiziliğini bile gözden kaçırmamaya çalışan biz iki arkadaş. Değerlendirmemizde bir iki kez yanılmış olsak bile, 19 numaralı odada verilen yargı hâlâ geçerli olurdu.

Sven hiç oturmamıştı. Bir kere yüzüne su çarpmak için tuvalete gitti.

Soluk turuncu gökyüzü çizgisiyle bir tepenin saban demiri gibi kayan yeşil yamacının tam doğru açıda kesişerek manzarayı bir sabanın açtığı karığa dönüştürdüğünü gösteren bir tuval.

Her zaman daha fazla renk katmak için yanımda fazladan bir yumurta bulunduruyorum, diyor Sven gülümseyerek.

Başkaldıran Subcomandante

Fransa'da, Paris'in güneyindeki kenar mahallelerden birinin belediye yüzme havuzu. Okulların açık olduğu dönemde çevredeki okulların kullandığı kapalı havuz ancak belli saatlerde halka açık. Halktan gelenler havuzda gözlerini korumak için yüzme gözlükleriyle hiç gülümsemeden bir aşağı bir yukarı yüzen her yaştan ciddi görünüşlü kadınlar ve erkekler. Havuzu boydan boya yüzerken belki elli kere birbirlerinin yanından geçseler bile, yüzlerinde herhangi bir tanışıklığın kıvılcımı yok. Tek kaygıları sağlıklı vücut yapmak.

Şimdi temmuz ve ağustos aylarında okullar kapalı olduğu için havuz bütün gün halka açık ve durum biraz değişiyor. Havuz, şu ya da bu nedenle, şehirden ayrılıp deniz kıyısına tatile gidemeyenler için suyla dolu bir oyun alanı haline geliyor. (Şehirden ayrılamamanın nedenleri genellikle ekonomik.) El ele gelen kızkardeşler, evde kalmış kız kuruları, aylaklar, yaşlı emekliler, küçük çocuklarına yüzme öğreten genç babalar hep burada. Camdan duvarları ve fayans döşemeleriyle burası çığlıklar, kahkahalar, korkusuzca suya dalanların sıçrattıkları suların sesleriyle yankılanıyor.

Plajlarda insanlar genellikle vücutlarıyla ilgilenirler; bu yüzden sizin dikkatinizi de onların vücutları çeker. Burada ise dikkatinizi çeken vücutlar değil, ruhlardır. Mayolu ruhlar. Kimileri suyun içinde, kimileri sudan çıkmak, kimileri de suya atlamak üzere. Saçlara bone takmak zorunlu, dazlaklara bile. Ortak başka özelliklerimiz de var: burada herkes her gün birbirine güven vermeyi ya da başkalarına biraz güven duymayı

öğreniyor.

Dışarıda bir sıranın üstünde havlum güneşte kururken, ben de bir süre önce bana New York'tan gönderilen bir kitabı okuyorum. Kitap, Subcomandante Marcos'un Zapatist Ulusal Kurtuluş Ordusu'na (EZLN) geçen yılın ocak ve haziran ayları arasında yazdığı mektup ve bildirilerin bir toplamı. Bütün dünyada defalarca anlatılmış bir hikâye.

Gece yarısından hemen sonra (her zamanki gibi geç kalmıştık, diyor Marcos), 1 Ocak 1994'ün gece yarısından hemen sonra, silahlanmış kadın erkek binlerce Maya yerlisinden oluşan bir ordu Meksika'nın en yoksul eyaleti olan Chiapas'ın San Cristobal kasabasını ele geçirdi ve federal hükümeti isteklerini kabule zorladı.

Bizim açlıktan ve çaresi olan hastalıklardan ölmemizi umursamadan, bizi savaşta ölüme sürüp ülkemizin zenginliklerini yağmalamak istedikleri için en ilkel öğretimden bile yoksun bırakılıyor. Bizim hiçbir şeyimiz, kesinlikle hiçbir şeyimiz, ne başımızın üstünde doğru dürüst bir damımız, ne toprağımız, ne işimiz, ne sağlığımız, ne yiyeceğimiz, ne de eğitimimiz olmaması onları ilgilendirmiyor. Kendi yöneticilerimizi özgürce ve demokratik yollarla seçme hakkımız da yok; yabancılardan da bağımsız değiliz. Kendimiz ve çocuklarımız için barış ve adaletten de yoksunuz. Ama bugün artık *Yeter!* diyoruz.

Meksika Hava Kuvvetleri'nin Zapatist yanlısı olduğunu düşündüğü köyleri bombaladığı on iki günlük bir çatışmadan sonra huzursuz bir ateşkes –askeri açıdan iki tarafı da hareketsiz bırakan bir ateşkes– imzalandı. Bir yanda kendilerine katılan önemli sayıdaki yerli köylü nüfus ve bütün Meksika'dan gelen sivil toplum desteğiyle dağlara çekilmeye zorlanan EZLN; öbür yanda, çok daha üstün silahları ve daha kalabalık birlikleriyle federal ordu ve Zapatistlerin temsil ettiği herşeyi yok etmeye kararlı, fakat kanunsuzları koruyan dağlar karşısında sınırları bozulup şaşkına dönen çiftlik sahiplerinin özel ordusu.

Subcomandante mart ayında, bu dağlardan kendisine köpeğinin bir resmini gönderen okullu bir çocuğa şunları yazıyor:

Sana hemen yazmak ve sık sık öne sürdükleri gibi bizim "profesyonel tedhişçi" olmamızla ilgili bir şeyler söylemek istiyorum. Evet, biz profesyoneliz. Ama biz umudun profesyonelleriyiz... bizim harcanmış ve parçalanmış gövdelerimizden ister istemez yeni bir dünya doğacak...

Biz bunu göreceğiz miyiz? Ne önemi var? Doğacağını yadsınmaz bir kesinlikle biliyorsan ve bu uzun, sancılı ve tarihsel doğum için her şeyimizi –canımızı, kanımızı ve ruhumuzu– koymuşsak, ben bunun o kadar önemli olmadığına inanıyorum. *Amor y dolor* –sevgi ve acı, yalnız uyaklı değil, birleşip yan yana yürüyen iki sözcük.

Havuzdan çıkan bir çocuk ayakları havada, gülerek ellerinin üstünde basamaklardan iniyor. Soytarılık devam ediyor. Oysa Fransa'da gündelik hayatta mizah düpedüz yok olmakta; çünkü Fransızların buna ayıracak güçleri kalmamış. Yorgun resmi insanlar! Gariptir ama, dağlarda Subcomandante'nin hâlâ böyle bir gücü var ve şu kucığımdaki kitabın her iki sayfasının birinde bir şakaya rastlıyorum.

Elbette üslubu dillere destan olmuş, ama bu üslup sözcüğü aklımızı karıştırmayın. Gerçek üslup söylenen sözden ayrı, seçilen bir şey değildir. Yazar olarak benim deneyimimde de üslup, yazmaya çalışırken dinlediğim seslerden ayrı bir şey değildir. Burada söz konusu olan üslup, alçakgönüllülükle boyun eğmeyen aşırılığı birleştiren bir şey:

Yolumuzun ne olduğunu unutma. Biz içtenlikle bizim ürkek ışığını kabul etmek için açılacak bir kapı arıyorduk. Şimdi senin bu acıklı hikâyeden öğrenmen gereken şeyler var. Kısa bir süre için bile olsa, bizi önemli kılan sözcükleri unutma: *herkese her şey, kendimize hiçbir şey*.

Bu fazlalık siyasal bir aşırılığın fazlalığı değil. Zapatistlerin zorla kabul ettirmek istedikleri siyasal bir programları yok; örnek olarak yayılmasını umdukları siyasal bir bilinçleri var. Bu fazlalık (benim de kişisel olarak tümüyle benimsediğim) bir inançtan; onların aynı zamanda ölüleri, bütün o kendilerine kötü davranılmış olan ve Meksika'da dünyanın başka yerlerinde olduğundan daha az unutulmuş ölüleri temsil ettikleri inancından kaynaklanıyor. Gizemci değiller, onlar çekilen

acıların ve yüzyılların sonunda kendilerine önceki kuşaklardan kalan sözcüklere inanıyorlar ve yalanlardan nefret ediyorlar:

İşte buradayız, sonsuza dek ölü, ama şimdi bir kez daha ölmemiz yaşamak için.

Ayaklanmadan yirmi ay sonra, Chiapas'da sonucun ne olduğu belli değil. Zapatistler hâlâ silahlılar, ama son günlerde isteklerini tartışmak için ulusal ve uluslararası bir halk kongresinin toplanması için çağrıda bulundular.

Geçen yıl IMF'nin dünyaya çağdaş gelişmenin bir modeli olarak övgüyle önerdiği Meksika ekonomisi geçen kış çöktü ve ancak, bir dünya bunalımına yol açacağı korkusuyla, uluslararası sermaye tarafından kurtarıldı. Bir ülkeye verilen en yüksek borç (50 milyar dolar) karşılığında Meksika hükümeti bütün petrollerini sonsuza dek rehin gösterdi ve çalışacak yaştaki nüfusun yarısı işsizlik sıkıntısı çekerken ekonomide on üç yıldır uygulanan neo-liberal şok önlemlerini artırma kararı aldı.

Meksikalılara aynı zamanda –özellikle Chase Manhattan Bank tarafından– yabancı yatırımcıların güvenini sarsan Zapatistleri ortadan kaldırmaları söylendi. New York'ta yayımlanan *Fortune* dergisi altı ay önce, "Meksika'yı satın alma zamanı geldi!" diye yazdı.

Bu arada, özellikle Meksika'da ve İspanya'da yayımlanan gazeteler ve şimdilik hiçbir hükümetin engelleyemediği İnternet sayesinde Zapatistlerin Bildirileri dünyanın her yerinde artan bir ilgiyle okunuyor, tavırları hayranlıkla izleniyor ve destekleniyor. Çağrıları Santiago'ya, Berlin'e, Barselona'ya, hatta Paris'in kenar mahallelerine bile ulaşıyor.

Dağlardaki sığınaklarında saklanan, yüzleri tanınmayan birkaç bin gerçek adam ve kadınla muzaffer Dünya Düzeni arasında daha önce benzeri görülmemiş ideolojik bir kavga. "Bir an için" bile olsa eşit olmayan taraflar arasında böyle bir düello nasıl olabilir?

Bugünlerde her yerde, gezegenimizin geleceğini ve onun

üzerinde yaşayanlara ne verip ne vermeyeceğini, dünyadaki bütün hükümetlerin elindekinden daha çok parayı denetleyen, seçimlere girmeyen ve verdikleri kararlarda tek ölçütleri kâr olan bir grup insanın belirlediği gerçeği daha çok sayıda insanın kafasına dank ediyor.

Bu adamlardan ve onların ideolojik öğrencilerinden başka hiç kimse, son beş yılın kanıtlarına bakınca, Serbest Piyasa'nın zafer vaatlerine gerçekten inanmıyor. Belli etmeseler de, insanlar sabah saat dörtte kalktıklarında, bir gün bu sistemin çökeceğini biliyorlar. Şafakta başlarını eğip uyum içinde yok olmamaya çalışıyorlar. Ama içlerine bir kuşku da düşmeye başlıyor. Ve sabahın dördünde Subcomandante bize sesleniyor.

Oturduğum sıradan kalkıp caddedeki çınarların gölgesinde yürüyorum. Kimseye rastlamıyorum. İlk yapraklar dökülmeye başlamış. Bir şeyler almak için köşedeki küçük dükkâna giriyorum.

Benden biraz genç, şort giymiş sakallı bir adam Lübnanlı dükkân sahibine bir şeyler mırıldanıyor. Anladığıma göre, dükkâncı adama bir kesekâğıdı dolusu satılmayacak kadar kararmış ve olgun muz vermiş. Adam şimdi de ağır ağır elindeki madeni paraları sayarak bir kutu konserve almak istiyor. Köpekler için büyük bir kutu konserve et. Adamın ellerinden evsiz barksız biri olduğu açıkça anlaşılıyor.

Subcomandante yazdıklarına hamış eklemeye neden o kadar meraklı olduğunu şöyle açıklıyor:

İnsan bazen bir şeyin parmakları arasında kaldığını, bazı sözcüklerin bir yolunu bulup cümlelerin içine girmek istediklerini, henüz ruhunun ceplerini büsbütün boşaltmadığını hisseder. Ama boşunadır bu, çünkü bunca karabasanı ... ve bunca düşü içerebilecek bir hamış hiçbir zaman olmayacaktır.

—

JOHN BERGER • FOTOKOPİLER

Bir hayatı oluşturan her şey; siyasetin, iktisadın ve tarihin ötesinde, belki de berisinde, hayatlarımızı yaşanmış, yaşanılır kılan küçük şeyler; günlerimizi ören, bizleri var kılan detaylar... İşte bunların kaydını tutmuş John Berger.

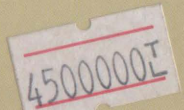
Sözcüklerle çıkardığı bu “fotokopi”lerde kendisinde sevgi dolu bir iz bırakmış kişileri anlatıyor: Bir yabancıya uydurduğu masallarda yaşayan Kathleen’i; hayatının son göçünü Le Corbusier’nin tasarladığı evden yapan André’yi; “Yeni tasarım, şaşırmak !” diyen Cartier-Bresson’u; bütün kısraklarına aynı adı veren Théophile’i; anlaşılmaz biçimde akıcı ve güzel resimleriyle Abidin Dino’yu; dağlarda bile mizah duygusunu kaybetmeyen Subcomandante Marcos’u...

Ve yavaş yavaş, hiç bir araya gelmez sanacağınız bu insanları Berger’ın kaleminden tanırken, yazarın istemeden eleverdiği otoportresi de belirmeye başlıyor gözlerinizin önünde.

Kapak Resmi: Abidin Dino, **eller**’den

Metis Edebiyat
ISBN 975-342-253-9

METİS YAYINLARI, İPEK SOKAK NO. 9, 80060 BEYOĞLU, İSTANBUL